

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ MEDYA VE İLETİŞİM YÖNETİMİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SINIF OLGUSU KAPSAMINDA SINIF BİLİNCİ
VE AĞ TOPLUMUNDA PREKARYA SINIFININ
KATILIMCI KÜLTÜRDE TEMSİLİ:
“OFİSSİZLER” PLATFORMU ÖZELİNDE
FREELANCE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

ÇAĞATAY KARAÖZ

2501181059

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NİLNUR TANDAÇGÜNEŞ KAHRAMAN

İSTANBUL – 2020

ÖZ

SINIF OLGUSU KAPSAMINDA SINIF BİLİNCİ VE AĞ TOPLUMUNDA PREKARYA SINIFININ KATILIMCI KÜLTÜRDE TEMSİLİ: “OFİSSİZLER” PLATFORMU ÖZELİNDE FREELANCE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ÇAĞATAY KARAÖZ

1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve giderek ivmelenen küreselleşme süreci ekonomik olduğu kadar siyasal, toplumsal, teknolojik ve kültürel alanları da hızla dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sürecinin mimarı olan neo-liberal dünya düzeni, sanayi devrimiyle beraber ele alınmaya başlanan “sınıf” olgusunda da kendini göstermiştir. Hala içerisinde yaşadığımız ağ toplumu, basitçe güvencesiz ve /veya kayıt dışı çalışan olarak tanımlanabilecek “prekarya”nın da sınıfsal bir nitelik kazanmasının önünü açmıştır. Küreselleşme sürecinin bir diğer çıktısı ise özellikle iletişim teknolojileri alanında yaşanan hızlı gelişmeler olmuştur. İnternetin her geçen gün yerküreyi sararak, bireyler arasındaki zaman-mekan engellerini ortadan kaldırması ile beraber “katılımcı kültür” kavramı ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere küreselleşme süreci Sosyoloji biliminin çalışma alanına ait, “Prekarya sınıfı” ve İletişim biliminin çalışma alanına ait “katılımcı kültür” kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Her iki kavram da ağ toplumunda ortaya çıkan iki farklı sorunsal olarak önem taşımaktadır. Prekarya hareketine bakıldığında, modernizmin ilk zamanlarını temsil eden Fordist dönemin proleterya sınıfını inşa eden “sınıf bilinci” temelli hareketlerle aynı karakteristiği temsil etmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Prekarya, post modern zamanların meta teoriyi reddeden parçalı yapısına uygun olarak, farklı demografik nitelikteki toplumsal grupları içinde barındıran yapısıyla sınırlarında bir muğlaklık içermektedir.

Prekarya sınıfının alt demografik sınıflarından birisini ise freelance çalışanlar oluşturmaktadır. Her geçen gün prekaryanın bir alt demografik sınıfını ve bu

çalışmanın da araştırma öznesini oluşturan freelance çalışan kişi sayısı artmaktadır. freelance çalışanların araştırma öznesi olarak seçilmiş olması, aynı zamanda keskin sınırları olmayan ve evrensel bir sorunsala işaret eden prekarya kavramı ile alakalı kültürel verilerin yorumlanması ve katılımcı kültüre etkilerinin anlaşılması adına sosyal bilimler literatürüne katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Katılımcı kültür ve onun sunduğu imkanlar freelance çalışanların bir araya gelmesine, birbirlerinden haberdar olmasına, farklı iş kolları hakkında deneyimsel ve hukuki bilgi sahibi olmasına ve dolayısıyla dayanışmasına imkan tanımaktadır. Bu önermeden yola çıkarak yapılandırılan çalışmanın araştırma evreni, Türkiye’de yaşayan freelance çalışanları, çalışma alanı ayırt etmeksizin bir araya getiren bağımsız bir çevrimiçi platform olan “Ofissizler”lerin üyeleri ile sınırlandırılmıştır.

Katılımcı kültür olgusunun freelance çalışanlarda sınıf bilinci oluşumu üzerindeki etkisi ve bu olgunun prekarya sınıfının sosyal etkileşimi ve iletişimi üzerinde nasıl bir etkisi olduğu freelance çalışanların oluşturmuş olduğu Ofissizler platformunun netnografik yöntemle analiz edilmesi ile ortaya konmuştur. Araştırma farklı çalışma alanlarına ait temaları bir araya getirip iletişim bilimi perspektifinden konuya yaklaşılarak, yeni medyanın kültürel etkilerinin sosyolojinin temel çalışma konularından biri olan sınıf olgusuna yapacağı katkı açısından özgün bir çalışma olmuştur.

Anahtar Kelimeler: prekarya, katılımcı kültür, sınıf, sınıf bilinci, netnografik analiz, ağ toplumu

ABSTRACT

REPRESENTATION OF PRECARIAT CLASS IN PARTICIPATING CULTURE IN THE CONTEXT OF CLASS CONSCIOUSNESS AND NETWORK SOCIETY WITH A CLASS CASE: A RESEARCH ON FREELANCE EMPLOYEES ON THE PLATFORM OF THE “OFISSIZLER”

ÇAĞATAY KARAÖZ

The globalization process, which started to emerge since the 1980s and has accelerated, has rapidly transformed economical as well as political, social, technological and cultural fields. The neo-liberal world order, which is the architect of this transformation process, has also manifested itself in the "class" phenomenon, which has started to be handled along with the industrial revolution. The network society we still live in paved the way for the “precariat”, which can be defined simply as precarious and / or informal workers, to gain a class character. Another outcome of the globalization process has been the rapid developments especially in the field of communication technologies. The concept of “participatory culture” has emerged as the internet wraps around the globe every day and eliminates the time-space barriers between individuals.

As can be seen, the globalization process has revealed the concepts of "Precarious class" of the field of sociology and "participatory culture" of the field of communication. Both concepts have two different problematic issues that arise in network society. Looking at the precarious movement, it is seen that the Fordist period, representing the early times of modernism, did not represent the same characteristics as the "class consciousness" based movements that built the proletarian class. In other words, Precariat contains an ambiguity at its borders with its structure that contains different demographic social groups in accordance with the fragmented structure that rejects the meta theory of postmodern times.

One of the sub-demographic classes of the precariat class consists of freelance employees. With each passing day, the number of freelancers working in a sub-demographic class of precariat and the research subject of this study is increasing. It is aimed that freelance employees should be selected as research subjects, and also contribute to the social sciences literature in order to interpret cultural data related to the precarious concept that has no sharp boundaries and points to a universal problem, and to understand its effects on participatory culture. The participatory culture and the opportunities it offers enable freelance employees to come together, to be aware of each other, to have experience and legal knowledge about different business lines, and thus to solidarity. The research universe that is configured to work starting from this premise, freelance workers living in Turkey without distinguishing workspace is limited by an independent online platform to bring together the members of “Ofissizler”.

The effect of the participatory culture phenomenon on the formation of class awareness in freelance employees and the effect of this phenomenon on the social interaction and communication of the precarious class was revealed by analyzing the Ofissizler platform created by freelance employees by netnographic method. The research has been an original study in terms of the contribution of the new media's cultural effects to the phenomenon of class, which is one of the main study subjects of sociology, by bringing together themes from different fields of study and approaching the subject from the perspective of communication science.

Keywords: precariat, participatory culture, class, class consciousness, netnographic analysis, network society

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması sosyolojiye ait “prekarya sınıfı” ile iletişime ait “katılımcı kültür” kavramlarını iletişim perspektifinden ele almıştır. Bu çalışma prekarya sınıfına, katılımcı kültür olgusunun merkezde yer aldığı bir anlayışın uygulanması durumunda, internet dolayimli platformların içermiş olduğu olanakları netnografik analiz yöntemini kullanarak ortaya koymuştur. Parçalı ve dağınık görünümdeki prekarya sınıfı açısından internet dolayimli platformlarda bir araya gelmeleri birtakım sorunlarını çözebilmeleri noktasında kilit bir öneme sahiptir.

Yoğun ve yorucu bir sürecin ardından büyük bir gururla tamamlamış olduğum çalışmamın her şeyden önce akademik çalışmalar yürütecek olan arkadaşlarıma katkılar sunmasını diliyorum. Süreç boyunca desteğini ve birikimini benden esirgemeyen sayın danışmanım Doç. Dr. Nilnur Tandoğmuş Kahraman’a ve çalışmamla alakalı görüş ve önerilerini benden esirgemeyen sayın tez jürilerim Prof. Dr. Sevimce Karadoğan Doruk ve Dr. Öğr. Üyesi Sezgin Savaş hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Bütün bu sürecin asıl mimarları olan sevgili aileme bugüne kadar yaptıkları her şey için teşekkür ederim.

ÇAĞATAY KARAÖZ

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SINIF VE SINIF BİLİNCİ

1.1. Sınıf Kavramının Ortaya Çıkışı	5
1.2. Sınıf Teorileri	6
1.2.1. Weberyen Sınıf Teorisi	7
1.2.2. Marksist Sınıf Teorisi	8
1.3. Sınıf Kavramı Bağlamında Sınıf Bilinci	9
1.3.1. Kuramsal Sınıf Bilinci Yaklaşımları	11
1.3.2. Uygulamalı Sınıf Bilinci Yaklaşımları	15

İKİNCİ BÖLÜM BİLGİ VE AĞ TOPLUMUNDA SINIF BİLİNCİ DÖNÜŞTÜREN FAKTÖRLER

2.1. Bilgi Toplumunun Doğuşu	19
2.2. Bilgi Toplumunun Kavramsal Gelişimi	20
2.3. Bilgi Topluma Dair Kuramsal Yaklaşımlar	22
2.3.1. Daniel Bell ve Post-Endüstriyel Toplum	22
2.3.2. Peter Drucker ve Bilgi Toplumu	24

2.3.3. Yoneji Masuda ve Enformasyon Toplumu.....	26
2.3.4. Alvin Toffler ve Üçüncü Dalga Kuramı	28
2.4. Bilgi Toplununun Temel Karakteristiği ve İletişime Yansımaları	31
2.5. Manuel Castells ve Ağ Toplumu Teorisi	34
2.5.1. Enformasyon Teknolojisi Devrimi	34
2.5.2. Enformasyonel/Küresel Ekonomi.....	35
2.5.3. Ulus Devletin Çözülmesi ve Ağ Devletin Doğuşu	39
2.5.4. Ağ Toplumunda Sanallık Kültürü ve Değişen Zaman Kavramı.....	40
2.5.5. Ağ Toplumunda Ağlar, Düğümler Oluşturma Mantığı ve Akışlar Uzamı.....	42
2.5.6. Ağ Toplumunda Kimlik Hareketleri.....	44
2.5.7. Ağ Toplumunda Toplumsal Hareketler	46
2.5.8. Ağ Toplumunda Eşitsizlik ve Toplumsal Dışlanma	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIMCI KÜLTÜR OLGUSU BAĞLAMINDA PREKARYADA SINIF BİLİNCİ OLUŞUMU

3.1.Prekarya Kavramının Doğuşu ve Gelişimi	52
3.1.1. Guy Standing ve Prekarya Teorisi	56
3.1.2. Freelance Çalışma ve Prekarya İlişkisi	60
3.2.İletişim Teknolojilerinde Yaşanan Gelişmeler ve Katılımcı Kültür Olgusu	62
3.2.1. Katılımcı Kültür Olgusuna Dair Yaklaşımlar	63
3.2.2. Katılımcı Kültür Olgusunun Freelance Çalışanlar Üzerindeki Etkisi	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATILIMCI KÜLTÜR OLGUSUNUN PREKARYADA SINIF BİLİNCİ OLUŞUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: FREELANCE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1.Araştırmanın Problemi	73
4.2.Araştırmanın Önemi	73
4.3.Araştırmanın Amacı	74
4.4.Araştırmanın Hipotezleri	75
4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	76
4.6.Yöntem	76
4.6.1. Evren / Örneklem.....	77
4.6.2. Veri Toplama Aracı	78
4.6.3.Verilerin Analizi	79
4.7. Ofissizler Platformu	79
4.7.1. Topluluğun Kimliği	80
4.7.2. Topluluğa Üyelik	81
4.7.3. Topluluğa Ait Dil ve Söylem.....	81
4.7.4. Topluluğun Faaliyetleri.....	84
4.7.4.1. Buluşmalar	84
4.7.4.2. Eylemler	87
4.7.4.3. Etkinlikler.....	91
4.7.4.4. Baloncuk Sohbetleri	95
4.7.4.5. Frilens Matinesi.....	100
4.7.5. Sosyal Medya Platformlarında Ofissizler	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	107
KAYNAKÇA	115

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Bilgi Toplumu Tanımları

Tablo 3.1. Emeğe Dair Güvenceler ve Anlamları

Tablo 4.1. Ofissizler Platformunun Sosyal Medya Hesaplarına Ait Sayısal Verileri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Post-Endüstriyel Toplumun Oluşum Kaynakları.

Şekil 4.1. Ofissizler Platformu Buluşma Duyurusu

Şekil 4.2. Ofissizler Platformu Şehir Dışı Buluşma Duyurusu

Şekil 4.3. Ofissizler Platformu Online Buluşma Duyurusu

Şekil 4.4. Ofissizler Platformu 1 Mayıs İşçi Bayramı'nda

Şekil 4.5. Ofissizler Platformu 1 Mayıs İşçi Bayramı Manifestosu

Şekil 4.6. Ofissizler Platformu #BilgisayarıKapattık Eylemi

Şekil 4.7. Ofissizler Platformu 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Eylemi

Şekil 4.8. Ofissizler Platformu 20 Eylül İklim Grevi Eylemi

Şekil 4.9. Üretimde Tüketimde Ofissiz Dayanışması Duyuru Örneği

Şekil 4.10. Ofissizler Platformu Hukuki Etkinlikler Duyuru Örneği

Şekil 4.11. Ofissizler Platformu Baloncuk Sohbetleri Duyuru Örneği

Şekil 4.12. Ofissizler Platformu Frilens Matinesi Duyuru Örneği

Şekil 4.13. Ofissizler Instagram İçerik Kategorileri

Şekil 4.14. Ofissizler Twitter İçerik Kategorileri

Şekil 4.15. Ofissizler Facebook İçerik Kategorileri

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BKZ : Bakınız

VB : Ve Benzeri

VD : Ve diğerleri

VS : Vesaire

GİRİŞ

1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve giderek ivmelenen küreselleşme süreci, ekonomik olduğu kadar siyasal, toplumsal, teknolojik ve kültürel alanları da hızla dönüştürmüştür. Bu değişim, internet teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle inşa olan, içinde yaşadığımız ağ toplumunun da habercisi olmuştur. Dönüşüm bütün yaşam kürelerinde kendini göstermektedir. Bu sürecin mimarı neo-liberal dünya düzeninde yaşanan toplumsal değişimler, toplumu oluşturan bireylerin temel yaşam pratiklerini şekillendirdiği gibi sanayi devrimiyle milatlandırılan “sınıf” olgusunda da kendini göstermektedir. Ağ toplumuyla birlikte, basitçe, güvencesiz ve/veya kayıt dışı çalışan olarak tanımlanabilecek “prekarya”nın da bir sınıfsal nitelik kazanmasının önü açılmıştır. Bu noktada sınıf kavramı, kültürdeki etkileri, dijital kültürde sınıf kavramı konularına da değinme gerekliliği doğmaktadır.

İletişim teknolojileri ile beraber ortaya çıkan dönüşüm süreçlerinin bir başka yansıması ise “katılımcı kültür” ifadesinde anlam bulmaktadır. Sosyoloji biliminin çalışma alanına ait, “Prekarya sınıfı” ve iletişim biliminin çalışma alanına ait “katılımcı kültür” kavramları, ağ toplumunda ortaya çıkan iki farklı sorunsal olarak önem taşımaktadır. İki kavramın kesişim kümelerinin toplumsal tabakalaşmaya ve kültüre etkileri iletişim perspektifinden ele alınarak, çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Geçmiş Sanayi Devrimine kadar dayandırılabilir olan Prekarya kavramını teorize eden iktisat bilimci Guy Standing, kavramın tartışılmaya başlanmasını 1968 hareketleriyle milatlandırmaktadır. Guy Standing’in ifadesiyle ilk zamanlarda “güvencesizlik içerisinde özelliğin getirdiği gurur” olarak tanımlanırken, günümüzde nasıl bir anlamsal genişleme yaşadığı güncelliğini koruyan bir sorunsaldır. Küreselleşme süreci ile birlikte toplumsal alanın hemen her alanında yaşanan dönüşümler sosyal bilimcilerin de ilgisini çekmiş ve Bourdieu’den, Sennett’e; Wacquant’tan Castel’e kadar birçok sosyal bilimcinin bu yeni sürecin temellerini oluşturan esneklik kavramıyla ilişkili olarak açıklamalar yapmalarını da beraberinde getirmiştir. Bütün bu açıklamalar prekaryanın Standing tarafından ayrı

bir sınıfsal kategori olarak ele alınmasına kadarki süreçte prekarya kavramına dair çeşitli özellikleri ortaya koymaları açısından önem taşımaktadırlar.

Tarihçesine bakıldığında İlk olarak Batı Avrupa’da 1 Mayıs hareketleriyle ortaya çıkan Prekarya hareketi, Japonya’nın dikkate değer bir enerji merkezi halini almasıyla küresel bir karakter kazanır. Avrupa Birliği projesinin, bireyi hayatta birden fazla işe, çalışma esnekliğini ve daha hızlı ekonomik büyümeyi öncüleyen rekabetçi piyasa modeline yabancılaşmış, potansiyel beyaz yakalı eğitilmiş bireylerden oluşan bir gençlik hareketi olarak başlayan süreç, göçmen işçilerin de katılımıyla küresel bir boyut kazanır. Böylece ana akım neo-liberal politikaların “mağdur”u işçi/göçmen prekarya ile yine aynı egemen kurumları ve çalışma politikalarını entelektüel bir isyankarlıkla reddeden “kahraman” prekarya ortaya çıkar. Bu durum günümüzde dijital çağın ekonomi – politiğinde daha da geniş bir sosyal kesimi ilgilendiren bir kimlik kazanmıştır.

Prekarya hareketine bakıldığında, modernizmin ilk zamanlarını temsil eden Fordist dönemin proleterya sınıfını inşa eden “sınıf bilinci” temelli hareketlerle aynı karakteristiği temsil etmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Prekarya, post modern zamanların meta teoriyi reddeden parçalı yapısına uygun olarak, farklı demografik nitelikteki toplumsal grupları içinde barındıran yapısıyla sınırlarında bir muğlaklık içermektedir.

Prekaryanın gelişimine bakıldığında günümüzde, “esnek emek” olgusunun yayılımıyla eşitsizliklerin arttığı ve sanayi toplumunun temelindeki sınıf yapısının yerini bu yapıdan daha karmaşık ama sınıftan bağımsız düşünölmeyecek bir yapının aldığı söylemek yanlış olmayacaktır.

Prekarya, etimolojik olarak Türkçeye “güvencesizlik” şeklinde çevrilmiş Fransızca “precarite” ve İngilizce “precarity / precariousness” kelimeleriyle; tarihsel kapitalizmin ürünü “proletariat/proletarya” terimine dayandığı bilinmektedir. Ancak Prekarya’nın kapsamlı bir tanımını yapabilmek için ne olmadığını söylemekle başlamak daha doğru olacaktır. Nitekim, uzun dönemli, istikrarlı, sabit-zamanlı ve ileriye dönük olarak ünvan alımının belli olduğu, sendikalaşmanın olduğu, kolektif sözleşmelerle ekonomik ve hukuki hakları belirlenen ‘proletarya’nın bir parçası

değildir. Sabit ya da öngörülebilir bir maaş, sosyal statü ve sosyal haklara sahip Orta sınıfa da dahil değildir.

Prekarya genel olarak, emek piyasalarının esnekleşmesi, güvensizlik, belirsizlik ve sosyal tabakalar arasındaki risklerle sonuçlanan neo liberal politikaların bir sonucu olarak okunabilir. Bu çalışma açısından ekonomi politiğin ötesinde, kültür politikalarında yeni heterojenliklerin kavramsallaştırılması için bir araç olarak da incelemeye değer bir temadır. Parçalı bir yapıya sahip ve içerisinde farklı grupları barındıran Prekarya teriminin çoğu zaman “freelance” çalışmak ile eşanlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu ifade, prekarya’nın içinde yer alan bir alt gruplamayı karşılamaktadır.

Çalışmanın tartıştığı diğer temel kavram olan “katılımcı kültür” ise iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkmış ve ekonomi-politik, sosyal ve psikolojik boyutu da içerisinde barındıran bir kavramdır. Her geçen gün prekaryanın bir alt demografik sınıfını ve bu çalışmanın da araştırma öznesini oluşturan freelance çalışan kişi sayısı artmaktadır. Öyle ki 2027 yılına gelindiğinde Amerika’daki çalışanların büyük çoğunluğunun freelance olarak çalışması beklenmektedir. (Forbes,2017). Türkiye’de ise bu rakamların hangi düzeyde olduğuna dair resmi rakamları içeren araştırmalar olmasa da uzman değerlendirmelerine göre 2020’lerde bu sayı ortalama olarak 1.3 milyon kişi iken, 2023 yılında 8 milyon kişiye çıkacağı öngörülmektedir (Sabah,2017).

Prekaryanın alt demografik sınıflarından birisi olan freelance çalışanlar görüldüğü üzere her geçen gün giderek artan sayıda insanı içerisine dahil etmeye devam etmektedir. Bu yönüyle freelance çalışanların araştırma öznesi olarak seçilmiş olması, aynı zamanda keskin sınırları olmayan ve evrensel bir sorunsala işaret eden prekarya kavramı ile alakalı kültürel verilerin yorumlanması ve katılımcı kültüre etkilerinin anlaşılması adına sosyal bilimler literatürüne katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın iletişim perspektifine dayalı temel sorunsalını, yeni iletişim teknolojileriyle ortaya çıkan “katılımcı kültür” ve prekaryanın bir uzantısı olan freelance çalışanlar ve postmodern zamanlarda kaybolan sınıf bilincine olası etkileri

oluşturmaktadır. Katılımcı kültür ve onun sunduğu imkanlar freelance çalışanların bir araya gelmesine, birbirlerinden haberdar olmasına, farklı iş kolları hakkında deneyimsel ve hukuki bilgi sahibi olmasına ve dolayısıyla dayanışmasına imkan tanımaktadır. Bu önermeden yola çıkarak yapılandırılan çalışmanın araştırma evreni, Türkiye’de yaşayan freelance çalışanları, çalışma alanı ayırt etmeksizin bir araya getiren bağımsız bir çevrimiçi platform olan “Ofissizler”lerin üyeleri ile sınırlandırılmıştır.

Katılımcı kültür olgusunun freelance çalışanlarda sınıf bilinci oluşumu üzerindeki etkisi ve bu olgunun prekarya sınıfının sosyal etkileşimi ve iletişimi üzerinde nasıl bir etkisi olduğu freelance çalışanların oluşturmuş olduğu Ofissizler platformunun netnografik yöntemle analiz edilmesi ile ortaya konmuştur. Araştırma farklı çalışma alanlarına ait temaları bir araya getirip iletişim bilimi perspektifinden konuya yaklaşarak, yeni medyanın kültürel etkilerinin sosyolojinin temel çalışma konularından biri olan sınıf olgusuna yapacağı katkı açısından özgün bir çalışma olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SINIF VE SINIF BİLİNCİ

On dokuzuncu yüzyılda endüstrileşme ile beraber meydana gelen birtakım dönüşümler sonucunda sınıf kavramı bu dönüşümleri açıklama noktasında kullanılmaya başlanmıştır. Temel olarak bakıldığında sınıf kavramını ele alan iki adet sınıf yaklaşımı söz konusudur. Bunlar: Weberyen Yaklaşım ve Marksist Yaklaşımlardır. Her bir yaklaşım kendi düşünceleri çerçevesinde sınıf kavramını ele alarak çeşitli açıklamalar geliştirmeye çalışmışlardır. Wright (2005), Marksist yaklaşımın, sınıfı toplumsal değişimin koşulları ve süreci ile bağlantılı olarak ele aldığını belirtmiş ve bu nedenle de sosyal ilişkileri çoğaltan ve bunları dönüştüren insanların eylemlerinin anlaşılabilmesi için birtakım kategorilere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu kategorilerin: sınıf çıkarları, sınıf uygulamaları, sınıf oluşumları, sınıf mücadelesi ve sınıf bilincinden oluştuğunu belirtmiştir.

Wright'ın açıklamasından da görüldüğü üzere sınıf kavramı, içerisinde birden fazla bileşeni bulunduran bir yapıya sahiptir. Bu bileşenlerin her biri belirli noktalarda birbirleri ile ilişkili olsalar da çeşitli yönleriyle birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu çalışmada ise bu bileşenlerden birisi olan “sınıf bilinci” kavramı ele alınmıştır. Sınıf bilincinin daha iyi anlaşılması için çalışmanın bu bölümünde ilk olarak sınıf kavramının ortaya çıkışı ve sınıf teorileri ele alınacak sonrasında ise sınıf bilinci açıklanacaktır.

1.1 Sınıf Kavramının Ortaya Çıkışı

Sosyal bilimler açısından sınıf kavramı geniş bir çalışma alanını kapsamaktadır. Birçok farklı isim bu kavramla alakalı çeşitli yaklaşımlar ortaya koyarak sınıfın ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını vb. noktaları açıklamaya çalışmıştır. Sınıf kavramının tarihsel süreç içerisinde nasıl bir ilerleme sergilediğini göstermek açısından ilk olarak bu kavramın etimolojik kökenlerini ele almak başlangıç noktası teşkil etmesi açısından fayda sağlayacaktır.

Sınıf kavramının etimolojik kökenleri Philippe Beneton'ın Toplumsal Sınıflar (1991) adlı çalışmasında ele alınmıştır. Beneton, sınıf kavramının Latince "classis" sözcüğünden gelerek on dördüncü yüzyılda Fransızca'ya "classe" ve on altıncı yüzyılda ise İngilizce'ye "class" sözcükleri ile beraber girdiğini söylemiştir. Latince'deki classis kelimesi, vatandaşların, sahip oldukları servet miktarlarına göre birtakım kategorilerini belirtmekteydi. Bu kelimenin 17. ve 18. yüzyıllarda gerek İngiltere'de gerekse Fransa'da toplumsal farklılıkları belirtmesine rağmen, toplumsal örgütlenme veya hiyerarşi konusunda herhangi bir tikel anlamı kapsamadığını ifade etmiştir. Sınıf kelimesi, 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarından itibaren kendi özerkliğini kazanmaya başlamış ve toplumsal ayırım ve ilişkileri ifade etmeye yarayan bir şekle bürünmeye başlamıştır (Beneton,1991:9).

Sınıf kelimesinin kendi özerk anlamını kazanması ve toplumsal bir bağlamda ele alınması ise Marksizm ile mümkün olmuştur. Karl Marx, toplumsal dünyayı açıklama noktasında sınıfı bir araç olarak kullanmıştır. Sınıf kavramının sergilediği birtakım değişimleri takip ederek hem kapitalizmin doğasını kavramak hem de kapitalizmin somut birtakım yasalarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Marksizm açısından sınıf kavramı, geri kalan her şey üzerindeki temel belirleyici faktör olarak görülmüştür (Öngen,2006). Marksizmin sınıf kavramını toplumsal bir bağlam içerisinde ele alması ve bu durumun başka sosyal bilimciler tarafından zaman içerisinde benimsenerek, sınıf kavramını benzer şekillerde kullanmaya başlamaları ile beraber sınıf kavramına dair birtakım teoriler karşımıza çıkmaya başlamıştır.

1.2 Sınıf Teorileri

Sınıf teorileri, iki ana yaklaşım üzerinden ortaya çıkmıştır. Bu iki ana yaklaşım, içerisinde birçok ara versiyon ve açılımı barındırmaktadır. Her iki yaklaşımın da ortak hedefi toplumsal sınıfları ve sınıfı tanımlayıp açıklamaktır. Sınıf teorisi yaklaşımları "Marksist Sınıf Teorisi Yaklaşımları" ve "Weberyen Sınıf Teorisi Yaklaşımları" olarak ikiye ayrılmaktadır. Her iki yaklaşımın amacı ise sınıfları, toplumun ana sosyal güçleri şeklinde tanımlamaktır. Hem Weber hem Marx sınıf ile alakalı düşüncelerini açıklarken ekonomik ilişkileri temel almışlardır. Ancak Marx üretim ilişkilerini temel alırken, Weber ise pazar ilişkilerini temel almıştır

(Arslan,2004). Her iki yaklaşım, kendi perspektifleri doğrultusunda sınıf kavramını ele aldıkları için çalışmanın bu bölümünde hem Weberyen hem de Marksist Sınıf Teorileri açıklanacaktır.

1.2.1 Weberyen Sınıf Teorisi

Max Weber açısından grupların sahip oldukları varlıklar bir piyasa ortamında değer taşımaktadır. Dolayısıyla sınıf durumu piyasa durumu ile ele alınabilir. Weber buradan hareketle dört ana sosyal sınıfın tanımlanabileceğini ileri sürmüştür. Weber bu tanımlamasını ilk olarak mülkiyete veya üretim aracına sahip olanlar ile sahip olmayanlar olarak yapmıştır ancak buna ek olarak Weber, grupların piyasa koşulları altında sahip oldukları mülk türü ve grupların piyasa koşulları altında sunabilecekleri hizmetlerin türüne göre de bir ayrım daha yapmıştır. Bu yaklaşım sonucunda ortaya çıkan sınıflar ise: baskın girişimci ve mülk sahibi gruplar, küçük burjuvazi, resmi kimlik bilgilerine sahip işçiler (orta sınıf) ve bunların tamamından yoksun olan ve tek varlığı emek gücü olan işçilerdir (işçi sınıfı) (Breen,2005:1-2).

Weber açısından toplumdaki güç dağılımı yalnızca sınıf ile belirlenmez. Sınıf gücüne ek olarak sosyal güç ve siyasi güç de toplumdaki güç dağılımında etken faktörlerdir. Ona göre en çok sınıfsal güce sahip olan grup, sosyal güce sahip grupla ya da politik güce sahip grupla aynı olmak zorunda değildir. Bu yaklaşım örneğin bir grubun zenginlik sahibi olmadan da politik olarak güçlü olabileceğini anlamamızı sağlar. Weber'in yaklaşımı aynı zamanda cinsiyet ve etnik köken temelinde güç ve hakimiyeti analiz etmemize de olanak sağlar çünkü aynı sınıf durumundaki insanların da çok farklı statü pozisyonları olabileceğini ortaya koymuştur. Örneğin, aynı fabrikada çalışan siyah/ beyaz ten renkli işçiler veya aynı firmada avukat olarak çalışan kadın ve erkek avukatlar arasında farklı statü pozisyonlarının olabileceğini ortaya koymuştur (Saunders,2001:20-23).

Bu bağlamda Weberyen yaklaşımın ayırt edici özelliği çok boyutlu bir yapısı olmasıdır. Sınıf, çeşitli konum etkilerinin bir toplamı veya ağırlıklı kombinasyonu olarak anlaşılabilir. Mülk, gelir, meslek, otorite, eğitim vb. gibi birçok faktör sınıfın belirlenmesinde etkili olmaktadır (McNall,2018:1). Weberyen sınıf yaklaşımından

hareketle sınıf kavramı ile alakalı kendi söylemlerini üreten isimler arasında Dahrendorf, Bell, Parkin, Giddens ve Goldthorpe örnek gösterilebilir (Arslan, 2004).

1.2.2 Marksist Sınıf Teorisi

Marx, özellikle modern kapitalist toplumun kökenlerini ve gelişimini araştırmakla ilgileniyordu ve bunu büyük oranda İngiltere’den hareketle yapmayı tercih etmişti. Çünkü o dönemde İngiltere, Marx’a göre diğer ülkelere kendi geleceklerini gösteren en gelişmiş sanayi ülkesiydi. 19. yüzyılın ortalarında bu İngiliz toplumuna yaptığı uygulamada Marx’ın teorisi son derece ikna ediciydi. Endüstriyel gelişimin seyri, toplumun daha açık bir şekilde iki ana sınıfa ayrıldığı tezini doğrulamış görünüyordu. Giderek zenginleşen kapitalistlerden oluşan küçük bir sınıf ve mülksüz ve fakirleşmiş ücretlilerden oluşan artan bir kitle ve bütün bunun bir sonucu olarak daralan orta sınıflar, aralarındaki sosyal uçurumu genişletmişti (Bottomore, 1968:18). Marx, kapitalist toplumun kökenleri ve gelişimini araştırırken ise Komünist Manifesto adlı çalışmasında bunun temeline neyi koyduğunu şu sözleriyle açıklamıştır (Marx ve Engels, 2014):

“Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir. Özgür yurttaş ile köle, patrisien ile pleb, baron ile serf, lonca ustası ile kalfa, sözün kısası ezen ile ezilen sürekli karşı karşıya gelmişler, her seferinde ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan, kimi zaman gizliden gizliye, kimi zaman açıktan açığa, ama dur durak bilmeyen bir mücadele içinde olmuşlardır.”

Buradaki sözlerinden anlaşılacağı üzere Marx açısından sınıf kavramı kapitalist toplumun kökenleri ve gelişimini anlamak noktasında en temel unsur olmuştur. Marx’ın yaptığı toplum analizlerinde sınıf kavramını seçmesinin sebebi ise sınıfın sahip olduğu karakteristik yapı ile bu yapının oluşumunda sınıf mücadelesi süreçlerinin analiz edilmesi sonucunda toplumun anlaşılacağına inanması yatar (Başaran, 2017:231). Yüksek ve düşük sosyal sınıflar arasındaki çatışmalar Marx’ın kapitalizmin tarihi ve gelişimi açısından kritik öneme sahiptir. Bu tür çatışmaların tarihin ilerlemeci motorunu oluşturduğunu söylemiştir (Levine, 2006:2).

Sınıf karşıtlığı, kapitalist toplumun ana sınıfları arasında ve özellikle kapitalistler ve ücretli emekçiler arasındaki çatışan çıkarları gösterir. Kapitalist ve proleter sınıfların

kendi aralarındaki birliğini ve toplumun sahip olduğu birlik ve beraberliği ise sosyal sınıfın g¼c¼ açısından kavramıştır. Ona g¼re g¼ç, her zaman sınıf g¼c¼d¼r. Toplum ¼zerinde hakimiyet kurmaya yarayan egemen g¼ç ise bir sınıfın veya çeşitli sınıfların oluşturduğu bir koalisyonun, toplumun diğer sınıfları ¼zerinde kurdukları g¼çt¼r. Baskın toplumsal yapılara dayalı olarak istikrar kazanan bu g¼ç, sınıf atışması içinde, sınıfların m¼cadelesi içinde ¼retilir. Sınıfın tanımlanması, açıklanması noktasında sınıf m¼cadelesi ana fakt¼rd¼r ¼nk¼ sınıf m¼cadelesi olmadan sınıflar var olamazlar. Bunun yanı sıra bu m¼cadele her bir sınıfın karşıtına g¼re kendisini de tanımlamasını sağlar. Sınıfların sahip oldukları yapılar ise bireyler ¼zerinden değil, bu sınıfların kurdukları sosyal ilişkiler ve uygulamalarından hareketle anlaşılabilir (Milios,2000:6).

Marksist sınıf teorisi Marx sonrasındaki d¼nemde iki kola ayrılmıştır. Bunlardan ilki ¼nc¼l¼đ¼n¼ Ralph Miliband'ın yaptığı “Sosyolojik Marksist Sınıf Analizi” oluştururken ikincisini ise Nicos Poulantzas'ın yaptığı “Yapılsacı Marxist Sınıf Analizi” oluşturmaktadır (Arslan,2004:128).

1.3.Sınıf Kavramı Bağlamında Sınıf Bilinci

G¼r¼ld¼đ¼ ¼zere sınıf kavramı ile alakalı ortak bir anlayış s¼z konusu olmamıştır. Sınıf kavramının doğal bir uzantısı olan sınıf bilinci açısından da bu durum pek farklı değildir. Lockwood'un belirttiği gibi, sınıf bilinci kavramının, sosyolojik ve metafizik temaların serbestçe karıştığı kendisi için haksız bir tarihi vardır. Sınıf bilinci araştırması, sınıf analizi, toplumsal çatışma ve toplumsal değişim arasındaki ilişkiyi anlama girişimini içeren Marksist yaklaşımdan kaynaklanır (Wallace ve Junisbai, 2004). Sınıf bilinci kavramının ortaya çıkışı ise Marx'ın ‘kendinde sınıf’ ve ‘kendi-için sınıf’ ayrımına dayanmaktadır (Yılmaz,2013:352). Marx (1962) bu ayrımı *Felsefe'nin Sefaleti*’nde şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Ekonomik koşullar ¼lkenin halk yığınlarını ilkin işçi haline getirir. Sermayenin dayanışması, bu yığın için ortak bir durum, ortak çıkarlar yaratmıştır. Bu yığın b¼ylece, daha şimdiden sermaye karşısında bir sınıftır, ama hen¼z *kendisi için* değil. Ancak birkaç evresini belirtmiş olduğumuz bu savaşım içinde bu yığın birleşir ve *kendisini kendisi için bir sınıf* olarak oluşturur. Savunduğu çıkarlar sınıf çıkarları olur. Ama sınıfın sınıfa karşı savaşımı, politik bir savaşımdır. “ (s.157)

Sınıf bilinci, proleter sınıfı diğer sınıflardan, örneğin köylülükten ayıran bir özelliktir. Bu ayırt edici özellik, Marx'ın kapitalist toplum analizinin merkezi bir bileşenidir. “Kendisi için sınıf” fikri kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucudur. Örneğin, köylülük, üretim araçlarıyla ilişkisine dayanan bir sınıf “kendiliğinden sınıf”ı oluşturur. Ancak bu nesnel ilişkiler, köylülüğün “kendisi için bir sınıf” olması kapasitesini vermez. (Dworkin'den aktaran Pınar,2009). Marx sonsuza dek proletaryanın sınıf bilincine ulaşmasını bekliyordu, çünkü insanı ve toplumu anlama planında, buna ulaşmayı reddettikleri için sınıf bilincini bir kenara bıraktıkları herhangi bir yer yoktu (Ollman,1972). Marks yazılarının en zayıf, en kapalı yönlerinden birisinin, 'sınıf' ve 'sınıf bilinci' arasındaki-'kendi içinde' sınıf ile 'kendisi için' sınıf- ilişkisi olduğunu söylemek doğru olabilir. Marks, sosyalist devrimin kaçınılmaz olduğuna inandığı ve insan bilincini, maddi değişimi yaratmak noktasında yan bir etmen olarak ele aldığı için sınıf bilinci ile alakalı, bu bilinci geliştirebilecek sosyal şartları ayrıntılı bir biçimde ele alma ihtiyacı hissetmemiştir. (Giddens,1999). Belki de bu nedenden dolayı Marx'ın sınıf bilincini ele alma biçimi üzerinden birtakım yorumlar süreklilik göstermiştir.

Literatüre bakıldıktan sonra genel olarak Marx sonrası dönemde sınıf bilinci kavramının iki farklı yaklaşım ile ele alındığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki sınıf bilinci kavramını daha genel yaklaşımlarla ele alan ve bu bağlamda bu kavramla alakalı genel ifadeler çıkaran yaklaşımlar olmuştur. (Lukacs,2014; Rosenberg,1953; Landecker,1963; Ollman,1972; Mann (1973)'dan aktaran Wallace ve Junisbai (2004); Giddens,1999; Thompson,2004) İkinci yaklaşım ise sınıf bilincini çeşitli özel durumlar ile bağlantılı olarak ele alarak buradan hareketle sınıf bilinci ile alakalı çıkarsamalarda bulunan yaklaşımlar olmuştur. (Buttel ve Flinn,1979; Zingraff ve Schulman, 1984; Heaton, 1987; Vallas, 1987; Evans,1992; Jones,2001). Türk Dil Kurumu'nun (2006) sözlük tanımında kuram, “ Sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü, nazariye, teori” olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan Türk Dil Kurumu'nun (2006) sözlük tanımında uygulama, “Bir sanat ve bilim dalının ilkelerini düşünce alanından uygulama alanına geçirip gerçekleştirme işi, kılğı, tatbik, ameliye, pratik” şeklinde tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu (2006) tanımlamalarından hareketle

genel olarak bu çalışmaları Kuramsal Sınıf Bilinci Yaklaşımları ve Uygulamalı Sınıf Bilinci Yaklaşımları olarak ikiye ayırabiliriz.

1.3.1 Kuramsal Sınıf Bilinci Yaklaşımları

Marx sonrası dönemde sınıf bilinci ile ilgili olarak ilk önemli çalışmayı Lukacs, Tarih ve Toplum Bilinci isimli eserinde yapmıştır. Lukacs'a (2014) göre bireylerin sahip oldukları bilinç, toplumsal ortamda kurdukları ilişkiler ve bu ilişkilerin birer sonucu olarak ortaya çıkan fikirler, duyumlar vb.de somut bir hal alır. Ona göre toplumda çeşitli temel tipler mevcuttur ve bu tiplerin belirlenmesi ise bireylerin üretim sürecindeki konumları üzerinden ortaya çıkar. Bireyin, üretim sürecindeki konumundan hareketle ortaya çıkan ve diğerlerinden farklılık göstermiş olduğu için yakıştırılan ya da rasyonel bir şekilde uygun görülen reaksiyonu Lukacs sınıf bilinci olarak isimlendirir. Bahsetmiş olduğu sınıf bilinci kavramı bir sınıfı oluşturan bireylerin düşüncelerinin, duyumsadıklarının vb. toplamı veya bunların bir ortalaması değildir. Ona göre bu bilincin oluşumundaki temel etmen kolektif aktörler olarak her bir sınıfın içerisinde barındırdığı, sahip olduğu düşüncelerdir. Sınıf bilincinin etkili bir mekanizma olması sınıfları oluşturan bireylerin değil, başlı başına sınıfların bir özelliğidir (Wright,2016:275). Sınıf bilincinin tarihsel olarak kapitalizm ile beraber ortaya çıkmasını ekonomik sınıf çıkarlarının tarihte ilk kez bütün yönleriyle ve açık bir biçimde bu süreçle beraber ortaya çıkmış olmasına bağlar.

Lukacs'a (2014) göre kapitalist üretimin hakim olduğu modern dönemde yalnızca burjuvazi ve proletarya olmak üzere iki tane temel sınıf mevcuttur. Buna neden olarak ise her iki sınıfın da gelişmelerini ve varlıklarını sürdürmesinin temelinde kapitalist üretim süreci ve bu sürecin beraberinde getirmiş olduğu koşulları öne sürer. Mevcut koşulların bir uzantısı olarak ortaya çıkan bu sınıflar tüm toplumu örgütleyebilme kapasitesi ve potansiyeline sahiptirler. Lukacs, kapitalist toplumsal ilişkilerin sahip olduğu şeyleştirici yapının bireylerin, toplumsal ilişkilerde bulunan sömürüyü ve bunun boyutlarını değerlendirebilmelerini engellediğini belirterek, yalnızca proletaryanın toplumsal üretim sürecinde bulundukları yer itibariyle, kapitalist sistemin şeyleştirici etkisini ortadan kaldırarak, toplumsal ilişkilerin doğru bir biçime ulaşacağını öne sürmüştür (Yılmaz,2013:351).

Rosenberg'e (1953) göre sınıf bilinci, bireyin sınıf yapısındaki kendi konumuyla ilgili psikolojik algısını ifade eder. Birey kendini nesnel tanıma göre ait olduğu sınıfla özdeşleştirmelidir. Aynı nesnel konumda başkalarıyla birleşmiş hissetmelidir ve farklı bir nesnel sınıf konumundaki insanlardan ayrı olduğunu hissetmeli veya farklı nesnel sınıf konumundakilerle kendini özdeşleştirmemelidir. Bu bilişsel faktörler farkındalığın unsurlarını temsil eder. Rosenberg'e (1953) göre birtakım faktörler bireyin sahip olduğu sınıf konumu algısında bir çarpıklığa yol açmaktadır. Ona göre bu faktörler: Büyük-Ölçekli Endüstrinin Yapısı, Politik Yapı, Çok Katlı Grup Üyeliği (ırk, din, milliyet, coğrafi köken vb.), Yaşam Biçimi, Birleştirici ve Çatışmacı Kültürel Amaçlar (örn; milliyetçilik özellikle savaş dönemlerinde ortak bir düşman algısı yaratarak bütün sınıf üyeleri arasında birlik duygusu uyandırır, öte yandan bireysel amaçlar ve bu doğrultuda yapılanlar ise rekabete ve düşmanlığa neden olabilir.) ve öz-imgedir.

Landecker (1963), sınıf bilincini "sınıf statü bilinci", "sınıf yapı bilinci" ve "sınıf çıkar bilinci" olmak üzere üç ana kategoriye ayırmıştır. Bir kişinin "sınıf statü bilinci", nesnesi olarak, bir sınıf sistemindeki gerçek pozisyonuna ve bu pozisyonu paylaşan diğerleriyle olan ilişkisine sahiptir. "Sınıf yapısı bilinci" sınıf yapısının kendisi kadar çok yönüne sahiptir. Belirli bir toplulukta veya toplumda, bir dizi görüş anketinde sorulan farklı sınıfların olup olmadığı ile ilgili sorular, bu türden sınırlı kanıt sağlar. Sınıf yapısı bilincinin diğer yönleri şunlardır: çeşitli mesleklerin karakteristik sınıf konumlarının tanınması; bazı kişisel yeteneklerin ilerlemesini engelleyen sınıf engelleri olduğu inancı, farklı sınıflar arasındaki sınır çizgilerinin yerini bilmek, iktidar veya ayrıcalıklı sınıf farklılıkları duygusu ve iki, üç veya daha fazla tabakadan oluşan bir sistem olarak sınıf yapısı anlayışı.

"Sınıf çıkar bilinci" ile, kişisel çıkarların sınıf çıkarları ile belirlenmesinden farklı sınıfların çıkarları arasındaki ayırmadan sınıf çatışmasının, sınıf çatışmasıyla çatışmanın gerekli sonucu olduğuna dair aşırı görüşe kadar uzanan bir dizi inancı kastetmektedir.

Ollman'a (1972) göre, sınıf bilincine sahip olmak, açıkça benzer şikayetleri ve özelemleri olan bir gruba ait olmanın tanınması ve grubun ilgili yaşam koşullarının

doğru bir şekilde takdir edilmesine dayanmaktadır. Sınıf bilinci ayrıca ortak bir düşmana karşı üyelerini bir arada tutar. Sosyal açıdan bakıldığında zaman sınıf bilincinin, sınıf çıkarlarının tanınmasının meydana geldiği sosyal ve ekonomik koşulları da içerdiği görülebilir. Ona göre işçilerin koşullarından sınıf bilincine doğru ilerleme bir değil birçok adımdan oluşur ve bunların her biri işçi sınıfının bir bölümü için gerçek bir başarı problemi oluşturur. Birincisi, işçiler çıkarlarının olduğunu kabul etmelidir. İkincisi, çıkarlarını bir sınıfın üyesi olarak kendi çıkarları içinde bireyler olarak görebilmelidirler Üçüncüsü, Marx'ın ana çıkarlarını işçi olarak gördüklerini diğer daha az önemli ekonomik çıkarlardan ayırt edebilmelidirler. Dördüncüsü, sınıf çıkarlarının belirli bir ulus, din, ırk vb. üyeleri olarak çıkarlarından önce geldiğine inanmalıdırlar. Beşinci olarak, kapitalist sömürücülerden gerçekten nefret etmeleri gerekir. Altıncı, durumlarının niteliksel olarak iyileştirilebileceği konusunda belirsiz olsa da bir fikirleri olmalıdır. Yedinci olarak, kendileri, bazı yollarla ya da başka yollarla, bu gelişmeyi sağlamaya yardımcı olabileceğine inanmalıdırlar. Sekizinci, Marx'ın stratejisinin veya Marksist liderler tarafından savunulan stratejinin amaçlarına ulaşmak için en iyi araçları sunduğuna inanmaları gerekir ve dokuzuncu, yukarıdakilere ulaştıklarında, harekete geçmekten korkmamalıdırlar. Bu adımlar sadece kavramsal olarak farklı olmakla kalmaz, aynı zamanda tüm kapitalist ülkelerde ve tüm dönemlerde proletaryanın kitlesini sınıf bilincine dönüştürmekten alıkoyan gerçek zorlukları oluşturur. O zaman bulduğumuz şey, çoğu işçinin bu adımlardan birkaçına (şikayet edecek kadar) tırmandığı, bazılarının çoğunu ölçeklendirdiği (işçi sınıfı adaylarına oy vermek için yeterli), ancak nispeten azının zirveye çıkmayı başarmış olduğudur.

Mann (aktaran Wallace ve Junisbai (2004) Sınıf bilincini dört ardışık aşamadan oluşan bir yapı şeklinde kavramsallaştırmıştır. Bunlar: sınıf kimliği, sınıf muhalefeti, sınıf bütünlüğü ve alternatif bir toplum anlayışıdır. Sınıf kimliği ile Mann, işçi sınıfının kendilerini bir sınıf olarak tanımlama ve çıkarlarını üretim sürecindeki ayırt edici rolleriyle yapılandırılmış bir sınıf olarak tanıma yeteneğinden bahseder. İkinci aşama olan sınıf muhalefeti, kapitalist üretim sisteminin kalıcı bir özelliği olarak işçi sınıfının çıkarlarının kapitalist sınıfın çıkarlarına karşı olduğunun fark edilmesini

içerir. Birçok açıdan, sınıf kimliği ve sınıf karşıtlığının birbirlerini güçlendirmeye hizmet ettikleri diyalektik etkileşim içinde oldukları düşünülmektedir.

Üçüncü aşama olan sınıf bütünlüğü, işçilerin sosyo-ekonomik durumlarını ve toplumun tüm yapısını sınıfsal olarak algıladıklarında elde edilir. Böylece, bu üçüncü aşamaya ulaşan işçiler, sınıf kimliğini ve sınıf karşıtlığını durumlarının belirleyici özellikleri olarak kabul ederler. Son olarak, dördüncü aşamada işçiler, kapitalistlerle toplu sınıf mücadelesi yoluyla alternatif bir toplum vizyonu yaratır ve sürdürürler. Bu aşama hem mevcut olandan daha iyi bir toplum vizyonunu hem de bu alternatif topluma ulaşmak için uygun bir yolun ifade edilmesini gerektirir. Mann'a göre gerçek “devrimci bilinç” Marx'ın öngördüğü ölçekte, ancak dört seviyenin tümü, işçi sınıfı arasında mevcut olduğunda ortaya çıkar.

Giddens (1999) ise kapitalist üretimin kendisine özgü birtakım faktörleri olduğunu ve bu faktörlerin sınıf bilincinin oluşumunun daha rahat gerçekleşmesini sağladığını öne sürmüştür. Bu faktörlere ek olarak kapitalizmin belirli dönemlerde yaşamış olduğu krizler ve bunlarla beraber meydana gelen ani düşüşler, yıpranmalar da sınıf bilincinin oluşumunu kolaylaştırmaktadır. Bütün bu faktörlere rağmen sınıf bilincinin bir anlam ifade edebilmesi için siyasi bir şekil alması gerekmektedir. Sınıf bilinci ile alakalı kesin bir tanımdan söz edilemiyor olsa bile sınıf bilinci her şeyden önce diğer sınıf ya da sınıfların varlığının tanınmasıdır. Sınıf bilinci, mevcut güç sistemi içerisindeki hiyerarşik düzenin yeniden dizayn edilebileceğine ve bu yeniden dizayn sürecinin ise ancak sınıf eylemiyle yapılabileceğine olan inancı kapsar. Sınıf bilinci bir sınıfın üyelerinin oluşturmuş olduğu sendikalar, siyasi partiler vs. aracılığı ile belirli bir seviyede dışa vurulabilir. Bu yapılar, kitlenin sınıf bilincini canlandırıp aynı zamanda bu kitleye yön verebilecek bir güce sahiptirler. Giddens sınıf bilinci kavramını beyaz yakalılar ve işçi sınıfı özelinde de incelemiştir. Ona göre çeşitli sayıda yapılan çalışmalar, beyaz yakalıların sahip oldukları toplum imajının mesleklerin hiyerarşik düzendeki konumuna bağlı olarak oluştuğunu ortaya koymuştur. Hiyerarşik düzen içerisindeki konumlar gelir ve statüdeki farklara göre belirlenir. Aşağı veya yukarı yönlü hareketlenmeler mevcut olmasına rağmen bu hiyerarşik sistemdeki konumun tek tek bireylerin ortaya koydukları performansın bir

yansıması, bir sonucu olduğu şeklinde algı hakimdir. Bu durum bireyciliğin bir yansımasıdır ve sınıf bilincinin oluşumu ile ilgili bir engel oluşturur.

İşçi sınıfı ile alakalı olarak da vasıflı ve vasıfsız işçi ayrımı yapmıştır. Kapitalist pazarda vasıflı işçinin vasıfsız olan işçiye göre imkanları daha fazladır. Bu durum sendika oluşumunu etkilemekten, işçi sınıfının kendi içerisinde çeşitli grupların ortaya çıkmasına kadar birçok farklı sonucu ortaya çıkarır ve bu durum doğal olarak işçi sınıfı içinde bölünmelere neden olmaktadır. İşçi sınıfı içerisindeki bu farklı yapılaşmalar ve farklılıklardan öte yandan sınıf bilinci ile alakalı genel olarak gözlenen farklılıklara bağlanır.

Thompson (2004:40), Sınıf bilincinin; gelenekler, değer yapıları, düşünce sistemleri ve bunların ortaya çıkarmış oldukları deneyimlerin birtakım kültürel terimler aracılığıyla ele alınması biçiminde tanımlamıştır. Bunlar aracılığıyla ortaya çıkan deneyim bir kesinliğe sahip olsa da aynı şeyi sınıf bilinci için söyleyemeyiz. Benzer meslek gruplarında olan kişilerin birbirine benzer deneyimler yaşadktan sonra ortaya koydukları tepkilerde her ne kadar belirli bir mantık görünse de buradan hareketle bir yasa çıkarılamaz. Sınıf bilinci birbirinden farklı yerlerde ve zamanlarda aynı biçimde ortaya çıkabilir fakat farklı zaman ve yerlerde ortaya çıkan bu bilinçlerin her biri bir diğerinden farklıdır.

İşçi sınıfının üretim ilişkilerine bağlı olarak belirli bir konuma yerleştirilmesi ve buradan hareketle matematiksel bir gerçekliğe sahip bir varlık olarak ele alınması sınıf bilincini anlama noktasında önemli bir yaklaşım olarak görülür. Fakat işçi sınıfını bu şekilde ele almış olmak esasında ortaya birtakım boşluklar çıkmasını ve bu boşlukların da kuramcı, parti, mezhep vb. gibi sistemler tarafından da sınıf bilincini bütün gerçekliği ile açıklayan değil de her bir yapının sınıf bilincini olmasını istedikleri şekliyle açıklamasına neden olmaktadır.

1.3.2 Uygulamalı Sınıf Bilinci Yaklaşımları

Buttel ve Flinn' göre (1979), Marksist radikal perspektifin kalbi ekonomik alan, ekonomik tabiiyetin işçi sınıfı bilincinin temel kökü olduğunu varsayar ve bu bağlamda ekonomik açıdan en yoksun olan işçilerin en yüksek seviyede sınıf

bilincine sahip olması gerekir. Bu nedenle gelir, beceri düzeyi ve iş tatmini bilinç kavramı ile yakından ilişkili olacaktır ve bu alanlarda en yoksun olanlarda sınıf bilinci daha fazla olmalıdır.

Marksist kapitalist gelişme teorisinin kalbinde, işçileri üretim araçlarından ayıran ilerici proleterleşme eğilimi vardır. Proleterleşme kelimesinin burada ifade ettiği anlam üretim sürecinde işçinin kontrolü kaybetmesi ve böylece işe yabancılaşmış olmasıdır. Bu durum aynı zamanda, proleterlerin üretim araçları üzerinde kontrolü elinde tutanlarla karşılaştırıldığında, daha yüksek bir sınıf bilincine sahip olması gerektiği anlamına gelmelidir. Radikal teoristler ayrıca sendika üyeliğinin sınıf bilinci üzerine doğrudan olumlu bir etkiye sahip olduğunu öne sürmüşlerdir.

Buttel ve Flinn yapmış oldukları çalışma sonucunda gelir, beceri düzeyi, iş tatmini ve eğitim alanları ile bilinç arasında etki olduğunu ortaya koymuşlardır. Ortaya koydukları bir diğer sonuç ise kitle iletişim araçlarına maruz kalmanın sınıf bilincini olumsuz yönde etkilemiş olduğudur. Yaptıkları araştırmanın sonucunda sınıf bilincinin, muhtemelen politik ekonomideki dinamiklerle bağlantılı, tarihsel olarak spesifik bir süreç olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Zingraff ve Schulman (1984) ise Amerika'nın güneyindeki bir şehirdeki tekstil fabrikası işçileri ile araştırma yürütmüşlerdir. Bu işçiler arasından rastgele örneklem yöntemini kullanarak yaptıkları araştırmadan elde ettikleri verilerin analizi ile, kişisel gelir, sendika üyeliği, ırk ve iş memnuniyetsizliğinin sınıf çatışması bilinci ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu sonuçlar işçi bilincinin sosyal temelleri olarak ekonomik ve mesleki güvensizliği vurgulayan perspektifle tutarlıdır. Yaptıkları araştırma sonucunda ekonomik açıdan en güvensiz olan, marjinal ırksal grupların üyesi olan, işlerinden en memnun olmayan ve sendika üyesi olan işçilerin en fazla sınıf çatışması bilincine sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Heaton'a göre (1987) Nesnel-özel bağlantının gücü, nesnel durumun sınıf bilincinin her bir boyutunu sürekli olarak ne ölçüde etkilediğine ve sınıf bilincinin boyutları arasındaki karşılıklı ilişkiye bağlıdır. Dezavantajlı ve düşük statüdeki alt gruplar düşük statülerinin farkındaysa, yukarı hareketlilik için çok az fırsat algıarlarsa,

toplumun adil olmadığını düşünürler ve avantajlı alt gruplar arasında tersi olurken daha eşitlikçi politikaları tercih ederlerse, sınıf oluşumu katılaşır.

Eğitim, ırk, cinsiyet ve yaş daha yüksek sübjektif durumla ilişkilidir, ancak nesnel durum ölçüleri bilincin her boyutunu sürekli olarak pekiştirmez. Tam bir sınıf bilinci duygusu eşitlikçi sosyal politikanın alt-sınıf desteğinin ya da daha yüksek-sınıf reddinin temelini oluşturmaz. Nesnel durum ile öznel bilincin her boyutu arasında yakın bir ilişkinin olmaması, sınıf bilincinin oluşumunu engelliyor gibi görünmektedir. Yapmış olduğu araştırmanın sonucunda bir çeşit yanlış bilincin var olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre bireyler, tutarlı bir ideolojik temele sahip olmadığı halde birtakım politikaları kendi çıkarları doğrultusunda desteklemektedirler.

Vallas (1987) Çalışanın yapmış olduğu işin içeriğinin işçi sınıf bilincinin oluşmasında önemli bir yere sahip olduğunu varsaymıştır. Örneğin, ofis çalışanlarının rutin bir düzende çalışıyor olmaları nedeniyle beyaz yakalılar arasında bu çalışma düzeninin karşıt bir bilincin ortaya çıkmasına neden olması beklenmektedir. Paralel varsayımlar çoğunlukla el ile çalışanların çalışmalarında yapılır. Örneğin; vasıflı zanaat işçileri ile alakalı yapılan bir çalışmada Taylorizmin başlangıcı ve zanaata dayalı işlerin hızlı bir biçimde rasyonel bir şekle bürünmesi Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda işçi sınıfı bilincinin dönüşümüne ortam hazırlamıştır.

Vallas buradan hareketle yapmış olduğu araştırma sonucunda sınıf bilinci ölçüleri ile işin karakteristik yapısı arasında mütevazı ama anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Sınıf bilinci, işin asıl özelliklerinden ziyade işin dışsal özellikleriyle (iş güvenliği, denetim modelleri, çalışma koşulları vb.) daha yakından bağlantılıdır. İşin dışsal özellikleri, sınıf bilinci üzerinde işin asıl özelliklerine (yönetim kontrolü derecesi ve görevlerin basitleştirilmesi) göre çok daha belirgin bir etki gösterir.

Jones (2001), sınıf bilinci konusunda önceki akademisyenlerin ya kadınları analizden dışlama eğiliminde olduğunu ya da kadın işçilerin öncelikli bağlılıklarının evlerine olduğunu ve bu nedenle erkek işçilerden daha az sınıf bilincine sahip olduklarını

varsaydıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda bir kişinin çalıştığı işe duyduğu ilgi ile sınıf bilinci arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Kişilerin yaptıkları işleri düşük ve yüksek yoğunluklu olarak ikiye ayırmıştır. Düşük yoğunluk işleri, kişilerin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik işler olarak ifade ederken yüksek yoğunluklu işleri ise kişilerin bilişsel, duygusal ve/veya manevi ihtiyaçlarını karşılayan; bireylerin kişisel gelişimlerini teşvik eden işler olarak belirtmiştir. Yapmış olduğu araştırma, en azından yüksek yoğunluklu işlerde çalışanların (doktor, öğretmen vb.), müşterilerinin ihtiyaçlarına doğrudan katılım gösterenlerde daha az katılım gösterenlere oranla daha fazla işçi sınıfı bilincine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu eğitim, gelir, ırk, sınıf konumu gibi faktörlerin yanı sıra cinsiyet konusu ile ilgili olarak da birtakım sonuçların ortaya konmasını sağlar çünkü bu sektörlerde gerek kadın gerek erkek çalışanlar vardır. Bir kişinin çalıştığı işe karşı duyduğu ilgi ile sınıf bilinci arasındaki bağlantı incelendiği zaman sınıf bilincine sahip olmak ile cinsiyet arasında herhangi bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

Sınıf bilinci ile alakalı olarak ortaya konulan çalışmalarda ister kuramsal ister uygulamalı yaklaşımlar kullanılmış olsun, her bir çalışmanın dönemin koşullarıyla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Toplumların içinde bulunduğu dönemler değiştikçe sınıf bilincinin de bundan doğrudan etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda sınıf bilincini daha iyi anlamak ve açıklamak için bilginin temel üretim mekanizması haline geldiği bilgi toplumunu ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan ağ toplumunu ele almak, sınıf bilincinin tarihsel süreç içerisindeki değişim ve dönüşümünü daha iyi bir biçimde anlamamıza yardımcı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

BİLGİ VE AĞ TOPLUMUNDA SINIF BİLİNCİNİ DÖNÜŞTÜREN FAKTÖRLER

Ağ terimi, bir veya daha fazla toplumsal ilişkiyle birbirine bağlanmış, dolayısıyla toplumsal bir ağ oluşturan bireylere (daha ender durumlarda, ortaklıklara ve rollere) gönderme yapmaktadır (Anderson vd., 2006:4). Ağ terimi, ilerleyen süreç ile beraber sosyal bir organizasyon türünü ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır. Ağlarla örülü bu organizasyonun ismi ise 'Ağ Toplumu' olarak ifade edilmiştir. Bu toplumun ağ kavramıyla özdeşleştirilmesi veyahut birlikte anılması, onun ağ temeli üzerine kurulmuş (sosyal, ekonomik, politik) ilişkileri, yoğun bir şekilde kullanıyor olmasından kaynaklanmaktadır (Göker ve Doğan, 2011:178). Ağ Toplumu kavramının en tanınan ve dikkat çeken versiyonu ise Castells'ten gelmiştir. Castells'e göre ağlar, enformasyon veya bilgi toplumunda giderek baskın sosyal örgütlenme şekline gelmiştir (Abercrombie ve Longhurst'tan aktaran Göker ve Doğan,2011:179). Castells'in ifadesinden de anlaşılabilceği üzere ağ toplumunun gerisinde bilgi toplumu yatmaktadır. Bu nedenle ağ toplumunun daha iyi bir şekilde anlaşılması açısından bu bölümde öncelikli olarak bilgi toplumu sonrasında ise Castells'ten hareketle Ağ Toplumu kavramı ele alınacaktır. Böylelikle sınıf bilincini hangi faktör/faktörlerin dönüştürdüğü ortaya konulacaktır.

2.1. Bilgi Toplumuun Doğuşu

Bilgi toplumu kavramının kökeni iki farklı yerde bulunabilir. Her ikisinin de buluşu 1960'ların başına denk gelir. Her ikisi de bilgi endüstrisi fikriyle yakından ilgilidir. Bununla birlikte, kavramın ortaya çıkışını bir taraf ABD'deki bilim adamlarının buluşlarıyla ilişkilendirirken, diğer bir taraf ise Japon akademisyenlere atıfta bulunmaktadır. Amerikan kökenli durumun açıklamasındaki anahtar belge Machlup'un (1962) yazdığı eserdir. Bu eser 'bilgi toplumu tezine' öncülük eden yayın olarak diğerlerinden daha sık atıfta bulunulan bir kitaptır. Başka bir açıklama ise Japon akademisyenlerin bilgi toplumunu icat ettiğini öne sürmektedir (Duff, Craig& McNeill, 1996:118). İfadenin Japonca versiyonu (joho shakai, johoka shakai)

1961'de ünlü mimar Kisho Kurokawa ile ünlü tarihçi ve antropolog Tudao Umesao arasındaki bir konuşma sırasında doğmuştur. Ocak 1964'te yayınlanan bir çalışmanın başlığı olarak yazılı metinlerle çıkış yapmıştır (Karvalics,2007:5). Her iki iddia ele alındığında gerek 1960'ların ortalarında bilgi toplumu üzerine bir dizi makalelerin yayınlanmış olması, gerekse de bilgi toplumu kavramına dair bir sözlüğün oluşturulmuş olması (ki bu durum kavramın iyi kurulmuş olduğuna dair bibliyografik bir işarettir) nedenlerinden ötürü kavramın doğuşunu Japonya'ya atfetmek mümkün gözükmemektedir (Duff vd.,1996).

2.2 Bilgi Toplumunun Kavramsal Gelişimi

1960'lı yılların başından itibaren birçok sosyal bilimci arasında bilginin insan ilişkilerinde yeni ve belirleyici bir rol üstlendiği fikri kabul edildi. Bu fikrin taraftarları için, yenilikçi bilgiye dayalı sosyal süreçler ve özellikle bilginin otoriter bilgiye dönüşümü, çağın ayırt edici özelliğini açıkça temsil etmişti. Dünyanın "ileri" toplumlarını "bilgi toplumları" olarak nitelendirmek, "Neolitik toplumlar" veya "feodal toplumlar" gibi diğer dönemleri bastıran varsayımsal sistem haline geldi. Siber uzayın yükselişi; yeni ürün ve hizmetler yaratmada bilim ve teknolojinin rolünün artması; hükümet ve özel sektör politikasına rehberlik etmek için sosyal ve ekonomik göstergelerin kullanılması ve insan ilişkilerinde sayısız başka yön belirlemede bilimsel düşüncenin rolünün her geçen gün giderek önem kazanması gibi gelişmeler bu düşüncenin gelişimini tetikledi. 1960'lara gelindiğinde, çeşitli sosyal bilim disiplinlerindeki düşünürler, enformasyon toplumu modelini, dünyanın ileri toplumlarında derin değişimleri hızlandıran bir model olarak tanımlamaya başladılar. Farklı düşünürler, modelin farklı öğelerine daha fazla veya daha az dikkat çekti (Rule ve Besen,2008). Bilgi toplumu fikrinin kökleri oldukça karmaşık bir şekilde iç içe geçmiştir (Lyon,1986:578). Bununla paralel olarak ise bilgi toplumunun ne şekilde tanımlanması noktasında farklı tanımlamalar ortaya çıkmıştır.

Tablo 2.1. Bilgi Toplumu Tanımları

Yazar	Tanım
Daniel Bell	Sosyal kontrol ve yenilik ve değişimin yönetimi için bilgi etrafında kendini örgütleyen bir toplum
Yoneji Masuda	İnsanın entelektüel yaratıcılığının geliştiği ve Bilgiye sahip olmanın (maddi zenginlik değil), onun dönüşümünün ve gelişiminin arkasındaki itici güç olduğu yeni bir toplum türü.
John Naisbitt	Bilgi toplumu sadece zihinsel bir soyutlama değil ekonomik bir gerçekliktir Bilginin yavaş yayılması / yayımlaması sona erer [...] yeni faaliyetler, operasyonlar ve ürünler yavaş yavaş ortaya çıkar
Nick Moore	Bilginin ekonomik bir kaynak olarak kullanıldığı bir toplum, topluluk bunu kullanır / faydalanır ve arkasında gerekli bilgiyi üreten bir endüstri gelişir.
Béla Murányi	İnsanlığın yeni bir yaşam tarzına öncülük etme, daha yüksek bir yaşam standardına sahip olma, daha iyi iş başarma ve küresel bilgi ve telekomünikasyon teknolojilerinin kullanımı sayesinde toplumda daha iyi bir rol oynama fırsatına sahip olduğu yeni bir toplum türü

Kaynak: Karvalics,2007:10

Tanımlamalardan da görüldüğü üzere bilgi toplumu birden fazla alanı, birden fazla yaklaşımı içinde barındırmaktadır. Bu kadar fazla alanı ve yaklaşımı içinde

barındıran bilgi toplumuna dair ortaya konulan yaklaşımları incelemek, bilgi toplumunun bu çok katmanlı yapısının arkasında yatan nedenlerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

2.3 Bilgi Toplumuna Dair Kuramsal Yaklaşımlar

Bilgi toplumuna dair düşüncelerin ortaya konmasında bir çeşitlilik söz konusudur. Bilgi toplumu, sosyolojik, fütüristik ve tekno-deterministik yaklaşımlar tarafından açıklanmaya çalışılmıştır (Lyon,1986:579). Bütün bu alanların yanı sıra yine önemli bir alan olarak ekonomik temelli yaklaşım da göze çarpmaktadır. Her bir yaklaşım kendi belirlediği çerçeve dahilinde oluşmakta olan yeni toplumsal durumu açıklama girişiminde bulunmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde tekno-deterministik yaklaşımı temsil etmesi bakımından Daniel Bell'in-Post-Endüstriyel Toplum kavramı, fütüristik yaklaşımı temsil etmesi bakımından Alvin Toffler'ın Üçüncü Dalga kavramı, sosyolojik yaklaşımı temsil etmesi bakımından Yoneji Masuda'nın -Enformasyon Toplumu ve ekonomik yaklaşımı temsil etmesi bakımından Peter Drucker'ın-Bilgi Toplumu kavramı ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu yaklaşımların neler olduğuna yakından bakılarak, bilgi toplumuna dair ortaya konulan fikirler yakından incelenecektir.

2.3.1 Daniel Bell ve Post-Endüstriyel Toplum

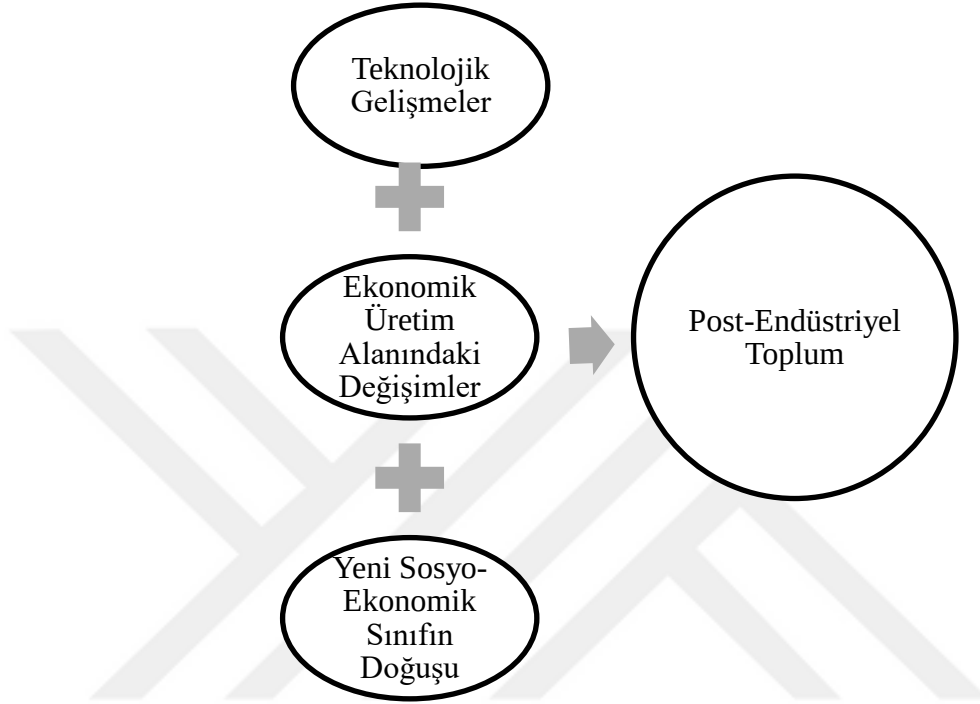
Bell'e göre bir toplumdaki en yaygın çalışma türü, o toplumun belirleyici özelliğini yansıtır. Ona göre toplumsal gelişimin temelinde daha az iş yaparak daha fazlasını elde etmeye yarayan "verimlilik" temel aktördür. Tarımsal üretimden endüstriyel üretime geçişin temelinde bu yatar. Tarımsal alandaki verimliliğin artışının sağlanması ile beraber, temel geçimlerini tarımsal faaliyetler aracılığıyla sağlayan insanlar, bu alandaki verimlilik artışı (gelişmiş tarım uygulamaları, ürün rotasyonu ve hayvancılık yoluyla) sonucunda giderek büyüyen fabrika sisteminde çalışabilecek duruma gelerek, endüstriyel üretimin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Tarımsal verimliliğin sürekli olarak artış ve devamlılık göstermesi sayesinde (teknik ve teknolojilerde tarımın rasyonelleşmesi, daha az işçi ile daha fazla üretim yapılması), insanlar tarımsal üretimden koparak endüstriyel üretim sürecine kanalize olmuştur.

Bunun sonucunda ise endüstriyel döneme geçiş yapılmıştır. Verimliliğin endüstriyel dönemde olağanüstü artışı (buhar gücü, elektrik, mekanizasyon ve otomasyon sistemlerinin kullanımı) ve fabrikaların bu sürecin bir sonucu olarak ürettiği, önceki dönemlerde lüks olarak görülen, okullar, hastaneler, eğlence yerleri ve tatil yapma gibi sayısız yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni durumların ortaya çıkması ile beraber, bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik yeni ve temelinde bilginin olduğu hizmetler sektörü ortaya çıkmıştır (Webster,2006). Daniel Bell bu durumu şu sözleriyle ifade etmiştir (Bell'den aktaran Kumar,1995):

“Temel öncülüm, bilgi ve bilginin sanayi sonrası toplumun stratejik kaynağı ve dönüştürücü üretim unsuru haline gelmiş olduğudur. Tıpkı enerji, kaynaklar ve makine teknolojilerinin kombinasyonunun sanayi toplumunun dönüştürücü üretim unsurları olması gibi.” (s.9)

Daniel Bell, bütün bu süreçlerin modern toplumun devrimci bir dönüşüm geçirmekte olduğunun göstergesi olduğundan emindir ve bu yeni toplum bilgi edinme, işleme ve bunların dağıtım yöntemleriyle tanımlandırılıp, isimlendirilmektedir. Daniel Bell, bilgi toplumunun gelişiminin temeline bilgisayarı koymuştur. Bilgisayar, bu yeni toplum için ‘merkezi sembol’ ve ‘analitik değişim motoru olmuştur’. Bell, yeni bir toplumun ortaya çıktığına dair iddialarını birtakım sayısal verilere dayandırmıştır. Amerika’da 1970li yılların ortalarında bilgi işçilerinin en büyük işçi grubu olduğunu ifade etmiştir. 1975 yılına kadar bilgi işçilerinin bir bütün olarak bilgi dışı grupları geçtiğini belirtmiştir. (Kumar,1995). Bununla paralel olarak nasıl ki endüstriyel toplumlarda yarı vasıflı işçiler çalışan sınıf içinde en kalabalık grubu oluşturuyorsa; hizmetler sektörünün gelişimi ile bu alandaki üstünlük beyaz yakalıları geçmiştir. Yeni topluma dair bir diğer önemli gelişme ise ‘‘teknik ve profesyonel sınıf’’ mensuplarındaki sayısal artıştır. Bu sayı 1940 senesinde 3.9 milyonken, 1964 senesinde 8.6 milyona yükselmiştir. Bell bu sınıfı post- endüstriyel toplumun kalbi olarak görmüştür (Bozkurt,2014).

Şekil 2.1. Daniel Bell’de Post-Endüstriyel Toplumun Oluşum Kaynakları.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturuldu

Daniel Bell’in açıklamalarından görüldüğü üzere verimlilik artışının teknolojik gelişmeler ile beraber farklı bir boyuta geçmesi sonucunda, endüstriyel toplumda daha önce alışık olmadığımız birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerin temelinde teknolojik gelişmeler, ekonomik üretim alanında yaşanan değişimler ve yeni bir sosyo-ekonomik sınıfın doğuşunun yattığını ifade edebiliriz. Daniel Bell bütün bu süreçlerden hareketle post-endüstriyel toplum adını verdiği yeni bir toplumsal yapının ortaya çıktığını ifade etmiştir. (Bkz. Şekil 2.1.)

2.3.2 Peter Drucker ve Bilgi Toplumu

Drucker, bilginin değişen uygulanma biçimlerinden hareketle kapitalist-ötesi toplum teorisini oluşturmuştur. Bilginin, süreçlere, aletlere ve ürünlere uygulanması sonucunda “Sanayi Devrimi”nin ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu süreç beraberinde, Marx’ın “yabancılaştırma” dediği kavramı, yeni sınıfları, sınıflar savaşını ve de

komünizmi de getirmiştir. Bilginin uygulanma biçiminin ikinci kez değişimiyle beraber “Prodüktivite Devrimi” ortaya çıkmıştır. Bu süreç 1880 yılı ile başlayıp İkinci Dünya Savaşı ile sona ermiştir. Bu dönemde bilgi artık işlere uygulanmaya başlanmıştır. Bu devrim sonucunda proleter sınıf, orta sınıf burjuva seviyesine gelmiş, proleterlerin neredeyse üst sınıftakilere yakın bir gelire sahip olmalarını sağlamıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda ise Sanayi Devrimi ile beraber ortaya çıkmış olan sınıflar savaşı ve komünizm son bulmuştur. Son aşama olan “Yönetim Devrimi” ise İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlamıştır. Bu dönemde artık bilgi üretimin tek faktörü haline gelmiştir. Geleneksel üretim faktörleri olan toprak, emek ve sermaye ikinci plana düşmüştür. Yönetim devrimi tıpkı diğer iki devrim gibi dünyayı sarmış durumdadır fakat bu devrimin yayılma hızı diğerlerine göre çok daha kısa sürede gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi’nin yayılması için yüzyıl geçmesi gerekirken; Yönetim Devrimi, 1945’te başlamasına rağmen 1990 yılına gelindiğinde tam anlamıyla yayılmayı başarmıştır. Bilginin tek kaynak haline gelmesi toplumları “kapitalist-ötesi toplum” yapan şeydir. Bunun sonucunda toplum yapısında birtakım temel değişiklikler meydana gelmiştir (Drucker,1994:34-70). Drucker bu değişikliklerin görüldüğü alanlar olarak ekonomik, politik ve sosyal alanları ele almıştır.

Ekonomik: Piyasanın ve piyasa kurumlarının dünya ekonomisindeki etkisi aynı kalmakla beraber, içeriğinde büyük oranda değişim yaşanmıştır. Eğer hala kapitalist bir yapı hakimse de yeni dönemde artık “enformasyon kapitalizmi”nden bahsedilebilir. Yeni dönemde esas önemli olan malların üretim ve dağıtımı değil, bilginin ve enformasyonun¹ üretimi ve dağıtımıdır. Kapitalizmin önceki dönemlerinde “süper zenginler” çelik krallarıyken; yeni dönemde bilgisayar yapımcıları, televizyon program yapımcıları, yazılım üreticileri gibi enformasyon sistemlerini kurup, bunları işleten kişilerdir.

¹ Bilgi ve enformasyon farklı anlamları ifade eden kavramlardır. Olaylar hakkında birbirinden ayrı nesnel gerçekleri ve tutulmuş kayıtları ifade eden verinin amaca yönelik olarak kategorize edilerek, hesaplanarak, düzeltilerek ve özetlenerek değer katılmış haline enformasyon adı verilmektedir. Belli bir düzen içinde deneyimlerin, enformasyonun, uzmanlık görüşünün bir araya getirilip değerlendirildiği çerçeve için esnek bileşim ise bilgi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bilginin kaynağı enformasyondur (Akalın ve Dilek’ten aktaran Dilek,2016:88).

Politik: Bilginin temel kaynak haline geldiği yeni toplumun sosyalist olmayacağı ve bunun yanı sıra kapitalizmi de aşmış olacağını ifade etmiştir. Bu durumun ise 400 yıldır alışık olduğumuz ulusal devlet sisteminde ciddi değişiklikleri de beraberinde getirmiş olduğunu öne sürmüştür. Yeni dönemde örgütsel bir topluma dönüşen yapı içerisinde çoğulculuk kavramının önemini arttırdığını söylemiştir. Bunun sonucunda ise ulusal devletin siyasi birleşimlerden yalnızca birine dönüştüğünü belirtmiştir. Kapitalist ötesi toplum sisteminde hem ulusal devlet hem yerel sistem ve hatta aşiret türü yapılar bir arada bulunmaktadır. Bu sistemde Drucker'a göre ulusal devlet yalnızca bu parçalardan biri olacaktır fakat kilit bir parça olarak bu sistemdeki yerini alacaktır. Ulus- devlet tamamen yok olmuş değildir ancak artık vazgeçilmez olmaktan da çıkmıştır. Sahip olduğu gücü diğer organlarla, kurumlarla vb. paylaşmak durumundadır.

Sosyal: "Bilgi işçileri" yeni toplumun başta gelen sosyal grupları olacaktır. Geçmiş dönemde tıpkı kapitalistlerin sermayeyi verimli kullanmasını bildikleri gibi yeni dönemde de bilgi yöneticileri de bilgiyi verimli kullanmayı bilen kişiler olacaktır. Bilgi profesyonelleri, bilgi elemanları ortaya çıkacaktır. Bu ortaya çıkan yeni sosyal gruplar çeşitli kuruluşlarda çalışacaklardır. Onları kapitalist dönemdeki elemanlardan ayıran temel nokta ise "üretim olanakları"nı ve "üretim araçları"nı kendi ellerinde bulunduracak olmalarıdır. Bu yeni sosyal düzende "aydınlar" ve "yöneticiler" arasında bir bölünme söz konusu olacaktır. Aydınlar, kelime ve fikirlerle ilgilenirken; yöneticiler ise insanlar ve işlerle ilgilenecektir.

Drucker'ın Post-Kapitalist Ötesi Toplum (1994) adlı çalışmasından da görüldüğü üzere Drucker, yeni bir toplumsal yapıya geçişi ekonomik, politik ve sosyal alanlar olmak üzere üç farklı alan üzerinden açıklamış ve bu alanlarda yaşanan değişimleri açıklayarak bilgi toplumu teorisini ortaya çıkarmıştır.

2.3.3 Yoneji Masuda ve Enformasyon Toplumu

Masuda, bilgi toplumunun genel görüntüsüne dair iki adet öncül ortaya koymuştur. Bunlar:

1) Bilgi toplumu, mevcut sanayi toplumundan tamamen farklı yeni bir insan toplumu olacaktır. Bu iddianın temelini ise maddi değerlerin yerine bilgi değerlerinin üretiminin, toplumun oluşumu ve gelişimi süreçlerindeki itici güç olacağına dayandırır. Ona göre geçmiş dönemdeki yenilikçi teknoloji sistemleri her zaman materyal üretme gücü ile ilgilenirken, bilgi toplumu, bu toplumun temel doğasını belirleyen bilgisayar-iletişim teknolojisi sisteminin kapsamlı bir analiziyle inşa edilmelidir.

2)Endüstriyel toplumun gelişimsel örüntüsü, bilgi toplumunun genel kompozisyonunu tahmin edebileceğimiz toplumsal modeldir. Bu nedenle endüstriyel toplumun geçmişteki gelişimsel örüntüsü tarihsel bir analog model olarak kullanılarak, bilgi toplumunun bileşenlerini parça parça bir araya getirip, bilgi toplumunun temel bir çerçevesi oluşturulabilir (Masuda,1981:29).

Teknolojik yeniliklerin meydana gelmesi Masuda'nın düşüncesinin temellerini oluşturur. Masuda bu durumu şu sözleriyle ifade etmiştir (Masuda,1981):

“Thomas Newcomen 1708'de ilk buhar motorunu icat etti ve James Watt Newcomen'in yapmış olduğu motoru geliştirdi ve 1775'te ilk çalıştırılabilir buhar motorunu tamamladı. İlk demiryolu 1829'da Liverpool ve Manchester arasında atıldı ve kitle pazarında ilk otomobil olan Model-T Ford'un üretimi 1909'da başladı. Jet uçağı 1937'de ortaya çıktı. Newcomen motorunun icadı ile jet uçağının ortaya çıkışı arasında 229 yıllık bir teknolojik gelişme dönemi vardı. Bilgisayar devrimindeki kontrastın ilk vakum tüpü bilgisayarı (birinci nesil bilgisayar) olan ENIAC, 1946'da Eckert ve Mauchly adlı iki bilim adamı tarafından geliştirildiğine dikkat edin. Transistörler kullanan ikinci nesil bilgisayar 1956'da geliştirildi; entegre devreleri kullanan üçüncü nesil bilgisayar 1965'te ortaya çıktı.” (s.42)

Bu buluşlardan hareketle Masuda bilgi devriminin hızının, endüstri devriminin gelişme hızının üç ila altı katı arasında daha hızlı olacağını ifade etmiştir. Masuda bu gelişmeler ışığında insanlığın yeni bir toplumsal dönüşüm sürecinde olduğunu ve bu dönüşüm sürecinin sonucunda aktörleri iletişim teknolojisi ile bağlantılı olarak çalışan bilgisayar teknolojisi olan bir bilgi çağına ortaya çıktığını söylemiştir. Bu bilgi çağı, bilgi teknolojisinde, bilginin niceliğinde ve kalitesinde bir genişleme ve bilgi stokunda büyük ölçekli bir artışa neden olabilecek toplumsal dönüşümün gizli gücü haline gelen bir yenilik olduğu zaman aralığıdır. Bilgisayar teknolojisine odaklanan bu bilgi çağına, insan toplumu üzerinde buhar motorunun icadı ile başlayan 'güç' devriminden çok daha belirleyici bir etkisi olacaktır. Temel nedeni,

buhar motorunu fiziksel emeğin yerine koyma ve bunu yükseltme işlevine sahipken bilgisayarın temel işlevinin ise insan zihinsel çalışmasının yerine geçmesi ve bunu güçlendirmesidir (Masuda,1981:49).

Masuda, gelecekteki bilgi toplumunun, birçok sistemin bilgi ağlarıyla bağlantılı ve entegre olduğu çok merkezli bir toplum olacağını belirtmiştir. Bu yeni toplumun kaynağına bilgisayar ve iletişim teknolojilerini yerleştirmiştir. Bunlardan kaynaklanan bilgi çağının, sanayi devrimi ile eşdeğer ya da daha büyük bir toplumsal dönüşümü beraberinde getireceğini ileri sürmüştür. Teknolojik değişimi temel alan bu yaklaşım; sosyo-ekonomik yapı ile değerler sisteminde de devrimsel nitelikte dönüşümlerin yaşanmasına neden olacaktır.

Bilgisayar iletişim ağına odaklanan ve bilgiye dayalı üretken güç, toplumsal sistem yeniliklerini beraberinde getirerek güçlü bir itici güç olacaktır. Yeni sosyal ve ekonomik sistemler sürekli olarak oluşacak ve bir bütün olarak toplum, egemen sınıfların güç mücadeleleri, ulus devletler arasındaki savaşlar ve kitle isyanının politik devrimleri ile karakterize edilen geçmişin köklü sosyal değişimlerine değil, dinamik değişimlere uğrayacaktır. Eski sosyo ekonomik sistemler yavaş yavaş etkisiz hale geldikçe ve zamanın ihtiyaçlarını karşılayamadığından körelecek ve yeni, duyarlı sosyo ekonomik sistemler sistematik olarak bunların yerini alacaktır. (Masuda,1981:154). Bütün bu gelişmeler sonucunda ise “Computopia” adını verdiği yeni bir toplumsal dönemin karşımıza çıkacağını iddia etmiştir. Bahsettiği bu yapının ‘Zaman değerinin takibi ve gerçekleştirilmesi’, ‘karar verme özgürlüğü ve fırsat eşitliği’, ‘gelişmekte olan çeşitli gönüllü topluluklar’, ‘birbirine bağlı eş etkiye sahip topluluklar’ ve ‘gücü geçersiz kılan işlevsel toplumlar’ı barındıran katlardan meydana geleceğini belirtmiştir (Masuda,1981,147).

2.3.4 Alvin Toffler ve Üçüncü Dalga Kuramı

Toffler ‘a göre insanlık iki büyük değişim dalgası geçirmiştir. Bunların her ikisi de kendi dönemlerinden önceki hem kültürleri hem de uygarlıkları yok ederek, yeni yaşam biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Değişimin birinci dalgasını tarımsal devrim oluştururken, devrimin ikinci dalgasını ise endüstri devrimi oluşturmuştur. Toffler, içinde yaşadığımız toplumun ise üçüncü dalgaya ev sahipliği yaptığını ve bizlerin bu

toplumsal sistemde yaşayan insanlar olarak bu dalgayı deneyimleyeceğimizi öne sürmüştür (Toffler,2008:16).

Birinci dalganın öncesinde insanların önemli bir bölümü küçük ve göçebe gruplar halinde yaşayıp; avcılık-toplayıcılık yaparak hayatlarını sürdürüyorlardı. İşte bu dönemde² tarım devrimi başladı ve yavaş yavaş gezegenin geneline yayılarak, köyleri, yerleşim alanlarını, ekip-biçmeye dayalı toprakları ve bütün bu gelişmeler sonucunda yeni bir yaşam tarzını meydana getirdi. Bu dönem boyunca Toffler, gezegenin nüfusunu küçük kabileler halinde yaşayıp; avcılık- toplayıcılık yaparak hayatlarını sürdüren “ilkel” insanlar ve bunun tam tersine toprağı işleyerek tarım devrimine uygun yaşayan “uygar” insanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tarımın doğduğu her alanda uygarlık kök salmıştır. Hindistan’dan Çin’e; Meksika’dan Benin’e, Yunanistan’dan Roma’ya kadar yayılan bu dalganın sonucunda çeşitli uygarlıklar doğup ölmüş, bu uygarlıklar birbirleriyle etkileşim kurmuşlardır. Aralarında bulunan farklılıklara rağmen bu uygarlıkların temelde birbirlerine benzeyen taraflarının da mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu uygarlıkların hepsinde de yaşamın merkezlerini köyler oluşturmuştur. Her birinde ekonomik, kültürel ve aile yapısını toprak şekillendirmiştir. Toplumsal sistem köye göre oluşturulmuştur. Her birinde temel derecede bir iş bölümü ve sınırları kesin olarak belli olan sınıflar mevcut olmuştur. Bu sınıflar: Soylular, din adamları, savaşçılar ve kölelerdir. Bu dönem boyunca gelecek dalganın temel yapısını oluşturacak olan birtakım gelişmelerin ilk işaretleri de görülmüştür. Örneğin; Antik Yunanistan ve Roma’da sayıları az da olsa seri üretim sistemine göre çalışan fabrikalar vardı. Babil ve Mısır’da bürokratik yapılar kurulmuş, Asya ve Güney Amerika’da önemli kent merkezleri ortaya çıkmış, takas varlığını sürdürmesine rağmen para hakim bir konuma gelmiştir. Ancak tüm bu gelişmeler anlamlı ve tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilememiş ve bu dalga 1650-1750 yılları arasına kadar dünyayı etkisi altında tutmayı sürdürmüştür (Toffler,2008:21-30).

İkinci dalgayı başlatan endüstri devrimi bu koşulların hakim olduğu bir dünyada doğmuştur. Endüstrileşme; fabrikalar ve seri üretim bantlarından daha fazlasını ifade

² Toffler bu dönemin M.Ö 8000 ile MS 1650-1750 aralığını kapsadığını ifade etmiştir. (Toffler,2008:22)

etmeye başlamıştır. İnsan hayatının her yanını kapsayan, çok boyutlu ve zengin bir toplumsal sistemi de beraberinde getirmiştir. Bu yeni sistem, birinci dalga uygarlığını oluşturan her şeyin tam karşıtıydı. Bünyesinde çıkmış, her biri farklı alanlara ait olan yapıları anlamlı bir bütün haline getirip adeta makineleştirerek dünyanın gördüğü en güçlü, en etkili ve en verimli uygarlığı yaratmıştır (Toffler,2008:31).

Toffler, ikinci dalga uygarlığında herhangi bir toplumun temelini oluşturması açısından enfosfer, teknofer ve sosyosfer kavramlarının her birinin iç içe geçip kaynaşarak ayrılmaz bir üçlü haline gelmesini ön koşul olarak ortaya atmıştır. Bu yapı içerisinde teknofer zenginliği üretir ve bunu dağıtırken, sosyosfer ise birbirlerine bağlı binlerce organizasyon sebebiyle bireylere, toplumsal yapı içerisindeki rollerini dağıtır. Enfosfer ise bütün bu sistemin çalışmasını sağlayacak olan bilginin üretilip dağıtılmasını sağlar (Toffler,2008:47-48). Toffler, ikinci dalganın uzun süreli üretim, çok fazla vafsa ihtiyaç duyulmayan işçilik, aynı işin birçok kez tekrarlanması, standartlaştırılmış ürünler ve en üst derecede merkezi bir yönetim yapısına sahip olmasını, bu sistemin en önemli özellikleri olarak belirtmiştir. Günümüz dünyasında gözlemlediğimiz şiddetli çatışmaların temeline ikinci dalgayı savunan insanlar ile üçüncü dalgayı savunan insanları koymuş ve üçüncü dalgayı savunanların, ikinci dalgayı oluşturan yukarıda saymış olduğumuz özelliklere karşı bir başkaldırı içinde olduklarını belirtmiştir (Toffler,2008).

Ona göre 1950'lerden itibaren ikinci dalgaya ait endüstrilerin modası geçmiş ve endüstrileşmiş ülkelerde bu endüstriler tükenmeye başlamıştır. Örnek olarak ise 1965-1974 seneleri arasında Amerika'da iş gücünün %21 artış göstermesine rağmen dokuma, demir-çelik gibi endüstriye dayalı olarak var olan sektörlerdeki işçilerin sayılarındaki azalmaları göstermiştir. Benzer gelişmelerin Japonya, İsveç gibi diğer ikinci dalga ülkelerinde de gözlemlendiğini belirtmiştir. Bu endüstrilerin "gelişmekte olan" ülkelere aktarıldığını ve böylece bu endüstrilerin toplum içindeki faaliyetlerinin azaltılarak bunların yerini yeni ve dinamik endüstrilerin aldığını belirtmiştir. Bu yeni endüstrilerin doğuşunda ise hem yeni ortaya çıkan kuantum elektroniği, enformasyon teorisi, uzay bilimleri, moleküler biyoloji gibi bilim dalları hem de bilgisayarlar, transistörler, çipler, ileri iletişim teknolojileri gibi buluşların ortaya çıkması etkili olmuştur (Toffler, 2008: 176-177).

Üçüncü dalganın belkemiği olduğunu belirttiği dört önemli endüstri grubundan bahsetmiştir. Bunlar: Elektronik ve bilgisayar endüstrileri, uzay endüstrisi, biyoloji endüstrisi ve okyanus araştırmalarıdır. Yeni dalga ile beraber değişimin hızının boyutlarının da giderek artış gösterdiğini söylemiştir. Ona göre bu değişimin hızına bağlı olarak insanlar ve organizasyonlar sürekli bir biçimde bilgi açlığı çekmeye başlamış ve bu durum da sistemin bütününde her geçen gün artan biçimde daha fazla veri akışının yaşanması sonucunu doğurmuştur. Sosyal sistemde bütünlüğü sağlamak için sistemin ihtiyaç duyduğu bilgiyi oluşturmak ve oluşturulan bu bilginin alışveriş hızını belirlemek hedefiyle Üçüncü Dalga'nın, eskimiş olan İkinci Dalga enfosferini parçalayarak onun yerini alan yeni bir enfosfer oluşturduğunu belirtmiştir (Toffler,2008:213). Yani her geçen gün artan değişimin hızı ve biçimi ikinci dalga uygarlığının da sonunu hazırlayan temel faktörlerden belki de en önemlisi durumundadır. Toffler bilgisayarı bu ilerlemenin kaynağı olarak görmektedir. Bilgisayarların tıpkı, ikinci dalganın kas gücümüzü arttırmasına benzer şekilde beyin gücümüzü arttığını ifade etmiştir.

Tıpkı ikinci dalgada olduğu gibi üçüncü dalganın oluşum temelini de teknofer, enfosfer ve sosyosfer alanlarında yaşadığımız dönüşümle açıklamıştır. Enerji sistemleri ve teknolojik alanlarda yaşanan değişimlerin yeni bir teknofer oluşturduğunu, haberleşme araçlarının kitleseccilikten uzaklaşarak zeki bir ortam yarattığını ve böylece enfosferimizi de değiştirdiğini söylemiştir. Bu iki büyük değişimin bir araya gelerek ekonomiden aileye; arkadaşlıklardan okullara varıncaya değin toplum yaşamımızı değiştirdiğini ve Üçüncü Dalganın yeni bir sosyosferi de ortaya çıkardığını belirtmiştir (Toffler,2008:262).

2.4 Bilgi Toplumunun Temel Karakteristiği ve İletişime Yansımaları

Yukarıda bahsedilmiş olan bütün gelişmeler esasında İletişim alanında yaşanan gelişmeler ile doğrudan ilişkilidir. İletişim alanında yaşanan gelişmeler bir yandan bilgi toplumunun doğuşu ve gelişimini tetiklemiş; diğer yandan ise tüm bu gelişmelerden etkilenmiştir. Bilgi toplumu sürecinde iletişimin sahip olduğu bu durum onu diğer unsurlardan farklılaştırmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde beyin gücü ön plana çıkmış ve bu durum beraberinde

kullanılan araç-gereçlerde de değişim ve gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Özdemir ve Pınar, 2019). Beyin gücünün ön plana çıkmasıyla beraber enformasyonun üretimi, depolanması, çoğaltılması ve de dağıtımının yapılması gibi aşamalar toplumsal bir ihtiyacın yeni dönemdeki yansımaları olarak karşımıza çıkmıştır. Enformasyona dair bütün bu aşamaların gerçekleştirilmesi noktasında ise iletişim araçları ana aktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak ise iletişim araçlarında teknik gelişmeler hızlı ve kaçınılmaz bir biçimde yaşanmıştır (Aymaz,2018). İlerleyen süreçler ile beraber enformasyonun hızlı bir biçimde yayılmaya başlaması enformasyonun önemini ve etkisini giderek arttırmış ve ekonomik, sosyal, kültürel, politik vb. alanlarda dünyanın bütün bölgelerini etkisi altına almaya başlamıştır (Ogunsola,2005).

İletişim alanında yaşanan bu gelişmeler yalnızca çeşitli yapıların değişimi ve dönüşümüne yol açmamış aynı zamanda bireyler olarak bizlerin de yaşamlarında ciddi dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu yeni dönemde daha önceden var olan telgraf, telefon, radyo, gazete gibi iletişim araçlarına yeni dönemle birlikte televizyon, bilgisayar, internet gibi birçok yeni iletişim aracı da eklenmiş ve böylece bireylerin gerek maddi gerekse manevi dünyaları değişmiştir. Bu değişim ise beraberinde yeni bir kültürel yapının, anlayışın da oluşumunu beraberinde getirmiştir. İletişimde yaşanan bu dönüşümler Walter Ong’a göre geleneksel medya araçları olarak ifade edebileceğimiz radyo, gazete, televizyon vb.nin yeni iletişim teknolojileri ile beraber yok olmasına değil aksine bunların daha da güçlenerek varlıklarını sürdürmelerine olanak tanımıştır (Batuş ve diğerleri, 2006:188-189).

Yeni iletişim teknolojileri ile ortaya çıkan sosyal medya platformları bu durumun açık bir göstergesi olarak karşımızda durmaktadır. Geleneksel medyanın aktörleri bu sayede yalnızca sahip oldukları alan ve etki gücüyle sınırlı kalmaktan kurtulmanın yanı sıra bu teknolojiler sayesinde yeni biçimler de kazanmış (örneğin; televizyon kanalları, Youtube sayesinde yalnızca kendi izleyici kitlesine değil aynı zamanda Youtube’taki milyonlarca internet kullanıcısına da ulaşma imkanına da sahip olmaya başlamıştır) ve böylece etki alanlarını da genişletmişlerdir.

Genel olarak baktığımızda bilgi toplumu ile beraber iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin hem tetiklediği dönüşümler hem de bu dönüşümlerden etkilenen yapısı hem bireyler olarak bizleri hem de ekonomik, sosyal, politik, kültürel vb. kurumsal yapıları derinden etkilemiştir. Yaşanan bu gelişimin bir diğer önemli noktası ise önceden var olan iletişim araçları yok edilmemiş tam aksine daha da güçlenerek enformasyonun dolaşımının giderek daha da güçlü ve sorunsuz bir hale gelmesi sağlanmıştır.

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle şekillenen ve iletişimin yapısını da değiştiren Bilgi Toplumu kavramına ilişkin daha genel bir çerçeveyi sunması açısından bu kavrama ilişkin özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz (Güçdemir,2012:526-527):

- Bilgi toplumunda ‘‘beyaz yakalı’’ çalışanların sayısı, ‘‘mavi yakalı’’ çalışanlara göre daha fazladır. Bu nedenle bu toplum yapısında hizmetler sektöründeki çalışanların oranı, tarım ve sanayi sektörlerine oranla çok daha fazladır.
- Endüstrinin hem üretim hem de istihdam içindeki payı gerileme sürecindeyken, bilgi ve enformasyonun ağırlığı her geçen gün artmaktadır.
- Bilgi toplumu, endüstri toplumundan tamamıyla farklı ve yeni bir toplumdur. Endüstri toplumunda malların üretimi insanların ve makinaların koordinasyonuna dayanırken, bu toplumsal sistem bilgi etrafında şekillenmektedir.
- Bilgisayar teknolojisi, bilgi toplumunun gelişmesini yönlendiren ana unsurdur. Bu toplumda bilgisayarlar, enformatik üretim gücünü inanılmaz seviyelerde arttırarak enformasyonun üretimden-tüketime kadarki bütün süreçlerine imkan tanıyarak bu yeni toplumun oluşumuna sebep olmuştur.
- Bu toplumsal dönemde bilgi, merkezi konuma yükseldiği için bilgi üretiminin gerçekleştirebileceği kurumların önemi artmıştır. Bunlara örnek olarak eğitim kurumları, araştırma merkezleri ve üniversiteler gösterilebilir. Bu kurumların her biri bilgi toplumunun yaratılmasındaki temel unsurlar olmuşlardır.

- Endüstri toplumuyla beraber ortaya çıkmış olan iş, otorite ve statü arasındaki bağlantılar kopmuştur. Çünkü bilgi toplumunda bu kavramlar sürekli olarak değişime uğramaktadır. Bunların yerine insanın kalitesi, yeteneği ve kendisini kanıtlaması ön plana çıkmaya başlamıştır.

2.5 Manuel Castells ve Ağ Toplumu Teorisi

Castells, enformasyon teknolojilerindeki dönüşümü toplum teorisinin başlangıç noktası olarak almıştır. Castells'e göre bu devrimsel dönüşüm çerçevesinde örgütlenerek yeni bir üretim, iletişim, yaşam tarzı vb. geliştiren ilk toplum ABD olmuştur ve bu dönüşüm büyük oranda 1970li yıllarda gerçekleşmiştir. Fakat bu durum yalnızca ABD ile sınırlı kalmamıştır çünkü yeni gelişen bu teknoloji, yapısı gereği gittiği bütün yerlerde yenilikleri besleyen, hızı arttıran, teknolojik dönüşümün ölçeğini genişleten, bu dönüşümün kaynaklarına çeşitlilik katan ve bu sayede farklı yerlerde de birtakım patlamaların yaşanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu devrimsel dönüşüm her ne kadar kendine has birtakım özelliklere sahip olsa da temelde hem kapitalist hem de enformasyoneldir (Castells,2013a: 5-15).

Castells, ağ toplumu üçlemesinde 1960'ların sonu ile 1970'lerin ortaları arasında ortaya çıkan birbirinden bağımsız üç sürecin etkilerini izlemiştir. Bu süreçler: enformasyon teknolojisi devrimi hem kapitalizmin hem devletçiliğin (komünizm) içine girdiği ekonomik kriz ve çevrecilik, feminizm gibi birtakım yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmaya başlamasıdır. Bu üç sürecin bir araya gelerek yeni bir sosyal yapı olan ağ toplumunu, yeni küresel bir bilgi ekonomisini ve de yeni bir kültür olan sanallık kültürünü oluşturduğunu belirtmiştir (Van Dijk,1999:128-129).

2.5.1 Enformasyon Teknolojisi Devrimi

Castells, enformasyon teknolojileri ile mikro-elektronik, bilgisayarlar (makineler ve yazılım), opto-elektronik, telekomünikasyon/yayıncılık gibi alanları kastetmiştir. Bunların yanı sıra genetik mühendisliğini de bu teknoloji evrenine katmıştır. Bu alanda yaşanan dönüşümü, sanayi devrimine neden olan dönüşüm kadar önemli görmüştür. Ona göre yaşanmakta olan devrimin çekirdeğini ise bilgi işlem ve iletişim teknolojileri oluşturmaktadır. Bu yeni devrimsel dönüşüm sonucu ortaya çıkan

araçlar sayesinde tarihte ilk defa insan aklı yalnızca üretim sürecindeki bir parça olmaktan çıkıp doğrudan bir üretim gücüne evrilmiştir. Bunun yanı sıra bu teknoloji, kendinden önceki teknolojik devrimlerin aksine yirmi yıldan daha az sürede bütün yerküreye yayılarak, önceki teknolojik devrimlerin yalnızca belirli alanlarda ve sınırlı bir coğrafi bölgeye nüfuz etmesi özelliğini de ortadan kaldırmıştır. Bu sayede ürettiği teknolojiler aracılığıyla bütün bir yerküreyi enformasyon teknolojisi çatısı altında birleştirmiştir (Castells,2013a:38-42).

Enformasyon devrimini başlatan süreç, toplumsal koşullar tarafından belirlenmekten ziyade teknolojik gelişmeler tarafından belirlenmiştir. Ancak bu devrimin gelişimi ve uygulama biçimleri ve son olarak da içeriği, içinde yetiştiği tarihsel bağlama göre şekil almıştır. 1970’li yıllarda yeni teknolojilerin erişilebilir olması bir anlamda 1980’li yıllardaki sosyo-ekonomik sürecin yeniden yapılanmasının temelini oluşturmuştur. Bu teknolojilerin 1980li yıllardaki kullanımları da 1990’lardaki kullanım biçimlerini ve izleyecekleri yolu önemli miktarda belirlemiştir (Castells,2013a:77). Castells, yeni enformasyon teknolojilerinin doğuşu, yayılımı ve etkilerinin nedenini ise şu şekilde açıklamıştır (Castells,2013a):

“Yeni enformasyon teknolojilerinin ortaya çıkışında bir yanda devletin geliştirdiği makro ölçekteki araştırma programları ve büyük piyasalar, diğer yanda bir teknolojik yaratıcılık kültürüyle hızlı kişisel başarı örneklerinin harekete geçirdiği merkezsizleşmiş yenilikçilik arasındaki ilişki etkili oldu. Böylece yeni enformasyon teknolojileri şirketler, örgütler ve kurumlardan oluşmuş ağlara dağılarak yeni bir sosyo-teknik paradigma oluşturdular.” (s.88)

2.5.2 Enformasyonel/Küresel Ekonomi

Castells'in ağ toplumu teorisi temelde enformasyonel ekonominin ekonomiye etkisi ile ilgilidir, enformasyonel ekonomi, küreselleşme, endüstriyel organizasyon, iş ve istihdamdaki değişiklikler ve ortaya çıkan akış alanlarına kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsar (Anttiroiko,2016:9). Bu bağlamda enformasyonel/küresel ekonominin bütün boyutları ayrıntılı bir biçimde açıklanmalıdır.

Castells, yaşanan gelişmelerin, dönüşümlerin etkisiyle enformasyonel, küresel ve ağ örgütlenmesine dayalı yeni bir ekonominin ortaya çıktığını öne sürmüştür. Ona göre bu yeni ekonomi üretkenlik ve rekabet temelli olmakla beraber yeni dönemde

enformasyona bağılı olarak bilgiyi üretme, işleme ve üretilen bilgiyi uygulama potansiyellerine sahip olduğu için enformasyonel; üretim, tüketim ve dolaşımın asli unsurları olan para, emek, teknoloji, pazar vb. küresel bir ölçekte örgütlendiği için küresel ve üretimin ve rekabetin bütün aşamaları ağlar üzerinde şekillendiği içinde ağ temellidir (Yılmaz,2013:247). Castells, 1970’li yıllarda verimlilik artışının azalma eğilimi sergilediğini belirtmiştir. 1980’li yıllarda ise enformasyon ve iletişim altyapısına yönelik altyapı yatırımlarının artması, yasal düzenlemelerin piyasaların lehine ayarlanması ve sermayenin küresel bir hal almasına zemin hazırlamıştır. Bütün bu büyük dönüşümler yeni dönemle beraber ortaya çıkmış olan mikro-elektronik, mikrobilgisayar, telekomünikasyon vb. şirket ve sektörlerde gerek karlılığın gerekse verimliliğin artmasının önünü açmıştır.

Yeni ekonomi her ne kadar küresel olsa da üretim, istihdam gibi ekonomik sürecin diğer aktörleri önemli ölçüde yerel ve bölgesel yapıdadır ve Castells’e göre bu böyle kalacaktır. Yeni enformasyon sistemleri ve iletişim teknolojileri, küresel finansın akış hızını, hacmini ve karmaşıklığını giderek arttırmış ve bu sayede ekonomiler küresel çapta birbirlerine bağlantılı olma özelliği sergilemeye başlamışlardır. Yeni ekonominin temelini piyasaların küresel yapısı oluşturmaktadır. 1990’lı yıllara geldiğimizde ise mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve yönetimi giderek uluslararası bir biçim almaya başlamıştır. Bu süreç ise beraberinde yabancı yatırımların artması, uluslararası üretim ağlarının meydana gelmesi ve küresel ekonomik sistem içerisinde çok uluslu şirketlerin her geçen gün giderek artan bir şekilde belirleyici bir role sahip olmasını ortaya çıkarmıştır (Castells,2013a:99-147).

Castells, insan yaşamı süreçlerinin, insanları “kullanım değerlerine” göre konumlandıran ve günlük yaşamın maddi temelini kontrol etmek için karmaşık araçlar yaratan küresel ekonomik ağlar tarafından giderek daha fazla koşullandırıldığını ima etmektedir (Anttiroiko,2016). Yeni ekonomi gezegendeki ekonomik süreçlerin tamamını kapsamaz, bütün ülkeleri kendi içerisinde barındırmaz, çalışanların da hepsini kapsamaz ancak bütün insanlığının yaşamını doğrudan veya dolaylı yollardan etkilemiştir. Yeni ekonominin sahip olduğu kaynakların, zenginliğin ve hareketli yapısının yalnızca belirli ülkelerde yoğunlaşması sonucunda toplumsal eşitsizliğin, toplumsal dışlanmanın yükselişi gibi

birtakım küresel durumlar ortaya çıkmıştır. Castells yeni ekonomik sistemi ve onun doğasını şu sözleriyle açıklamıştır (Castells,2013a):

“Yeni ekonomik sistem hem son derece dinamik hem son derece seçici hem son derece dışlayıcı hem de son derece istikrarsızdır. Gücünü yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinden alan sermaye, üretim ve ticaret ağları dünyanın neresinde olursa olsun, değer yaratan kaynakları tanımlayabilir ve onlara bağlanabilir. Ancak bütün ulusal ekonomilerde, başat sektörler küresel ağa bağlansalar da ülkelerin, bölgelerin, ekonomik sektörlerin ve yerel toplumların bazı kesimleri, enformasyonel, küresel ekonomiye damgasını vuran birikim ve tüketim süreçlerinden kopuktur.” (s.169)

Castells, bu yeni ekonomik sistemin oluşumunda ise 1980’li yıllardan itibaren iletişim ve enformasyon teknolojilerinin altyapılarına yapılan devasa yatırımlar ile piyasaların yasal olarak koruma altına alınıp, çeşitli yasal düzenlemelerden muaf tutulması, sermayenin küresel bir hal almasını mümkün kılmıştır. Bu yeni düzene ayak uyduran şirketler, karlılık ve verimlilikte artış elde etmişler, ağ yapıları içerisinde bir araya gelmişlerdir. Bu yeniliğe ayak uyduramayan şirketler ise ağlar oluşturma mantığına dayalı oluşturulan yeni ekonomik sistemin dışında kalmışlardır (Kuvvetli Yavaş, 2014:56). Castells’e göre enformasyonel ekonominin temellerini oluşturan bir diğer önemli nokta ise yeni teknolojik paradigma ile yeni bir örgütlenme mantığı arasındaki uyum ve etkileşimdir. Castells, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, enformasyonel ekonomik sistemin temel taşlarından birisi olan esnek üretim sistemine kendilerini güzel bir biçimde uyarlamış olduğunu ifade etmiştir. Fakat bu işletmelerin, ağ toplumuyla şekillenen yeni küresel ekonomide büyük şirketlerin denetiminde olduklarını da ifade etmiştir. Bu yeni ekonomik sistemde artık dikey yapılanmış, katı ve hiyerarşik bir iş bölümü modellerine sahip geleneksel şirket yapılarının işlevselliklerini yitirdiğini öne sürmüştür (Kuvvetli Yavaş, 2014).

Toplumsal yapının temeline çalışma sürecini yerleştiren Castells’e göre ortaya çıkan yeni paradigma ile beraber istihdamın ve mesleklerin de yapısında bir dönüşüm söz konusudur. Enformasyonel olarak adlandırdığı toplumların istihdam yapısında ortak bir eğilim olduğunu belirten Castells, yine de bu özelliklerin kültürel, siyasi ve kurumsal ortamlara göre tarihsel açıdan bir farklılık göstermiş olduğunu söylemiştir. (Castells,2013a). Buna ek olarak yeni ekonomik sistem aynı zamanda insanları, ülkeleri ve kurumları birbirleriyle bağlayan ağlarla yaygınlaşması küresel ölçekte bütünleşmeyi, beraber hareket etmeyi arttırırken diğer yandan da toplumsal alanlarda

parçalanmalara sebep olmuştur. Çünkü, yeni ekonomik sistemde enformasyon teknolojileri sermaye sahiplerinin kontrolü altındadır ve doğal olarak onların egemen mantığına bağlı olarak işlevlerini sürdürmeye başlamışlardır. Sermaye sahiplerinin egemen mantığının, bu araçları hegemonyası altına alması ise hem toplumsal katmanlaşmayı arttırır ve bu durumu yeniden üretir hem de onu yeni döneme uygun bir hale de sokmaktadır (Yaylagül,2018:24)

Castells, incelemiş olduğu bu sürecin sonunda enformasyon toplumlarının başlıca özellikleri olarak gördüğü ortak noktaları ise şu şekilde sıralamıştır (Castells,2013a:310-311):

- Tarım sektöründe istihdamın çözülmesi
- Geleneksel imalat sektöründe istihdamın sürekli bir gerileme içinde olması
- Üretime dönük hizmetler ve sosyal hizmetler alanlarında istihdamda artış; ilk kategoride işletme hizmetlerinin, ikinci kategorideyse sağlık hizmetlerinin öne çıkması
- İş imkanı kaynağı olarak hizmet sektörü faaliyetlerinin giderek çeşitlenmesi
- Yönetmel, profesyonel ve teknik işlerin hızlı bir artış içinde olması
- Büro işleri ve satışa donuk işlerde çalışan bir “beyaz yakalı” proletaryanın oluşması
- Perakende ticarete istihdamın, sahip olduğu ciddi payı görece koruması
- Mesleki yapının üst ve alt düzeylerinin eş zamanlı bir büyüme içinde olması
- Mesleki yapının seviyesinin zaman içinde yükseltilmesi, daha yüksek bir beceri düzeyi ve daha ileri bir eğitim gerektiren mesleklerin payının, daha alt düzeydeki kategorilere göre daha yüksek olması.

Castells’e göre, çalışma süreçleri ve işgücü piyasalarında ağ müessesesinin neden olduğu, enformasyon teknolojileri sayesinde ortaya çıkmış olan esneklik; esnek zamanlı çalışma modeli, yeni bir tip işçi ve esnek zamanlı olarak çalışan işçiyi ortaya çıkararak, sanayileşme döneminden gelen toplumsal üretim ilişkilerini derinden etkilemiştir. Castells dört unsur temelinde, yeni dönemde ortaya çıkan durumu ele almıştır. Bunlardan ilki çalışma süresidir. Artık çalışma süresi geleneksel dönemde sınırları belli olan, haftada 35-40 saat arası çalışmayla sınırlı değildir. İkincisi ise iş

güvencesidir. Esnek çalışma biçimi görev merkezli olduğu için gelecek zamanda da çalışanın istihdam edileceğine yönelik bir güvenceyi kapsamaz. Üçüncüsü ise yerdir. Çalışmanın mekanı değişmeye başlamıştır. Çalışanların kimi evinde çalışırken kimi ise hareket halinde ya da ana şirketi ile anlaşması olan başka bir şirkette çalışmasını yapmaktadır. Son olarak ise işveren ile çalışan arasındaki toplumsal sözleşmenin biçimi değişmiş ve bu değişim çalışanın aleyhine bir şekil almıştır. Esnekliğin, çalışma süreçlerini bu şekilde etkilemesi ise, işçilerin hangi vasa sahip olurlarsa olsunlar giderek ağlar şeklinde örgütlenen bu yapı içerisinde zayıf bireyler haline gelmesine ve daha önce hiç olmadıkları kadar savunmasız bir duruma düşmüş olmalarına yol açmıştır. Buna bağlı olarak da toplumlarda orta kesimin giderek daralmakta olduğunu ifade etmiştir (Castells,2013a:355-382).

2.5.3 Ulus Devletin Çözülmesi ve Ağ Devletin Doğuşu

Castells, ulus devletlerin ve onları meşrulaştıran refahın sağlanması, egemenlik hakları, demokratik süreçler, sendikalar vb.nin ağ toplumunun küreselleşmiş eğilimleri tarafından meydan okunarak, alt edildiğini belirtmiştir (Webster,1997:117). Ağ toplumunun yükselişi, beraberinde kamu söyleminin ve fikir oluşumunun niteliğinin değişmesi ve bununla beraber somut karar verme, politika geliştirme ve geliştirilen politikaların uygulanma biçimlerini de değiştirmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse ulus-devletlerin yerini ağ devletleri almıştır. Bu yeni devlet biçimi her geçen gün artan karmaşıklık, birbirine bağlılık ve küreselleşme zorluklarını karşılamak için yerel, bölgesel ve küresel yönetim ağları ile iş birliğine girmek zorunda kalmıştır. Uluslararası politika ve devletler arası ilişkilerin yeniden yapılandırılmasının yanı sıra her düzeydeki siyasi rejimler ile vatandaşlar; dernekler ile firmalar arasındaki ilişki de önemli ölçüde değişmiştir. Küresel ve yerel arasında bağlantı kurmak için ağ devleti, bölgesel ve yerel yönetimleri, Sivil Toplum Kuruluşlarını ve hepsi de aşağı yukarı ortak sorumluluk sahibi olan büyük işletmelere kadar uzanan çok katmanlı bir ağ sürecini teşvik etmiştir (Bang ve Esmark,2009). Birbirine bağlı siyasi düğümler açısından meydana gelen ağ devletinde, hiçbir düğüm, diğer düğümlerle iş birliği içerisinde olmadan varlığını sürdüremez ancak bu durum da bütün düğümlerin eşit olduğu anlamını da taşımaz. Tüm

düğümmler tam tersine birbirinden farklı boyut ve etkilere sahiptirler ve bu düğümmler ağdaki asimetrik ilişkilerle birbirlerine bağlanmıştır (de Wit,2003).

Ulus-devletin iktidarı açısından bir başka belirleyici alan ise medya ve iletişimdir. Medya ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı dönüşümler ile beraber devlet iktidarının bunlar üzerinde çeşitli yasal düzenlemeler oluşturma ve/veya bunları kontrol alma olasılığı pek yüksek değildir. Hükümetler, medya üzerinde belirli bir nüfuza sahip olsalar da bunların doğrudan kontrolü altında olan medya kuruluşları haricinde medya üzerindeki nüfuzlarının büyük bölümünü kaybetmişlerdir. Yeni dönemle beraber medya ve elektronik iletişimin gerek yerel gerek küresel düzeylerde kullanımının yaygınlaşması, ulus- devletlerin çözülmesindeki bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Castells,2013b:401-406).

Suçların küreselleşmesi, ulus-devletin çözülmeye başlamasındaki bir diğer önemli noktadır. Suçun yaygın veya siyaset üzerinde etki sahibi olması yeni bir durum değildir. Bu dönemde ortaya çıkan ve yeni olarak ele alınabilecek durum, suçların küresel bir biçimde birbirlerine bağlanması ve kriminal ekonominin gerek boyutu gerek dinamizmi nedeniyle hem ekonomik hem de politik doğrultularda uluslararası ilişkiler üzerinde etki sahibi olmaya başlamasıdır. Suçların içeriği ne olursa olsun bu suçların birleştiği üst çatı kara para aklamadır. Kara para aklama, küresel suçun şifalı suyudur. Uluslararası suç ekonomisi, kara para aklama yoluyla küresel finans piyasalarına bağlanarak bu alanda ciddi bir spekülasyon oluşmasına neden olmaktadır (Castells,2013b: 406-407).

Görüldüğü üzere küreselleşme, çeşitli yönleriyle ulus devletlerin sahip oldukları özerkliklerini ve karar verme güçlerini ciddi bir biçimde erozyona uğratmıştır. Küreselleşme ve dijital ağların yükselişi, küresel sermaye, mal, hizmet, teknoloji ve bilgi akışlarının geleneksel devlet egemenliğini tehdit etmesi gibi durumlara rağmen Castells ulus devletin yok olmadığını belirtmiştir. Castells, bir dizi siyasi kurum olarak devletin ulus-devletler, ulusal ve uluslar üstü kurumlar, bölgesel ve yerel yönetimler, STK'lar ve sivil toplum arasındaki karmaşık etkileşimleri kapsayan bir ağ devletine dönüştüğünü öne sürmüştür (Larson ve Park,2014:347).

2.5.4 Ağ Toplumunda Sanallık Kültürü ve Değişen Zaman Kavramı

Castells, 1980’li yıllarda ortaya çıkan yeni teknolojilerin kitle iletişim dünyasını dönüştürdüğünü belirtmiştir. Castells’e göre bu yeni dönemdeki değişim ve dönüşüm yalnızca üretim ve toplumsal ilişkilerle sınırlı kalmamış bunların yanı sıra kültürel alanda da değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Castells, bu yeni dönemde kültürel ifadelerin tarihten, coğrafyadan ve doğadan soyutlanarak büyük oranda dijital ağlar aracılığıyla aktarılmaya başlandığını ifade etmiştir. Dijital ağların zamanı ve mekanı ortadan kaldıran yapısı nedeniyle ise yeni bir kültür olan sanallık kültürünün ortaya çıktığını öne sürmüştür (Yeşilmen,2019:107). Castells, bu yeni döneme birtakım sosyal/kültürel şablonun damgasını vurmuş olduğunu söylemiştir. Bunlardan ilki mesajların interaktif ortamın kapasitesinden faydalanarak hem kullanıcılar hem de gönderenlerin ilgi alanlarına göre gitgide farklılaşmasıdır. İkincisi multimedya dünyasında da toplumsal tabakalaşma görülmektedir. Bu tabakalaşma etkileşim kuranlar ve etkileşim kurulanlar olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. Üçüncüsü, bütün mesajlar ortak bir bilişsel şablon çerçevesinde bütünleşmektedir. (Castells,2013a: 495-497). Bütün bu durumlar ise beraberinde gerçeğin sanallaşarak bulanık bir görünüme bürünmesine sebep olmuştur. Bu süreçle beraber ise farklı bir gerçeklik ve zaman-mekan algısı karşımıza çıkmıştır. Sanallığın bu denli yoğun olduğu bir ortamda ise artık gerçekliğin yerini görünüşler almış ve bu görünüşler deneyimin yani gerçekliğin bizzat kendisi haline gelmişlerdir (Çakır,2008).

Castells’in ağ toplumunda değişime uğradığını öne sürdüğü bir diğer unsur ise zaman kavramıdır ve bu kavramının dönüşümünde sanallık kültürünün önemli bir etkisi olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre Sanallık kültürü beraberinde ‘‘eşzamanlılık’’ ve ‘‘zamansızlık’’ kavramlarını da getirmiştir. Bunun yanı sıra bilgisayarlı iletişim sistemleri, insanları interaktif bir ortamda çok taraflı yazılı sohbetlerde bir araya getirerek gerçek zamanlı diyalogu mümkün kılmışlardır. Bu durum beraberinde hem toplumun hem de zaman kavramının dönüşüme uğramasına neden olmuştur. Çizgisel, ölçülebilir, geri çevrilemez zaman ona göre ağ toplumuyla beraber parçalanmaktadır. Zamanın bu dönüşümü, ekonomik faaliyetlerin yeni örgütlenme şekillerinin de özünde yer almaktadır. Ağlar içerisinde bulunan herhangi bir şirketin, bu ortamda ortaya çıkan piyasa taleplerine ve teknolojik değişimlere kendisini

uyarlayabilmesinin zaman çerçevesi, rekabet gücünün temelinde yer alır. Buna örnek olarak Castells Benetton ve GAP markalarını örnek vermiştir. Ona göre Benetton'ın GAP'ın gerisinde kalmasının nedeni müşterilerinin değişen zevkine uygun yeni modeller çıkartamamasıydı. GAP iki ayda bir yeni modeller çıkartırken; Benetton ise yılda yalnızca iki defa yeni modeller çıkartıyordu (Castells,2013a: 575-581). Yeni dönemde zaman ile alakalı olarak ortaya çıkan başka bir gerçeklik daha vardır. Bu gerçeklik ise, bazıları başkalarının zamanını kontrol ederler, ancak kendi zamanlarını belirlemekte özgürdürler, başkalarının zamanları ise kendi iradelerine rağmen kontrol edilmeye başlanmıştır (Marcuse,2002:147). Ağ toplumunda zamanın dönüşümü Castells bu sözleriyle açıklamıştır (Castells,2013a):

“Anlık sermaye işlemleri, esnek zamanlı müesseseler, hayat boyunca çalışma suresinde meydana gelen değişimler, hayat döngüsünün bulanıklaşması, ölümün inkar edilmesiyle ebediyet arayışı, anlık savaşlar, sanal zaman kültürü, bunların hepsi de ortaya çıkışlarıyla birlikte zamanları sistematik olarak karıştıran temel olgular, ağ toplumunun nitelikleridir (...) Zamansız zaman, akışlar uzamına aittir; Dünya çapında birçok mekanda ise çeşitli kesimlerden oluşan toplumumuzu maddi olarak yapılandıran ve Yapı bozuma uğratan zaman disiplini, biyolojik zaman ve toplumsal olarak belirlenmiş sıralanmalar geçerlidir. Uzam, toplumumuzda zamanı şekillendirir, böylece tarihsel bir eğilimi tersine çevirir: Akışlar zamansız zamanı tetikler, mekanlar ise zamana bağlıdır.” (s. 613-615)

2.5.5 Ağ Toplumunda Ağlar, Düğümler Oluşturma Mantığı ve

Akışlar Uzamı

Geçen zaman içerisinde enformasyon çağını meydana getiren işlevler, süreçler giderek ağlar etrafında örgütlenmeye başlamışlardır. Ağlar, toplumlarımız açısından yeni sosyal morfolojinin temelini oluşturmaktadırlar. Ağlar oluşturma mantığı yayıldıkça üretim, deneyim, iktidar ve kültür süreçlerinin işleyişleri de ciddi bir biçimde dönüşmektedir. Ağda yer alıp almamak, her ağın diğer ağlar karşısındaki dinamikleri, toplumsal yapı içerisinde baskın olmanın ve değişimin temel kaynakları olmuşlardır. Ağ, birbirleri ile bağlantılı olan düğümler dizisidir. Burada düğümün ne olduğu, hangi somut ağlardan söz edildiğine bağlıdır. Castells bu düğümleri şu şekilde açıklamıştır (Castells,2013a):

“Küresel finansal akışlar ağında düğümler, menkul kıymetler piyasalarıdır. Avrupa Birliği'ni yöneten siyasi ağda ise ülkelerin bakanlar konseyleri ve Avrupa Komisyonu üyeleridir. Dünya çapında ekonomilere, toplumlara, devletlere nüfuz eden uyuşturucu

kaçakçılığı ağında, koka ve haşhaş laboratuvarları, gizli laboratuvarlar, gizli havaalanları, sokak çeteleri, para aklayan finansal kurumlardır. Enformasyon Çağı'nda kültürel ifadenin, kamuoyunun kökenlerinde yer alan yeni medyanın küresel ağında ise bu düğümler, televizyon sistemleri, eğlence stüdyoları, bilgisayar grafiği ortamları, haber ekipleri, sinyaller üreten, gönderen, alan seyyar aygıtlardır.” (s.622)

Ağ toplumu ile beraber toplumun, uzam ve zamanın maddi temelleri dönüşürken bu dönüşümle beraber bu toplum akışlar uzamı ve zamansız zaman olguları çerçevesinde örgütlenmesini sürdürmektedir (Castells,2013a:630). Bunun yanı sıra ona göre yeni dönemde toplumlar akışlar etrafında inşa edilmektedir. Belirli bir mekan ve merkezi olmayan; para, finans, sermaye, teknoloji vb.nin akışlarının tümünü ‘‘akışlar uzamı’’ olarak ifade etmiştir (İpek,2014). Akışlar yalnızca sosyal örgütlenmenin değil ekonomik, siyasi ve hatta sembolik yaşama hakim olan süreçlerin tamamının ifadesidirler. Bu nedenle akışlar uzamı ile beraber, yeni bir uzamsal biçim de ortaya çıkmış ve bu yeni uzamsal biçim, ağ toplumunu biçimlendiren ve ona hakim olan çeşitli toplumsal pratiklerin ayırıcı özelliklerinin de ortaya konmasını sağlamaktadır. Akışlar uzamında mekanın algısı ve biçimi iletişim ağları temelinde kurulmuştur. Bu yapı içerisinde mekanların fiziki olarak var olmalarının bir önemi yoktur. Burada esas olan mekanların mantıkları ve sahip oldukları toplumsal anlamlarının, ağ yapısı tarafından sindirilmesidir (Tuğan,2017:1030).

Castells akışların uzamı kavramının üç farklı katmanın bir araya gelmesiyle ifade edilebileceğini ifade etmiştir. Bunlardan ilki, toplumun ağlar oluşturmadaki teknolojik altyapıyı oluşturan bir elektronik bağlantılar (mikro elektroniğe dayalı aygıtlar, telekomünikasyon, bilgi işlem, yayın sistemleri, hızlı ulaştırma) sisteminin ta kendisidir. Bu teknolojik altyapıyı oluşturan sistemler tıpkı endüstriyel dönemde demiryollarının ekonomik bölgeleri, ulusal piyasaları, demokrasiyi, kapitalizmi vb. şekillendirmiş olduğu gibi yeni dönemi şekillendirme gücüne sahiptirler. Akışlar uzamının ikinci katmanı ise, bu uzam etrafında örgütlenen; yönetsel, idari işlevleri yerine getiren hakim, yönetici seçkinlerin uzamsal örgütlenmesi oluşturmaktadır (Castells,2013a). Akışlar uzamının üçüncü ve son katmanını ise düğüm noktaları, merkezleri ve limanları oluşturmaktadır. Kimi mekanlar ağa dahil olan unsurların rahat bir şekilde iletişimi sürecini yürütülmesi açısından iletişim limanı rolünü taşıırken, kimi mekanlar ise yerelliğe dayalı çeşitli faaliyet ve örgütlenmelerin kurulmasını

sağladıkları için ağın merkezi mekanlarıdır. Limanlar ve merkezler, ağ tarafından yürütülen faaliyetin yapısına bağlı olarak hiyerarşik bir biçimde örgütlenmişlerdir (Şengül, Kocatürk & Bilgili, 2017).

2.5.6 Ağ Toplumunda Kimlik Hareketleri

Son yirmi beş yılda değişen dünya koşulları, kolektif kimliklerin yükselişine zemin hazırlamıştır. Castells bu kimlikleri, feminizm, çevrecilik gibi insan ilişkilerini daha önce olmadığı bir biçimde dönüştürmeyi amaçlayan etkinlik yanlısı hareketler ile Tanrı, millet, aile gibi bin yıllık değerleri savunmaya ve geliştirmekte olan değişim dalgasına karşı bir direniş tarzı benimseyen tepkici hareketler olarak iki başlığa ayırmıştır. Bu hareketlerin bir kısmı dönüşüm yanlısı iken diğer kısmı ise bin yıllık varoluş değerlerinin savunulması adına direniş gösteren hareketlerden oluşmaktadır (Castells,2013b:4).

Castells'e göre kimlikler aktörler açısından anlam kaynaklarıdır ve yine aktörler tarafından bir bireyselleşme süreci ile beraber inşa edilir. Kimlikler, aktörler açısından rollerden daha kuvvetli anlam kaynaklarıdır. (Castells,2013b:13). Castells, kimlik inşasının üç biçim aldığını savunmuştur. Bunlardan ilki meşrulaştırıcı kimliktir. Bu kimlik türü, kendi belirlediği çerçeve içerisinde sosyal aktörler yaratarak, yapısal egemenliğin kaynaklarını rasyonalize eder. İkinci kimlik türü olan direniş kimliği ise, meşrulaştırıcı kimliğin oluşturduğu egemenlik mantığına direnenler tarafından geliştirilmiştir. Genellikle biyoloji, tarih ve coğrafya tarafından geliştirilen, açıkça tanımlanmış kimliklere karşı direniş siperleri inşa ederek, bu kimliklere karşı koyarlar. Son kimlik türü olan proje kimliği ise genel sosyal yapının dönüşümünü araştırır. Farklı bir hayata dair bir projedir ve bireyler tarafından ve bireylerde yapılmış olsalar bile birey olmayan özneler üretir (Macinnes,2006:678).

Castells'e göre gerek dini fundamentalizm hareketleri gerek milliyetçiliğin yeni dönemde aldığı biçim kültürel cemaatler üst başlığı altında bir araya getirilebilir. Ona göre, dini fundamentalizm ve kültürel milliyetçilik savunmacı tepkilerdir ve üç temel tehdide karşı koymaktadırlar. Bunlar: insanların yaşadığı kurum, örgüt ve iletişim sistemlerinin özerkliğini ortadan kaldıran küreselleşme; üyeliğin ve katılımın sınırlarını bulanıklaştıran ağ ve esnekliğe karşı tepki ve son olarak da ataerkil ailenin

krizine karşı gösterilen tepkilerdir. Dünya kontrol edilemeyecek kadar büyük hale geldiğinde, sosyal aktörler onu boyutlarına ve erişimlerine geri çekmeyi hedefler. Ağlar, zaman ve mekanı çözdüğü için, insanlar belirli yerlere tutunur ve tarihi hafızalarını hatırlarlar. Ataerkil kişilik tutumu bozulduğunda insanlar ailenin ve toplumun aşkın değerini Tanrı'nın iradesi olarak onaylamaya başlarlar. Tüm bu savunmacı tepkiler, tarihi malzemelerden yeni kültürel kodlar oluşturarak anlam ve kimlik kaynakları haline gelirler (Frisk,2010:9). Castells ağ toplumundaki toplumsal dönüşümün ana kaynağı olarak kültürel cemaatleri görmektedir.

Ona göre dini fundamentalizm³, ağ toplumunda kimliği oluşturan en önemli kaynaktır (Castells,2013b:13-20). Ağ toplumunun yükselişiyle beraber ortaya çıkan dini fundamentalist hareketleri İslami Fundamentalizm ve Amerikan Hristiyan Fundamentalizmi olarak iki başlık altında ele almıştır. İslami Fundamentalizmin ortaya çıkışını, çağdaş İslami kimliğin inşası ister kapitalist ister sosyalist model olsun bir türlü ulaşılamayan modernleşme, küreselleşmenin olumsuz sonuçları ve dekolonizasyon süreçlerinin ardından geliştirilmeye çalışılan milliyetçi proje girişiminin başarısızlıkları faktörleri sebebiyle ortaya çıktığını belirtmiştir. Öte yandan Amerikan Hristiyan Fundamentalizmi ise sürekli toplumsal değişim ve bireysel hareketliliğin yaşandığı bir toplumda küreselleşme tehdidi ve ataerkilliğin krizi sonucunda ortaya çıkmıştır (Castells,2013b:26-40).

Ağ toplumunun yükselişi ile beraber dönüşüm yaşayan bir başka alan ise milliyetçilik olmuştur. Bu dönemde Castells milliyetçiliğin dört farklı açıdan ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki, ulusların devletlerden bağımsız oluşumlar olmasıdır, ikincisi uluslar ve ulus-devletler Fransız Devrimden sonra kurulan modern- ulus devletler ile sınırlandırılmaz. Üçüncüsü, günümüzde milliyetçilik seçkinlere özgü bir olgu değildir aksine bu seçkinlere karşı bir tepki aracıdır. Dördüncüsü ise çağdaş milliyetçilik bir devletin kurulması ya da savunulmasından ziyade kurumsallaşmış, yerleşik bir kültürün savunulmasına odaklanmıştır. Castells'e göre milliyetçilik, modern-ulus devletin işleyiş yapısına ya

³ Castells fundamentalizm kavramını: "Kişisel davranışın ve toplumun kurumlarının, Tanrı'nın hukukundan kaynaklanan, Tanrı ile insanlık arasında aracılık eden belli bir otorite tarafından yorumlanan kurallarla tanımlanması çerçevesinde gerçekleşen kolektif kimlik inşası" şeklinde tanımlamıştır (Castells, 2013b:21)

da belli bir tarihsel döneme indirgenemeyecek bir kimlik kaynağıdır (Castells,2013b).

Milliyetçilik patlamasının bazı durumlarda çokuluslu ve merkezileşmiş devletleri nasıl bozduğunu ve diğerlerinde klasik egemen modern devletlerin oluşumu ile ilişkili olmayan çok uluslu varlıkları inşa ettiğini göstermek için bir yandan Sovyetler Birliği'nin dağılmasına, diğer yandan Katalonya'da ortaya çıkan ulusal yarı devleti incelemiştir. Burada dikkate değer olan nokta, bir devletin ne kadar güçlü olursa olsun uluslar üretmediği durumların analizidir. Sovyetler Birliği güçlü bir devlet olmasına rağmen millet üretme başarısını gösterememiştir. Öte yandan Katalunya ise, ulusların bir ulus-devlet olmadan veya bir ulus-devlet kurmaya çalışmaksızın tarihsel süreç boyunca kendilerini yeniden inşa edebildiklerini gözler önüne sermiştir. Bu farklılaşmadan hareketle Castells milliyetçiliğin, iktidar rejimlerinde inşa edilen hayali toplulukların bir örneği olmaktan ziyade, öz kontrolün son kalesi ve tanımlanabilir anlamın sığınağı olarak paylaşılan tarih ve diller aracılığıyla üretilen homojenleştirilmiş küresel kültür içinde tehdit altındaki bağımsız bir kimliğe karşı bir tepki olduğunu öne sürmüştür (Watson,1997:134-135).

2.5.7 Ağ Toplumunda Toplumsal Hareketler

Yeni küresel direnişin kaynakları olarak gördüğü toplumsal hareketlerin ne olduğuna dair Castells birtakım düşüncelerden bahsetmiştir. Ona göre toplumsal hareketler kendilerinin ne olduğunu söylüyor, kendilerini ne şekilde tanımlıyorlarsa odurlar. İkinci olarak, toplumsal hareketler devrimci, muhafazakar ya da ne devrimci ne de muhafazakar yapılarda olabilirler. Ona göre, her bir toplumsal hareket değişen toplumsal yapılardan kaynaklı olarak tepki gösterdiği için analitik bir bakış açısıyla bakıldığında ‘‘iyi’’ veya ‘‘kötü’’ toplumsal hareket yoktur (Castells,2013b:99-100)

Castells, toplumların çeşitli stratejik öneme sahip teknolojileri kullanabilme becerilerinin, toplumların kaderlerini önemli bir biçimde etkileyeceğini öne sürmüştür. Bu bağlamda ona göre ağ toplumuyla beraber internet temelli bilgisayarlı iletişim ağlarının her geçen gün giderek yayılması, bu iletişim ağına bağlı olan herkesin iletişim biçimlerinde köklü değişimler yaratmıştır. Yaşanan değişimlerin en önemli kısmı ise giderek gelişen ve yayılan bu teknolojiler sayesinde artık insanlar

zaman-mekan gibi birtakım engellere takılmadan anlık olarak birbirleriyle iletişim kurabilmeye başlamışlardır. Böylece, insanlar ağlar üzerinden kurdukları bu sistem aracılığıyla düşünce, görüntü, ses kısacası sahip oldukları her türden bilgiyi başkalarına aktarma ve bun bilgilere erişebilme olanağına kavuşmuşlardır. Tüm bu gelişmeler sayesinde insanlar gerek sanal ortamlarda gerekse gerçek fiziki ortamlarda bir araya gelerek ortak bir problem karşısında beraber hareket edebilme olanağına kavuşmuşlardır (Çaycı ve Karagülle,2014: 6372-6373)

Toplumsal hareketlerin her birinin sahip olduğu güçlü etkinin kaynağına Castells, bu hareketlerin medyadaki varlıkları ve enformasyon teknolojilerini verimli bir biçimde kullanmalarını koymuştur. Castells'e göre yeni iletişim teknolojileri bu hareketlerin örgütsel altyapısını oluşturmuştur (Castells,2013b:210-212). Castells, toplumsal hareketleri ele alırken çevre hareketleri, ataerkil ailenin dönüşümü, feminist hareketler ve lezbiyen/gey özgürlük hareketlerini incelemiş ve bu alanlarda yaşanan gelişmeleri açıklayarak toplumsal hareketlerin ağ toplumunda aldığı, almakta olduğu yeni görünimleri ortaya koymaya çalışmıştır.

Ele aldığı ilk hareket çevre hareketleridir. Ona göre, doğanın korunması, ekolojik bir anlayışla hayata yaklaşılması gibi düşünceler 19. yüzyılda ortaya çıkmış düşüncelerdir ancak bu düşünceler yalnızca egemen ülkelerin aydın elitleriyle sınırlı kalmıştır. 1960'lı yıllara geldiğimizde hemen hemen dünyanın her yerinde hem tabandan hem de kamuoyundan kitlesel bir destek alan bir hareket olarak çevre hareketleri ortaya çıkmıştır. Castells'e göre bu hareketlerin kitlesel bir hale bürünmesinde çevre hareketinin ortaya koyduğu temalarla, ağ toplumunun temel noktalarının birbirleriyle doğrudan örtüşüyor olması temel etmendir. Çevreci hareketin önemli bölümü tabandaki örgütlenmelere dayansa da çevreciler medyaya yönelik eylemleri temel alır ve böylece medyada dikkat çekerek daha geniş kitlelerin dikkatini çekmeyi başarmışlardır. Bunun yanı sıra çevreciler yeni iletişim teknolojilerini başta internet olmak üzere örgütlenme ve seferberlik araçları kullanma noktasında toplumsal hareketlere öncülük etmişlerdir. Çevrecilik hareketleri yalnızca bununla sınırlı kalmaz. Bu hareket bir bilinçlendirme hareketi olmasının yanı sıra yasalarda ve yönetsel alanlarda da farklılıklar yaratmaya odaklanmışlardır.

Çeşitli taktikler kullanan çevre hareketleri, birçok ülkede siyasilerin de dikkate alması gereken bir güç haline gelmişlerdir. Bunun yanı sıra birçok çevreci hareket faaliyetlerini kurumsallaşmış bir biçimde sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu da onların küresel piyasa ekonomisinin yasaları içerisinde hareket etmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Böylece çevreci hareketler ile büyük şirketler çeşitli iş birlikleri oluşturmuşlar, büyük şirketler çevreci eylemlere finansal kaynak sağlamaya başlamışlardır. Bunlara ek olarak da şirketler kendilerini çevreci olarak sunmanın önemli olduğunu da anlamışlardır ve bu durum şirketlerin üretim süreçlerini ve ürünlerini de bu duruma uygun hale getirmelerine zemin hazırlamıştır. Castells'e göre pek çok toplumsal sorunu kendi çatısı altında toplayan çevreci hareket zamanımızın önde gelen toplumsal hareketlerinden birisi haline gelmiştir (Castells,2013b:233-246).

Bir diğeri ise ataerkil ailenin dönüşümüdür. Çağdaş toplumların temel yapılarından birisi olduğunu düşündüğü ataerkillik ve onun dönüşümü tahakküm sisteminin yıkılması açısından önemlidir. Ataerkil ailenin arzu, baskı, yüceltme, ihlal ve yaptırım gibi birbirine bağlı bir zincir olduğunu düşünen Castells bütün bu zincirin tahakküm sisteminin ta kendisi olduğunu ileri sürmüştür. Öyleyse bu zincir zayıflarsa tahakküm de zayıflayacaktır. Bu zinciri zayıflatacak olan birtakım durumlar özellikle 1960'lı yıllardan itibaren giderek artan seviyelerde yaşanmaya başlanmıştır. Bunlardan birincisi aile yapısının çözülmeye başlamasıdır. Castells aile yapısının çözülmeye başlaması noktasında erkeklerin, geleneksel üretim mekanizmasında sahip oldukları merkezi konumlarını yitirmeye başlamalarının ve bununla paralel hane içerisindeki ekonomik yaşamın merkezi olmaktan çıkmaya başlamalarını ve buna ek olarak kadınların her geçen gün artan bir biçimde çalışma hayatına dahil olmaya başlamalarının sonucu olarak kendi ekonomik özgürlüklerini elde etmeye başlamalarını gösterir. Aile yapısını çözen bir başka durum ise özellikle tıptaki ilerlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan doğum kontrolü, tüp bebek, sperm bankaları gibi kadınların çocuk sahibi olmaları noktasında erkeklerden özgürleşmesini sağlayan gelişmelerin yaşanmasıdır. Bu gelişmeler yalnızca bununla sınırla kalmayarak aynı zamanda tahakküm sistemi ile beraber var olan ahlaki birtakım yargılarının da değişime uğramasına ön ayak olmuşlardır (Sjödin,2004).

Özellikle ataerkil ailenin dönüşümü ile beraber feminist hareketler ve lezbiyen/gey özgürlük hareketleri de buna bağlı olarak ağ toplumunda gelişim göstermişlerdir. Ortak noktaları ataerkil ailenin dönüşümü olan bu hareketler kendi içlerinde birtakım farklılar sergilemiştir. Bu nedenle feminist ve lezbiyen/gey özgürlük hareketlerini kendi özgül koşulları içerisinde incelememiz gerekmektedir.

Feminist hareket, pratik ve söylemsel özellikleri ele alındığında geniş bir çeşitliliği içerisinde barındırır. Liberal, sosyalist, lezbiyen ve radikal yaklaşımlar feminist pratiklerin ve bu hareketin söylemsel özelliklerinin belirlenmesi noktasında karşımıza çıkmaktadır (Castells,2013b). Feminizm bazı ülkelerde oldukça uzun bir tarihe sahip olsa ve yıllar içinde kadınların hakları için mücadele etmiş olsa da Castells feminizm için gerçek atılımın 1960'ların sonlarında gerçekleştiğini savunmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise elbette kadınların ücretli işgücüne girişinin feminizme zemin oluşturmastır. Gelir bağımsızlığını elde eden daha fazla sayıda kadın feminizm ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Feminizm 1960'larda ABD'den 1970'lerin başında Avrupa'ya yayıldığından ve bugün ulaşılabildiği için küreselleştiğinden, ifadeler açısından çok çeşitli ve zengin hale gelmiştir. Kadınların mücadeleleri için çeşitli baskı ve koşullar nedeniyle ortak bir küresel feminizm diye bir şey mümkün olmasa da dünyadaki hemen hemen tüm feminist hareketler için merkezi olan, “toplumun kurumlarını ölçerek kadın kimliğini de yeniden inşa etmek” görevidir (Börjesson,1999).

Ataerkil egemen sistem, heteroseksüel varsayım temelinde oluşur ve Castells'e göre bu durum ataerkil egemen sistemin zayıf halkasını oluşturmaktadır. Ona göre bu varsayıma karşı bir başkaldırı olursa, bütün sistem çökecektir. Lezbiyen ve gey haklarını savunan, cinselliğin bir özgürlük alanı olmasını onaylayan toplumsal hareketler ABD'de 1970'lerde başlayarak oradan Avrupa'ya geçmiş ve daha sonra da bütün yerküreye yayılmıştır. (Castells,2013b). Castells, 1960'larda, ABD ve Batı Avrupa'da gey ve lezbiyen hareketlerin gelişimi ve yükselişi için üç önemli faktör olduğunu öne sürmüştür. Birincisi, metropol alanlarda oluşturulan yeni ekonominin, bireysel ifadeye baskı yapan büyük ölçekli kuruluşlar tarafından kontrol edilmeyen daha esnek işler yaratması, ikincisi, cinsel kurtuluşun 1960'ların tüm atmosferinin en önemli özelliklerinden biri olması ve bu durumun da bir engelin üstesinden

gelindiğinde bir sonraki engelin üstesinden gelinmesine zemin hazırlaması ve son olarak da feminist hareket ve ataerkillik sorununun cinsiyetler arasında bir bölünmeye yol açması sonucunda aynı cinsiyet ilişkisinin ifade edilebileceği bir atmosferin ortaya çıkmasıdır. Bunun yanı sıra Castells ayrıca, lezbiyen ve gey hareketlerini anlamak için cinsel tercihlere atfın ötesine geçmemiz gerektiğini, gey ve lezbiyen hareketlerinin bundan ziyade daha çok bir kimlik ifadesi olduğunu ve cinsel kimlik hakkı için bir mücadele olarak ortaya konulduğunu belirtmiştir (Börjesson,1999).

2.5.8 Ağ Toplumunda Eşitsizlik ve Toplumsal Dışlanma

20. yüzyılın son çeyreğiyle beraber ortaya çıkan, bilgiyi merkezi bir konuma yerleştiren teknolojik devrim, düşünme şeklimizden, üretim- tüketim ilişkilerimize, insan deneyiminin somut temelleri olan uzam ve zamana değin hayatımızın bütün alanlarını dönüştürmüştür. Bu dönemde enformasyonelizm ile küresel çaptaki eşitsizlikler ve toplumsal dışlanma birlikte yükselişe geçmişlerdir (Castells,2013c:3-4).

Castells'e göre yeni dönemde zenginlik üreten ağlara dahil olabilenler için gidişat olumludur. Ancak zenginlik ağlarının dışında kalanlar yokluk ve istikrarsızlıkla karşılaşmaktadırlar (Yüksel,2015:50). Ağın dışında kalma hem bireyler hem de ülkelerle ilgilidir. Hatta bazı durumlarda ülkelerin, bölgelerin, şehirlerin ve hatta mahallerin tamamı bu duruma maruz kalabilirler. Söz konusu dışlanmaya maruz kalan bölgelerin nüfuslarının büyük bir bölümü ya da tamamı buna dâhil olabilmektedirler. Castells bu duruma örnek olarak ABD'nin şehir-içi gettolarını göstermiştir. Castells, böylesi yerlerde yaşayanların pek çoğunun, yeni dönemle beraber değersiz kılındığını, iktidarların siyasî çıkarları yönünden buna benzer yerlerin görmezden geldiğini, zenginlik ve bilgi akışlarınca önemsenmediğini ve temel teknolojik altyapıdan yoksun bırakıldığını ifade etmiştir (Özgökçeler ve Bıçkı,2010). Yeni sistemin dışladığı bölgeleri, insanları Castells ‘‘enformasyonel kapitalizmin kara delikleri’’ şeklinde tasvir etmiştir. Castells'e göre bu kara delikler birçok farklı kaynaktan gelen, insanları doğrudan etkileyen bütün yıkıcı enerjinin toplandığı bölgelerdir. Bu bölgeler kendi aralarında iletişim halindedirler ve

buralarda fuhuş, şiddet, kriminal ekonomi, çeşitli hastalıklar vb. gibi her biri birbirini güçlendiren ve aynı zamanda yıkıcı enerjilerin kaynağı olan yapıların iç içe geçtiği alanlardır (Castells,2013c).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIMCI KÜLTÜR OLGUSU BAĞLAMINDA PREKARYADA SINIF BİLİNCİ OLUŞUMU

Giddens (2013), toplumsal değişmeyi tanımlamanın zor olduğunu çünkü her zaman her şeyin değişim içerisinde olduğunu söylemiştir. Burada asıl önemli olan noktanın ise bir sistemin ne ölçüde ve hangi bakımlardan bir değişim süreci içerisinde olduğunu gösterebilmek olduğunu belirtmiş ve bunu gerçekleştirmenin ise belirli bir zaman dilimine ait çeşitli kurumlarda ne ölçüde değişimlerin meydana geldiğinin gösterilmesi olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada, toplumsal değişmeyi göstermesi bakımından sırasıyla bilgi toplumu ve ağ toplumu teorileri kullanılmış ve bu teoriler aracılığıyla değişen toplumsal koşullar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hızla değişen toplumsal koşullar beraberinde birtakım kavramların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Toplumsal değişim ile beraber bu değişimin sınıf boyutunu ifade etmek için “prekarya” ve özellikle iletişim teknolojileri ile beraber ortaya çıkan dönüşüm süreçlerinin bir yansıması olarak da “katılımcı kültür” ortaya çıkan iki farklı kavramdır. Her ne kadar her iki kavramın da çıkış kaynakları farklı olsa da bu iki kavram aynı zamanda birbirleri ile ilişki halindedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde ilk olarak prekarya sonrasında ise katılımcı kültür kavramı açıklanacak ve her iki kavram arasındaki ilişkinin prekaryada sınıf bilinci oluşturması üzerindeki etkisi freelance çalışanlar özelinde ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1.Prekarya Kavramının Doğuşu ve Gelişimi

Toplumsal koşulların süreç içerisindeki değişimi birtakım yeni sınıf yapılarının da varlığından söz edilmeye başlanmasına zemin hazırlamıştır. Küreselleşmenin giderek ivmelenmesi ile beraber ortaya çıkan yeni toplumsal koşullar eski sınıf ayrımlarının ve teorilerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Son on yılda, özellikle refah ve gelir seviyeleri açısından ortaya konulan sosyal eşitsizliklere dair kanıtlar sınıf kavramının yeniden ilgi çekici bir hal almasına zemin hazırlamıştır. Sınıfa dair analizlere refah ve gelir seviyelerini gösteren verilerin yanı sıra ölüm oranları, eğitim durumu, barınma koşulları, boş zaman ve katılım biçimleri gibi sayısız sosyal ve

kültürel gösterge de dahil edilmiştir (Savage vd.,2013:220). Küresel bir yapıya bürünen kapitalizm bir yandan bireylerin kendileri için düşündükleri, geliştirdikleri birtakım projeleri yıkmakta bir yandan ise güveni güçlendirme potansiyeli taşıyan kurumsallıklara katılmayı neredeyse olanaksız kılmaktadır. (Özkurt,2018:119). İşte küreselleşmenin gerek toplumlar gerekse öznelere üzerinde yarattığı bu süreç Standing’ın “yeni tehlikeli sınıf” olarak ifade ettiği prekaryayı karşımıza çıkarmıştır.

Kelime kökeni ele alındığında Prekarya, Türkçeye “güvencesizlik” şeklinde çevrilmiş olan Fransızca precarite ve İngilizce precarity/precariousness kelimeleriyle; tarihsel kapitalizmin ürünü olan proletaryat/proletarya terimine dayanmaktadır (Günerigök,2018:139-140). Esasen “prekarya” kavramı aniden Standing ile beraber ortaya çıkan bir kavram değildir. Bilgi toplumu ve ağ toplumu teorilerinden hareketle ortaya koyduğumuz toplumsal değişim, öznelere olarak bireylerin istihdam piyasaları içerisindeki konumlarını değiştirmiş ve bunun bir sonucu olarak “özne” nin ve onun yapısına dair ortaya konulan birtakım açıklamaların da değişime uğramasına yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler birçok sosyal bilimcinin de dikkatini çekmiş ve yeni dönemle beraber yaşanan dönüşümleri açıklama noktasında girişimlerde bulunmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu isimler arasından ise prekarya kavramını çalışma şartlarıyla ilişkili olarak kullanan ilk isim Bourdieu olmuştur. 1963 yılında Cezayir’de bulunduğu sırada düzenli işlerde çalışan işçiler ile düzensiz işlerde çalışan işçilerin yaşam koşulları arasındaki farklılıkları ortaya koymak üzere précarité kavramını kullanmıştır (Oğuz,2014:12).

Bourdieu, geçiciliğin her yerde olduğunu ve bütün ülkelerde geçici konuma sahip işçilerin oranının, kadrolu olanlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Geçicilik ve esnekliğin, sabit bir iş, sağlık ve emeklilik güvenceleri gibi çalışanların lehine olan birtakım güvenceleri de ortadan kaldırmaya başladığını belirtmiştir. Geçicilik ve işsizliğin giderek yayılması, çalışanların işverenlerin merhametine kalması durumunu da beraberinde getirmiştir. Bütün bu koşullar birlikte ele alındığında çalışanlar aleyhlerinde olan durumlara boyun eğmeye, sömürülmeyi kabullenmeye başlamışlardır. Bourdieu bu durumu “esnek-sömürü” kavramıyla ifade etmiş, bu durumun vahşi kapitalizmle benzerlik gösterse de tarihte daha önce örneği

görülmemiş olan yeni bir tür egemenlik biçimi olduğunu ifade etmiştir (Bourdieu,2006).

Wacquant ise Bourdieu'nun simgesel erk, bürokratik alan ve toplumsal uzam kavramlarının anlamlarını netleştirmek istemiş ve bu amaç doğrultusunda “getto” kavramını ekleyerek, kent prekaryasının oluşumunu incelemiştir. Wacquant'a göre yirminci yüzyılın sonlarından itibaren devlet çift yapıli bir niteliğe bürünmüştür. Bu yapının üst kısmı özgürlükçü, alt kısmı ise cezalandırıcıdır. Devletin, yeni dönemle beraber piyasa karşısında, vatandaşlarının haklarını koruyan yapısının giderek azalmış olduğunu ve bu alandaki sorumluluklarını piyasaya devrettiğini belirtmiştir (Kırmızı,2019:323-324). Bu durumun mekânsal yansımalarının ise gettolarda görülebileceğini ifade etmiş ve bu doğrultuda ABD ve Fransa'daki gettoları incelemiştir. Refah devletinin küçülmesi ile beraber ABD'de gettolardaki yoksulluğun derinleştğini, işsizliğin kronik bir duruma dönüştüğünü ve suçun buralarda merkezi bir aktör haline geldiğini belirtmiş; buna karşın Fransız banliyölerinde ise ABD'dekine benzer bir sürecin yaşanmadığını belirtmiştir. ABD'de sürecin farklı bir boyuta ulaşmasının nedeni olarak ise etnosentrik eğilimleri göstermiştir. Ancak her iki bölgede de sosyal devletin küçülmesinin sonuçları olan yoksulluğun artışı, toplumsal hareketlilik imkanlarının daralması gibi durumlar gözlenmektedir (Arık,2019). Wacquant, prekaryayı tam olarak şekillenmiş bir siyasi özne olarak görmemiştir. Bu yeni sınıfın endüstriyel işçi sınıfının ayrışmasıyla ortaya çıktığını ancak bir sınıf olarak öz-bilinç noktasına ulaşamadığını belirtmiştir (Johnson,2011).

Prekaryanın kavramsal kökenlerini gördüğümüz bir diğ er isim ise Castel'dir. Castel'e göre Fordist kapitalizmde, ücretli emekçilerin -özellikle de erkeklerin- büyük çoğunluğunun sahip oldukları sabit gelir ve sabit istihdam durumları, ücretli emekçilerin piyasanın risklerinden korunmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra bu kişiler tanınmış bir sosyal statü de elde etmişler ve tüm bu faktörler güçlü bir sosyal bütünleşmeyi de beraberinde getirmiştir (Sproll ve Wehr,2014:71). Bu durum 1970'li yıllarla beraber geçici, mevsimlik ve istikrarsız istihdamın her geçen gün giderek artmasıyla beraber bozulmaya başlamıştır. Güvencesizliğin ve belirsizliğin süreklilik arz etmesiyle beraber giderek artan sayıda insan bugünlerini ve geleceklerini

istikrarlı kılacak olan, ihtiyaç duydukları desteklerden yoksun bir hale gelmeye başlamış ve yarını belirsiz, günü gününe yaşamak zorunda kalmaya başlamıştır. Castel, Fordist kapitalizmin sağladığı sosyal güvencelerden yoksun kalan, istedikleri şekilde birey olmaları için gereksinim duydukları kaynakları/destekleri olmayan kişiler için kullanmış olduğu “yitik bireyler” kavramı temel olarak prekaryanın bir yansıması olarak karşımızda durmaktadır (İlhan ve Yılmaz,2017).

Esnekliğin hayatın birçok noktasında hayatı dönüştürmesini “karakter aşınması” kavramı ile açıklayan Sennett yine bu kavramsallaştırmasıyla prekaryanın kökenlerini görebileceğimiz bir başka isimdir. Yeni dönemle beraber kapitalizmin esneklik temelinde şekillendiğini ve bu durumun da işin anlamı ve çalışma ilişkilerinde biçimsel bir değişimi beraberinde getirdiğini, teknolojinin giderek daha fazla alana yayıldığını ve tüm bu gelişmelerin, insanların risklerle ve yüzeysel ilişkiler ağıyla dolu bir dünyayla karşı karşıya kalmasına neden olduğunu belirtmiştir (Çarpar,2020:114). Sennett, esnekliğin işin anlamını değiştirdiğini, ömür boyu süren iş anlayışının yerini kesintili ve parçalı bir yapıya bıraktığını belirtmiştir. Fordist-kapitalizm döneminde sosyal devletin, sendikal yapıların ve büyük ölçekli şirketlerin varlıkları sayesinde kontrol edilebilen ekonomik istikrarsızlık dönemleri, yeni dönemle beraber devletin emek tarafını değil şirketleri giderek daha fazla öne çıkarmasıyla beraber çalışma yaşamında esnekleşmenin ve önceki dönemlerde kazanılmış hakların kaybedilmesine neden olmuştur (Kart,2011). Bütün bu sürecin dönüştürdüğü yeni dönemle beraber bireylerin, her türlü koşul karşısında uyum sağlayabilen ve bu koşullar tarafından kırılmayan, zarar görmeyen birer “esnek insan”a dönüşmesi beklenmiştir. Bu sürecin getirdiği bireycilik, çalışma hayatı ile iş hayatı arasındaki sınırların muğlaklaşması ve giderek azalan aidiyet duygusu, Sennett’in “karakter aşınması” olarak tanımladığı ve günümüzde bireylerin yaşadıkları yabancılaşma durumunu ortaya koyan bu kavram yeni dönemle ortaya çıkan insan profilini ortaya koymaktadır (Akpolat ve Çetin,2015: 493-494). Munck (2013), prekaryanın uzun bir soyağacı olduğunu belirtmiştir. Ona göre özellikle “emek ve küreselleşme” tartışmalarına ve ondan önceki “emek ve kalkınma” problemlerine aşina olan herkesin prekaryanın sahip olduğu soyağacını tanıyacaklarını belirtmiştir. Munck, prekaryanın sahip olduğu soyağacını ise üç temel

kavram ile açıklamıştır. Bunlardan ilki “marjinalite teorisi”dir. Bu teori 1960’lı yıllarda Latin Amerika’da, ana kentleri geçici konutlarıyla çevreleyen ve her anlamda kapitalistleşmiş bir sistemde önemsiz olarak görünen çok sayıdaki iç göçmeni ifade etmek için kullanılmıştır. 1970’lerde ise bu kez Afrika’da kapitalist sistemin dışarısında kalan işçileri tanımlamak için “kayıt dışılık” teorisi ortaya çıkmıştır. 1980’lere geldiğimizde ise özellikle finans ve kapitalist kalkınmanın kontrolsüz bir şekilde genişlemeye başlaması ve bununla beraber bir sosyal güvenlik ağı üretme ihtiyacı bağlamında “sosyal dışlanma” teorisinin ortaya çıktığını belirtmiştir.

Fakat prekarya kavramının politik bir içeriğe sahip olarak yaygınlık göstermeye başlaması, milenyumun başında Avrupa’da güvencesiz çalışma koşullarına karşı yeni ve çeşitli toplumsal hareketlerin yükselişiyle beraber başlamıştır (Oğuz,2014). Prekarya ilk olarak, Amsterdam’daki 1997 AB zirvesinde bir mitingle sonuçlanan küreselleşme karşıtı “Euromarches” (işsizliğe, iş güvensizliğine ve bunların sosyal sonuçlarına karşı temel protestolar) ile beraber siyasi bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Yeni binyılın ilk yıllarına kadar, İtalya’daki ‘Chainworkers’ ve ‘Precari su Marte’, Fransa’daki ‘Intermittents and Solidary Collective’ ve İspanya’daki ‘Precarias alla Deriva’ gibi çeşitli gruplar, ‘Fordist hakların bir sosyal yaşam sistemi olarak ortadan kalkmasına neden olan neoliberal reformlara karşı duran çeşitli eylemci ağları için ortak bir nokta haline gelmiştir (Disch,2011:124).1960’lı yıllarda ortaya çıkan bu kavram, milenyumun başına geldiğimizde politik bir içeriğe sahip olmaya başlamıştır. Buradaki süreçten de anlaşılabilirliği üzere prekarya kavramının uzun bir tarihsel geçmişi vardır. Prekarya genel olarak, birbiriyle ilişkili kavramlar olan emek piyasalarının esnekleşmesi, güvensizlik, belirsizlik ve sosyal tabakalar arasındaki risklerle sonuçlanan neoliberal politika hegemonyasının onlarca yılını ifade etmektedir ve bu neoliberal ekonominin koşullarının analiz edilmesinin yanı sıra sosyal ve politik alanlarda yeni heterojenliklerin yeniden kavramsallaştırılması için bir araç olabilir (Jørgensen, 2016).

3.1.1. Guy Standing ve Prekarya Teorisi

Görüldüğü üzere birçok sosyal bilimci her geçen gün esneklik temeline dayanmaya başlayan üretim ilişkilerini ve bu sürecin iş gücü üzerindeki karışık etkisini konu

edinmiştir. Ancak ayrı bir sınıfsal kategori olarak prekarya kavramı ilk defa Guy Standing tarafından detaylı bir biçimde ele alınmıştır (Vatansever,2013:2). Standing'e göre sınıf öncelikle belirli 'üretim ilişkileri', belirli 'dağıtım ilişkileri' (gelir kaynakları) ve devletle olan özel ilişkiler tarafından belirlenebilir. Standing buradan hareketle çağdaş kapitalist toplumları oluşturan sınıfları tanımlamıştır (Wright,2016). Standing (2014) bu sınıfları ise şu şekilde açıklamıştır:

“Genel olarak bakıldığında eski sınıflar dünyanın çeşitli bölgelerinde var olsa da bugün 7 çeşit sınıf tanımlanabilir. Tepede az sayıda ancak inanılmaz derecede zengin küresel vatandaşların meydana getirdiği ‘elit’ sınıf var ve bu sınıf sahip olduğu milyarlarca dolarla bütün evrene hükmediyor. Bu elit sınıfın altında ‘maaşlılar’ var. Hala tam istihdam çerçevesinde çalışan, bazıları elit sınıfa geçmeyi ümit eden bu sınıfın çoğunluğu genelde devlet tarafından karşılanan ücretli izinlerin ve şirketin sağladığı sosyal hakların tadını çıkarıyor ve içinde olduğu sosyal konumdan memnun. Bu insanlar büyük şirketlerde, devlet ve kamu kuruluşlarında yoğun olarak istihdam edilmekte. Maaşlıların yanında bir de ‘profisyoneller’ var. Profesyonel ve teknisyen sözcüklerinin birleşimi olarak düşünülebilecek bu kesim, şu anda çok daha küçük bir grup. Pazarlayabilecekleri vasıflara, sözleşmeye dayalı olarak yüksek gelirlere sahip kişileri kapsıyor. Danışman ya da kendi için çalışan işçiler bu guruba girebilir. Standart istihdam ilişkisi bu kesime göre bir şey değil. Profisyonellerin altında ise el emeğiyle çalışan, giderek daralan eski işçi sınıfı var. Bu dört sınıfın altında ise bir tarafta işsizler ordusu ve onun genel yapısıyla uyumlayan ayrıksı bir kesimle kuşatılmış prekarya adlı giderek büyüyen bir sınıf bulunmakta” (s.21-22).

Standing'e (2013:6) göre prekaryanın neden büyüdüğünü anlamak için Küresel Dönüşümün doğasını anlamak gerekir. Küreselleşme döneminde (1975-2008), finansörler ve neo-liberal ekonomistler rekabetçiliğe ve bireyciliğe dayalı küresel bir pazar ekonomisi yaratmaya çalışırken bu aynı zamanda ekonominin toplumdan “ayrıldığı” da bir dönem olmuştur. Prekarya o dönemdeki politikalar ve kurumsal değişiklikler nedeniyle büyümüştür. Standing'e göre, prekarya İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan sanayi vatandaşlığının bir parçası olarak sosyal demokratların ve sendikacıların talep ettiği emekle ilgili yedi güvenlik biçiminden yoksun insanlardan oluşmaktadır. Bunlar: yeterli gelir elde edebilme, keyfi işten çıkarmaya karşı koruma hakkına sahip olma, bireyin sahip olduğu yeteneğin azaltılmasına neden olabilecek engelleri ortadan kaldıran iş güvenliği, kaza ve hastalıklara karşı sağlanan çalışma güvenliği, çıraklık ve eğitim yoluyla beceri kazanma fırsatı, yeterli, istikrarlı bir gelir güvencesi ve kolektif haklarının bağımsız olarak temsili için sendikaların sahip oldukları grev haklarıdır (Allen ve Ainley,2011:257). Emeğe dair güvenceler ve anlamları ise şunlardır:

Tablo 3.1. Emeğe Dair Güvenceler ve Anlamları

Emek Güvenceleri	Anlamları
Emek Piyasası Güvenliği	Tam istihdama bağlı bir hükümetin simgelediği makro düzeyde yeterli gelir getirici fırsatlar.
İstihdam Güvenliği	Keyfi işten çıkarmalara karşı koruma, işe alım ve işten çıkarmalara konusunda düzenlemeler, kurallara uymayan işverenlere karşı mali yaptırımlar.
İş Güvenliği	İstihdamda belirli bir mevki elde etme fırsatı ve becerisi, vasıfların giderek geçersizleşmesinin engellenmesi, statü ve gelir açısından yukarı hareketliliğin sağlanmasına yönelik fırsatlar.
Çalışma Güvenliği	Çalışma saatlerinin sınırlandırılması, kadınlar için gece işi ve düzensiz çalışma saatlerine yönelik düzenlemeler, iş kazalarına ya da iş nedeniyle ortaya çıkan hastalıklara karşı koruma ve iş kazalarından doğan maliyetlerin karşılanması gibi yöntemler.
Vasıfların Yeniden Üretimin Güvenliği	Çıracılık ve istihdam eğitimi gibi yöntemlerle vasıf kazanmaya ve işçinin sahip olduğu becerilerin kullanılabilmesine dönük fırsatlar.
Gelir Güvenliği	Asgari ücret mekanizması, gelir sınıflandırılması, kapsamlı sosyal güvenlik, gelir eşitsizliğini azaltmak ve düşük gelirliilere destek olmak için ilerici bir vergi sistemi gibi yöntemlerle yeterli bir gelirin sağlanması.
Temsil güvenliği	Bağımsız sendikalar ve grev hakkı gibi yöntemlerle emek piyasasında ortak bir ses yükseltebilmek.

Standing, yukarıdaki tabloda göstermiş olduğumuz emeğe dair güvencelerin her geçen gün giderek değişim geçirmesi nedeniyle esnek emek ilişkilerinin giderek daha fazla yaygınlık gösterdiğini ve bu durumun da prekaryanın büyümesine yol açan en önemli etken olduğunu söylemiştir. Standing “emek” kavramı üzerinden yapmış olduğu sınıflandırmayı “esneklik” için de yapmış ve esnekliği sayısal, işlevsel ve ücret esnekliği olmak üzere üç farklı boyutta ele almıştır.

Sayısal esneklik, istihdam ajansları ve taşeronların merkezinde şekillenen ve bireylerin geçici birer iş gücüne dönüşümüne zemin hazırlayan durumu işaret etmektedir. Bu durumun sürdürülmesinde birçok ülkedeki yasal düzenlemelerin de etkisi olduğunu ve sayısal esnekliğin istihdamda güvencesizlik yarattığını öne sürmüştür. İşlevsel esneklik ise, şirketlerin çalışanlar üzerinde mutlak bir otorite kurmasına ve çalışanlarını istedikleri göreve, pozisyona getirebilmeleri gücünü ifade etmektedir. Bu sayede iş bölümü üzerindeki denetimi ele geçiren şirketler, çalışanlarının mesleki ilerlemelerinin de belirsizleşmesi dahil olmak üzere çeşitli esnek uygulamaları da hayata geçirebilmektedirler. Bu sürecin bir uzantısı olarak karşımıza çıkan bireysel sözleşmeler ise her bir çalışanın sahip olduğu güvence ve statülerin farklılaşması durumunu beraberinde getirmiştir. Ücret esnekliği ise, birçok çalışanın gelir düzeyini azaltmış; buna ek olarak çalışanların sabit maaşları dışında aldıkları, ikramiye, sağlık sigortası, ulaşım ve barınma desteği gibi ek desteklerin de ortadan kalkmasına zemin hazırlamıştır (Standing,2014:61-83).

Küreselleşme süreci ile beraber “emek” ve “esneklik” ile alakalı yaşanan değişimlerin birer sonucu olarak karşımıza çıkan Prekarya çok sayıda güvensiz insandan oluşan, kısa vadeli işlere girip çıkan, mesleki gelişim hikayesi olmayan, kendilerinden önce gördüklerini beğenmeyen milyonlarca sinirli eğitimli gençlik de dahil olmak üzere, baskıcı emek koşullarında istismar edilen milyonlarca kadın, her geçen gün sayısı artan suçlular, engelliler ve dünya çapında yüz milyonlarca göçmeni içerisinde barındırmaktadır (Johnson,2013:385). Prekaryanın yükselişi, standart dışı iş düzenlemeleri, işçi göçü politikaları ve güvencesiz işçileri hedefleyen yeni gözetim

ve kontrol biçimlerinin bir sonucu olarak sivil, siyasi ve sosyal hakların kısmen veya tamamen reddedilmesini beraberinde getirmiştir (Skoczylas ve Mrozowicki,2012).

Prekarya, küreselleşme koşulları altında emeğin ve refah devletinin dönüşümleri ile yakından ilişkilidir (Han,2018). Ancak öte yandan prekarya sadece maddi dönüşümler ile beraber açıklanamaz. Prekaryaya dahil olan kişiler aynı zamanda ontolojik bir deneyim olarak da güvencesizliği yaşamaktadırlar (Neilson ve Rossiter, 2008:). Gerek maddi dönüşümlerin gerekse ontolojik deneyimlerin birleşimi olarak karşımıza çıkan bu yapı “prekarizasyon” (prekerleşme) süreciyle ortaya çıkmaktadır. Vatansever (2013) bu süreci “*Bireyin, iş piyasalarının acımasız rekabet koşullarında her an sistemin dışına itilme korkusundan dolayı, haklarının çiğnenmesine, vasıflarının önemsizleştirilmesine ve sömürüyü içselleştirmeye razı gelecek derecede sindirilmesi süreci*” şeklinde açıklamıştır.

Her ne kadar milyonlarca kişiyi içerisinde barındırsa da Standing, prekaryanın oluşum aşamasında bir sınıf olduğunu ileri sürmüştür. Başka bir deyişle, çıkarlarının örgütlenmesi veya bunların bilincine sahip değildir, ancak bir sınıf olarak varlığının nesnel koşulları neo liberal küreselleşme tarafından üretilmiştir (Allen,2014:44). Prekaryanın iç bölünmelerine rağmen, öfke (isteklerinin engellenmesi nedeniyle), ümitsizlik (anamlı bir iş bulamama konusunda umutsuzluk nedeniyle bir pasiflik), kaygı (kronik güvensizlik nedeniyle), amaç eksikliği ve yabancılaşma (sosyal hoşnutsuzluk nedeniyle) gibi deneyimlerde birleştiklerini ifade etmiştir (Kalleberg,2012).

3.1.2. Freelance Çalışma ve Prekarya İlişkisi

Görüldüğü üzere bir sınıf olarak prekarya parçalı bir yapı görünümündedir ve içerisinde çok çeşitli grupları barındırmaktadır. Standing’in ortaya koyduğu biçimde prekarya kavramı ele alındığında freelance çalışanların da bu sınıfın bir parçası olduğu söylenebilir. Bu kişiler kısa süreli sözleşmelerle iş ve gelir güvencesinden mahrum kalırlar. Öte yandan esnekleşmiş bir piyasa ortamında sürekli olarak değişen, geleceği belirsiz olan birtakım işlerde geçici bir statüde çalışmaktadırlar (Erdoğan,2018:37). Bu bakımdan prekarya olma çoğu zaman freelance olmak ile eşanamlı olarak kullanılır fakat bu kelime prekaryanın içindeki yalnızca alt bir

demografik sınıflardan yalnızca birisidir (Uzunoğlu,2015:190). Freelance çalışanların “prekarya” kavramı içerisinde kullanılması, freelance çalışan kişilerin neo-liberal dönemde çalışma şartlarında meydana gelen değişimin – bu değişim büyük oranda gerilemeye karşılık gelir- tanımlanmasına ve bu durumun güncelliğini korumasına yardımcı olur (Kızılca ve Karagöz, 2018:11). Freelance çalışanlar genellikle herhangi bir işverene veya şirkete uzun vadeli sözleşme taahhütleri olmayan, sürekli çalışmayan, ancak belirli görevleri yapmak için işe alınan ve genellikle bir dizi işverene tecrübe, beceri ve uzmanlıklarına göre hizmet satan serbest çalışan profesyonellerdir (Platman,2004:577-578).

“Freelance” çalışma, iletişim ve bilişim teknolojilerinin her geçen gün giderek daha fazla yayılmasıyla ortaya çıkan bir çalışma tarzıdır. Bu alanlarda ortaya çıkan araçların, görüntü, ses, belge gibi çeşitli ortamların “anlık” bir biçimde paylaşılmasına olanak tanınması ve bilişim teknolojilerinin giderek kişisel bir üretim aracı halini almasıyla beraber bireylerin, sahip oldukları niteliklere göre “freelance” çalışma olanağı yakalaması ve şirketlerin de giderek bu tip çalışma tarzını benimseyen/ tercih eden kişileri aramaya başlaması freelance çalışmayı giderek yaygınlaştırmıştır (Kayın,2019:53).

Freelance çalışanlar ile alakalı istatistiki veriler de freelance çalışmanın her geçen gün giderek yaygınlık kazandığını göstermektedir. Amerika’da 2019 yılı itibariyle Freelance çalışan kişi sayısı 57 milyon (Statista, 2019), Birleşik Krallık’ta 4.8 milyon (SimplyBusiness,2019), Japonya’da 3.5 milyon (The JapanTimes,2019), Avrupa Birliği ülkelerinde 32.6 milyon (Eurostat,2019) olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de ise bu rakamların hangi düzeyde olduğuna dair araştırmalar olmasa da SanalUzman.com sitesinin CEO’su Bekiroğlu, bu sayının 1.3 milyon kişi olduğunu ve bu sayının 2023 yılında 8 milyon kişiye çıkacağını belirtmiştir (Sabah,2017). Freelance çalışan sayısındaki artış ise yükselme kaydetmeye devam edecektir. Öyle ki 2027 yılına gelindiğinde Amerika’daki çalışanların büyük çoğunluğunun freelance olarak çalışması beklenmektedir (Forbes,2017).

Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile beraber her geçen gün daha fazla sayıda kişi freelance olarak çalışmaya başlamıştır ve bu sürecin hızlanarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda bilişim ve iletişim teknolojilerindeki bu

gelişmelerin bir yansıması olarak giderek artan sayıda kişi, freelance çalışan olarak prekaryaya dahil olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Diğer yandan yine bu teknolojik gelişmeler, freelance çalışanlar açısından içerisinde bulundukları durumların farkına varıp, belirli bir bilince ulaşmalarına da olanak sağlayabilir. Vatansever (2016)'e göre bilişim ve iletişim teknolojileri alanlarında yaşanan dönüşümler bir yönüyle emeğin esnekleşmesinin ve güvencesizleşmesinin arka planındaki aktörler olarak yer alırken, diğer taraftan ise yine bu teknolojiler sayesinde dijital bir kamusal alan oluşturularak prekarizasyona karşı bir örgütlenme ve mücadele olanakları da yaratabilirler.

Freelance çalışanlar açısından web 2.0 ile beraber ortaya çıkan sosyal medya platformları vb. diğer alanlar Vatansever (2016)'in ifade etmiş olduğu dijital kamusal alanların oluşturulması noktasında gerekli teknik altyapıyı sağlamaktadır. Web 2.0 da bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıktığı için tıpkı freelance çalışanların bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşamış oldukları olumlu/olumsuz özellikler Web 2.0 için de geçerlidir. Freelance çalışanların Web 2.0 teknolojisi sayesinde oluşturma potansiyeline sahip oldukları kamusal alan ise “katılımcı kültür” kavramı çerçevesinde ele alınacak ve bu kavram aracılığıyla hem Web 2.0 teknolojisinin olumlu/ olumsuz yönleri gösterilecek hem de freelance çalışanlar açısından taşıdığı dijital bir kamusal alan yaratma ve bununla bağlantılı olarak freelance çalışanlarda “kendisi için sınıf” olma yolunda sınıf bilincini oluşturma potansiyeli ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.2.İletişim Teknolojilerinde Yaşanan Gelişmeler ve Katılımcı Kültür Olgusu

İnternetin çeşitli kullanıcılar ile tanışması Web 1.0 ile gerçekleşmiştir ancak Web 1.0'da kullanıcılar onlara sunulan içerikleri doğrudan almakta ve yalnızca edilgen birer tüketici olabilmekteydiler. Web 2.0'ın çıkmasıyla beraber, internet katılımcı kullanım olanaklarına erişmiş ve kullanıcılar yalnızca “edilgen-tüketiciler” olmaktan kurtulmuş, “aktif-katılımcılar” olmaya başlamışlardır. Web 2.0 ile beraber kullanıcıların aktif katılımcılar haline gelmiş olması beraberinde ciddi değişiklikler getirmiştir. Web 2.0 ile birlikte kullanıcılar onlara sunulan içeriklere karşı duygu ve

düşüncelerini ifade edebilmeye, bu içerikleri düzenleyebilmeye, içeriği paylaşımlara yaptıkları paylaşım hakkında eleştiri ve tavsiyelerde bulunup bu sayede bir sonraki paylaşımlara yön verebilmeye başlamışlardır (Çetin,2019:155). Web 2.0'ın sağladığı bütün bu özellikler internet ortamlarında kullanıcı türevli içeriğin olanaklı hale gelmesini sağlamıştır. Bu gelişme ile beraber her türlü metin, ses, video, yorum vb. unsurlar çeşitli platformlarda aktarılabilir hale gelmiş ve bu yönü ile Web 2.0'ın demokratik bir yapıyı içerisinde barındırdığı öne sürülmüştür (Yıldırım&Ünal,2019:35-36).

Yeni iletişim teknolojilerde yaşanan bu gelişmeler, teknolojik araçların iç içe geçmesini ve yakınsama kültürünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Medya yakınsaması dağınık haldeki bilgi işleme, telekomünikasyon ve yayıncılık sektörlerini birleştirmiştir (Yılmaz,2020:119). Yakınsama⁴, hem içeriklerin hem de bu içerikleri içerisinde barındıran, taşıyan ortamların birbirlerine yakınlaşmasını hem de kullanıcıların içerik üretim süreçlerine katılım sağlamalarına olanak tanımıştır. Bu sayede bireyler eskiye göre daha aktif ve etkileşimli bir yapıyı da elde etmişlerdir (Onat, 2017:277). Yakınsama yalnızca bireysel boyutlara sahip değildir, bunun yanı sıra medya şirketleri açısından da birtakım faydalar sağlamaktadır. Medya üreticileri, ürünlerini çeşitli platformlarda genişletmek, daha fazla tüketiciye ulaşmak ve onlarla bağlantıda kalmak için farklı yeni medya biçimlerini kullanarak yakınsamanın yararlarından faydalanırken kullanıcılar ise, medya içeriğinin kapsamını zenginleştirip genişleterek muazzam miktarda veri üretirler ve bütün bu verileri gönüllü olarak üretirler (Yi,2018:5).Yakınsama kültürü hem geliri artırmak hem de endüstrinin gündemini daha da ileriye getirmek için bir mekanizma görevi görürken, aynı zamanda insanların bu endüstrinin her yerde bulunan mesajları ve malları ile ilgili bir tür vasıta-aktör icra etmelerini de sağlamaktadır (Deuze,2008).

3.2.1. Katılımcı Kültür Olgusuna Dair Yaklaşımlar

Yakınsama ve katılımcı kültür kavramlarından söz edildiği zaman öne çıkan iki isim Henry Jenkins ve Christian Fuchs'tur. Jenkins, katılımcı kültür kavramını olumlu

⁴Kelime kökeni İngilizce'deki "convergence"olan yakınsama bir noktada birleşme, kavuşma, çakışma, yakınlaşma gibi anlamlara gelmektedir (Şıklar, Tunalı ve Gülcan, 2015)

yönleri ile ele alarak açıklarken; Fuchs ise bu kavrama daha temkinli ve eleştirel bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu nedenle gerek Jenkins'in gerekse Fuchs'un katılımcı kültür ile alakalı görüşlerini ortaya koymak kavramı bütün yönleriyle görmemizi sağlayacaktır. Jenkins iletişim ortamlarında yaşanan dönüşümü yakınsama kavramıyla açıklamıştır (Ateşalp&Başlar,2015:161). Jenkins (2006), medya yakınsaması kavramı ile üretilen içeriğin farklı medya platformları üzerinden akışı, birtakım medya endüstrilerinin iş birlikleri oluşturmalarını ve izleyicilerin istedikleri türden eğlence deneyimini her nerede olurlarsa olsunlar yaşayabilecekleri, izleyebilecekleri göçebe davranış tarzını kastettiğini ifade etmiştir. Jenkins, çeşitli medya platformlarında akan içeriklerin yalnızca eğlence içeriği olmadığını, bunun yanı sıra yaşamlarımızın, ilişkilerimizin, isteklerimizin vb. de bu medya platformlarından aktığını belirtmiştir (Jenkins,2006:17). Buradan hareketle Jenkins, yakınsamanın kültürel, teknolojik, endüstriyel ve sosyal boyutları içerisinde barındırdığını söylemiş ve bu durumu şu sözleri ile ifade etmiştir (Jenkins,2006:16):

Medya yakınsaması teknolojik bir değişimden fazlasıdır. Yakınsama mevcut teknolojiler, endüstriler, pazarlar, türler ve izleyiciler arasındaki ilişkileri değiştirir. Yakınsama, medya sektörlerinin çalışma mantığını ve medya tüketicilerinin haberleri ve eğlenceyi işleme mantığını dönüştürür. Yakınsama bir bitiş noktasına değil, bir sürece işaret eder Yakınsama medyanın hem üretilme hem de tüketilme şeklindeki bir değişikliği kapsar.

Yakınsama sürecinin medya aygıtları ile değil, bireylerin tüketiciler olarak kafalarında ve bu tüketicilerin diğer tüketiciler ile girmiş olduğu sosyal etkileşim ile meydana geldiğini ifade etmiştir. Ona göre yakınsama kültüründe farklı derece ve etkilere sahip olsa da herkes birer katılımcıdır (Jenkins,2006:132). Jenkins yakınsama ile beraber tüketimin kolektif bir süreç olduğunu ifade eder ve bu durumu açıklamak için Fransız siber kuramcı Pierre Levy (1999) tarafından ortaya konulan kolektif zeka kavramını kullanmıştır. Jenkins, Levy'nin: *"Hiçbirimiz her şeyi bilemeyiz, her birimiz bir şeyler biliriz ve kaynaklarımızı toplayıp becerilerimizi birleştirirsek, parçaları bir araya getirebiliriz."* yaklaşımını yakınsamaya uyarlayarak kolektif zekanın medyaya karşı bir alternatif kaynağı olarak ele alınabileceğini öne sürmüştür. Yakınsama kültürünün sunduğu olanaklar

çerçevesinde kurmuş olduğumuz günlük etkileşimler sayesinde de bu gücü kullanmayı öğrendiğimizi belirtmiştir (Jenkins,2006:4).

Jenkins, yakınsama ile beraber ortaya çıkan yeni medya ortamının medya şirketleri ve tüketiciler açısından farklı anlamlar ifade ettiğini ve dolayısıyla bu yeni ortamın farklı yönlerini öğrenmeleri gerektiğini belirtmiştir. Medya şirketleri bu yeni medya ortamında kazanç elde edebilecekleri fırsatlarını çoğaltmak, pazarlarını genişletmek ve izleyicilerinin sadakatlerini pekiştirmek için medyanın akışını ve içerik iletim kanallarından bu süreçleri nasıl hızlandırabileceklerini öğrenirken; tüketiciler ise medyanın akışını daha fazla kendi denetimleri altında almak ve diğer tüketiciler ile daha fazla etkileşim halinde olabilmek için bu yeni medya teknolojilerini ne şekilde kullanabileceklerini öğrenmektedirler. Jenkins, yakınsama ile beraber ortaya çıkan bu yeni medya ortamının fikirlerin ve içeriklerin daha özgür bir biçimde akışına dair beklentileri yarattığını ifade etmiştir (Jenkins,2006:18)

Bireyler açısından bir başka olumlu potansiyelin ise demokratik vatandaşlığı yeniden devreye sokma noktasında görmüştür. Sosyal toplumun sahip olduğu eski biçimleriyle bağların her geçen gün giderek koptuğu, fiziksel olarak bulduğumuz coğrafya ile köklerimiz zayıfladığı, aileye ve ulus-devletlere olan bağlılığımızın yeniden tanımlandığı bir dönemde yakınsama ve onun getirdiği yeni medya teknolojileri ile beraber yeni bir bilgi kültürünün ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu yeni ortamda yeni topluluk biçimlerinin geliştiğini ve burada gelişen toplulukların gönüllü, geçici ve taktiksel ilişkiler çerçevesinde tanımlanabileceğini, ortak fikirler ve duygusal yaratımlar ile yeniden onaylanacağını söylemiştir. Bu topluluklarda üyeler çıkarları ve ihtiyaçları değiştikçe bir gruptan diğerine geçebilir ya da aynı anda birden çok toplulukta bulunabilirler. Bütün bu değişken geometrilerine rağmen Jenkins, bu toplulukların bilginin ortak bir biçimde üretimi ve bunun karşılıklı değiş tokuşu ile bu grupların bir arada bulunduğunu ifade etmiştir. Tam da sahip oldukları bu özelliklerden dolayı değişen, dönüşen tüm bu koşullar altında demokratik vatandaşlık açısından umut verici olarak görmektedir (Jenkins,2006:26-29).

Tüketiciler açısından interneti kolektif problemleri çözme, kamuya görüşlerini bildirmesi ve tabanın yaratıcılığı için bir araç olarak görmüştür ve tüketicilerin yeni

medya teknolojilerini eski medya içerikleri ile birleştirmek amacıyla kullandıklarını söylemiştir (Jenkins,2006:169). Görüldüğü üzere Jenkins açısından katılımcı kültür gerek medya endüstrileri gerekse de kullanıcılar açısından birçok fırsatı içerisinde bulunduran olumlu bir yapıdır. Jenkins açısından katılımcı kültür, katılımın önündeki engelleri azaltan, paylaşım için güçlü bir destek sağlayan, gayri-resmi mentorluğu kolaylaştıran, her bir üyenin ortaya koymuş olduğu katkının önemli olduğunu düşündüren ve sosyal bağlantılara ve başkalarının düşüncelerine değer verilen bir yapıdır (Storey vd.;2017).

Katılımcı kültüre ve onun getirdiklerine karşı temkinli ve eleştirel bir yaklaşım sunan Fuchs ise katılımcı kültürü: *“Katılımcı kültür genellikle kullanıcılar izleyiciler, tüketiciler ve taraftarların içerik ve kültür yaratmaya dahil olmasını belirtmek için kullanılan bir terimdir”* şeklinde tanımlamıştır (Fuchs,2016:76). Fuchs, katılımcı kültüre dair ortaya koymuş olduğu eleştirel yaklaşımlarını Jenkins’in söylemleri üzerinden yapmıştır. Jenkins’in katılımcı kültüre dair ortaya koyduğu yaklaşımın kolektif karar verme, sınıf ve maddi çıkarın bölüşümü, kar gibi konuları yok saydığını öne sürmüştür. Ona göre internetteki kültür, ekonomi politikten ayrı düşünülemez. İnternetin de büyük oranda çeşitli şirketler tarafından mülk edildiğini ve bu ortamların denetim ve çeşitli organizasyon biçimlerine maruz kaldığını ifade etmiştir. Ona göre sosyal medyadaki kültür, kültür endüstrisidir. Jenkins’in ortaya koyduğu katılımcı kültür kavramının ağırlıklı olarak ifadeler, yaratım, deneyim, katkılar, hisler vb. hakkında olduğunu; bütün bu pratiklerin sermaye tarafından nasıl etkinleştirilip, sermaye birikimiyle nasıl ilişkili hale getirildiğini göz ardı etmiştir. Bunlara ek olarak kullanıcıların sömürüsü, kullanıcıların gözetimi ve sahip oldukları gizlilik haklarının ihlal edilmesi, genellikle çok kötü koşullar altında bu teknolojilerin üretilmesini sağlayan madenleri çıkaran madencilerin sömürüsü de ayrıca Jenkins tarafından görmezden gelinmiştir (Fuchs,2016:81-84).

Jenkins’i eleştirdiği bir diğer konu ise çevrimiçi topluluklara aittir. Jenkins’in bu toplulukların olumsuz potansiyellerini pek fazla tartışmadığını söylemiştir. Katılımcı kültür kavramının topluluk içerisine dahil olmaya odaklandığını bunun yanı sıra topluluk ve taraftar kültürü gibi kavramların ilerici olarak idealize edildiğini oysaki bu tip toplulukların sahip oldukları kolektif zekanın ve faaliyetlerinin faşist bir

biçime de bürünüp, kullanılabileceğini görmezden geldiğini ifade etmiştir. Yine çevrimiçi topluluklarla bağlantılı olarak ortaya koyduğu bir diğer eleştiri de görünürlük ile alakalıdır. Jenkins, katılımcı kültür sayesinde kültürel çeşitliliğin arttığını öne sürmüştür fakat her sesin aynı güce sahip olamadığını ve de üretilen her içeriğin ve sesin büyük bir çoğunluğunun bir kenara itildiğinden bahsetmemiştir. İnternet ortamlarındaki görünürlüğün, medya şirketleri gibi güçlü aktörler tarafından satın alınabilen bir kaynak olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Jenkins ve onunla benzer görüşleri paylaşan birçok kişi sosyal medyadaki sahiplik, denetim ve ekonomik-politik planları göz ardı ederek, bunlardan kimin/kimlerin fayda sağlamış olduğunu göz ardı etmişlerdir (Fuchs,2016).

Elbetteki yakınsama ve katılımcı kültür Jenkins ve Fuchs dışındaki çeşitli isimler tarafından da ele alınmıştır. Örneğin Meikle ve Young, medya yakınsamasının dört boyutta faaliyet gösterdiğini belirtmiştir. Bunlar:

Teknolojik: Ağa bağlı dijital medya platformları arasında bilgi işlem, iletişim ve içerik kombinasyonu;

Endüstriyel: Yerleşik medya kurumlarının dijital medya alanına katılımı ve Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft vb. gibi dijital tabanlı şirketlerin önemli medya içeriği sağlayıcıları olarak veya kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğe erişim sağlayan platformlar olarak yükseliş göstermesi.

Sosyal: Facebook, Twitter ve YouTube gibi içerik paylaşımını ve birebir iletişimi teşvik eden sosyal medyanın yükselmesi ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin büyük ölçekli dağılımı ve

Metinsel: Medyanın yeniden kullanımı ve yeniden karıştırılması, hikayelerin ve medya içeriğinin (örneğin sesler, görüntüler, yazılı metin) birden çok medya platformuna dağıtıldığı bir ‘transmedya’ modeline dönüştürülmesi (Meikle ve Young’tan Aktaran Flew ve Liu,2016).

Bir başka isim ise Rheingold’tur. Rheingold katılımcı medyanın bloglar, wikiler, RSS, etiketlenme ve sosyal yer imi, müzik-fotoğraf-video paylaşımı, mash-up’lar, podcastler, dijital hikaye anlatımı, sanal topluluklar, sosyal ağ hizmetleri, sanal

ortamlar ve video bloglarını içerdiğini ancak bunlarla da sınırlı olmadığını belirtmiştir. Ona göre birbirinden belirgin biçimde farklı olan bütün bu medyalar birbirleriyle ilişkili olarak üç ortak özelliği paylaşır:

1) Teknik-Yapısal Özellik: Medya artık ağa bağlı olan herkesin yayın yapmasını ve diğer kişilere metin, resim, ses, video, yazılım, veri, tartışma, işlem, hesaplama, etiket veya bağlantı almasını mümkün kılmıştır. Yayıncı ve izleyici arasındaki asimetri, dijital öncesi teknolojilerin yapısı tarafından dikte edilmiştir ve bu durum yeni medya sayesinde radikal bir şekilde değişmiştir.

2) Psikolojik ve Sosyal Özellik: Katılımcı medya, değeri ve gücü birçok insanın aktif katılımından kaynaklanan sosyal medyadır. Değer, yalnızca kitlenin büyüklüğünden değil ancak birbirleriyle bağlantı kurma, kamusal ve piyasa oluşturma güçlerinden kaynaklanır.

3) Ekonomi ve Politik Özellik: Sosyal ağlar, bilgi ve iletişim ağları tarafından güçlendirildiğinde, faaliyetlerin daha geniş, daha hızlı ve daha düşük maliyetle sürdürülmesini sağlar (Rheingold,2008:100).

Bu doğrultuda yapılan bir diğer çalışma da Mizuko Ito ve arkadaşları tarafından gençlerin medya teknolojilerini kullanımları ile alakalı olarak yürütülmüş ve bu çalışmadan hareketle katılıma dair birtakım sınıflandırmalar ortaya konulmuştur (Çetin,2019). Yazarlar katılımı arkadaş güdümlü katılım ve ilgi güdümlü katılım olarak iki biçimde sınıflandırmışlardır. Arkadaş güdümlü katılım, gençlerin günlük etkileşimlerini sosyal ağlar, kısa mesajlar ve anlık mesajlaşma yoluyla genişletmelerini sağlar. Çevrimdışı ilişkilerine devam etmek için ağ sitelerini ve yeni medyayı kullanırlar. Arkadaşlık odaklı bu aktiviteler, okulda ve dışarıda karşılaştıkları, diğer etkinlik gruplarında tanıştıkları arkadaş ve akranları içerir. İlgi güdümlü katılım ise, kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin, oyunların ve özel ilgi alanlarının geliştirilmesini içerir. Gençler bu ilgi odaklı faaliyetlerle sayesinde çeşitli dostluklar geliştirmektedirler (Lim, Thanq ve Liang, 2013:728). Arkadaşlık güdümlü katılım çoğunlukla bilinen arkadaşlarla etkileşime odaklanırken ilgi güdümlü katılım ise karşılıklı ilgi üzerine odaklanır ve genellikle genişletilmiş sosyal ve bilgi ağlarıyla etkileşime girmeyi içerir (Hietajärvi, Seppä ve Hakkarainen, 2016:80).

Araştırmacılar, eğitimcilere ve politika yapıcılarına katılımın yalnızca çevrimiçi bilgilere veya kültüre erişebilmekten daha fazlasını ifade ettiğini, bu katılımın aynı zamanda eğlence faaliyetlerine çevrimiçi katılabilme ve sosyal olarak da birtakım yönlerinin olduğu anlamına geldiğini belirtmişlerdir (Li,2011:329).

3.2.2. Katılımcı Kültür Olgusunun Freelance Çalışanlar Üzerindeki Etkisi

Katılımcı kültür bağlamında geliştirilen tüm bu yaklaşımlar, çalışmalar göz önüne alındığında katılımcı kültür olgusunun tek bir boyutu olmadığını, birden fazla boyuttan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu tez çalışması kapsamında ise katılımcı kültürün sosyal boyutu ele alınacaktır. Deuze (2006), yakınsama sonucunda ortaya çıkan medyanın kilit unsuru olarak “katılımı” göstermiştir. Ona göre toplumsal yapının her geçen gün giderek parçalanması ve bireyselleşmesi; öte yandan devlet, kilise gibi bir zamanlar insanlara güven aşılayan çeşitli kurumların da bu süreçten olumsuz etkilenmeleri de göz önüne alındığında katılım değerli bir hale gelmiştir. Tombleson ve Wolf (2017) ise katılımcı medyanın renk toplulukları (örneğin, Afrikalı Amerikalılar, Asyalılar, Latinler, Yerli Amerikalılar), dini gruplar, ekonomik olarak yoksullaşmış topluluklar, kadınlar ve çocuklar, göçmen ve göçmen nüfuslar ve cinsel ilişki gibi haklarını kaybetmiş gruplar için güçlendirici olabileceğini öne sürmüştür.

Görüldüğü gibi toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelmesine olanak tanıyan yeni iletişim teknolojileri ve bununla beraber ortaya çıkan katılımcı kültür olgusu aynı zamanda freelance çalışanlar için de bir araya gelme fırsatını sağlamaktadır. Dünya geneline bakıldığında bu kapsam içerisinde “Freelancers Union” (Serbest Çalışanlar Derneği) önemli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her türden freelance çalışanı bünyesinde barındıran ve katılımına olanak sağlayan bu dernek 1995 yılında Sara Horowitz tarafından kurulmuştur. 2008 yılında serbest çalışanlar için yüksek kaliteli ve uygun fiyatlı sağlık sigortası sağlayan “Freelancers Insurance Company”i (Serbest Çalışanlar Sigorta Kurumu) başlatmışlardır.2014 yılında başlatmış oldukları “National Benefits Platform” (Ulusal Sosyal Yardımlar Platformu) ile de freelance çalışanların emeklilikten, yaşama; engellilikten, dış hastalıklarına kadar geniş bir

yelpazade sigorta yardımlarına erişebilmelerini sağlamışlardır.2016 yılında ise bu topluluk, New York'ta daha önce benzeri görülmemiş, türünün ilk örneği olan ve freelance çalışanların ödemelerinin garanti altına alınmasını amaçlayan “Freelance is Free” yasalarını çıkarmaya yönelik olarak başarılı bir kampanya süreci yürüterek, birliğe üye kişilerin maddi gelirlerini de güvence altına almaya başlamıştır (Freelancers Union,2020).

Yine buna benzer bir örnek ise “European Forum of Independent Professionals” (Avrupa Bağımsız Profesyoneller Forumu) olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 yılında kurulan bu yapı, daha iyi bir ekonomi inşa edilmesine ve bunun merkezine de insanları koyduklarını; herkesin kendileri için çalışmasına ve kendi şartları içerisinde başarılı olmasına teşvik ettiklerini belirtmiştir. Avrupa Birliği düzeyinde on bir milyondan fazla bağımsız çalışan profesyoneli temsil eden, kar amacı gütmeyen bir kurum olduklarını belirtmişlerdir. EFIP (Avrupa Bağımsız Profesyoneller Forumu), Avrupa politikası, iş dünyası ve sosyal çevrenin hem özel hem de kamu sektöründe bağımsız ve serbest meslek sahibi çalışma tarzına daha elverişli hale gelmesi için çabaladıklarını ifade etmektedir. Bu oluşum aynı zamanda Avrupa'daki serbest çalışanların konumunu geliştirmek isteyen bireyler, topluluklar, girişimler, ağlar, dernekler, organizasyonlar, kooperatifler ve şirketlerin gayri resmi bir ağı olan “European Freelancers Movement” (Avrupa Serbest Çalışanlar Hareketi)’nin koordinatörlüğünü yürütmektedir (FreelancersWeek,2020).

“European Freelancers Movement” (Avrupa Serbest Çalışanlar Hareketi) kendisini, çeşitli ülkelerdeki (Belçika, Hırvatistan, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Polonya, Romanya, İspanya ve Birleşik Krallık) freelance çalışanları temsil eden ve destekleyen bir örgütler ağı olarak tanımlamaktadır.2014 yılında EFIP (Avrupa Serbest Çalışanlar Hareketi), freelance çalışanlar için daha iyi koşullar çağrısında bulunan bir manifesto yayınlamıştır. Bu manifestodaki taleplerini ise beş başlık altında toplamışlardır:

- Serbest Çalışanları Tanıyın: Hükümetin ve bürokrasinin her düzeyinde bize resmi statü verin. Bizi etkileyen bir politika oluştururken bizi hatırlayın.

- Bize Erişim Verin: Serbest alışanların tüm devlet hizmetlerine erişebildiğinden, resmi sözleşmeler için teklif verebildiğinden, eğitim programlarına erişebildiğinden ve fon almaya hak kazandığından emin olun.
- Bizi Sayın: Bizi tüm resmi istatistiklere dahil edin ve demografik bilgilerimizi daha iyi inceleyin. Bizi diğerkk işletme kategorileriyle bir araya getirmeyin.
- Bize Bir Ses Verin: Temsilciliklerimizle konuşun, masaya oturun ve endişelerimizi savunmak için bir AB serbest çalışan elçisi atayın.
- Bize Adil Davranın: demelerimizi zamanında yapın ve szleşmelerimizi etik kurallar çerçevesinde hazırlayın. (FreelancersWeek,2020)

Amerika ve Avrupa Birliğı lkelerindeki örneklere benzer bir yapı olarak ise lkemizde “Ofissizler” ismindeki freelance dayanışma ağı örnek gösterilebilir. Ofissizler, freelance çalışanların bir araya geldiğı bir dayanışma ağı şeklinde kendisini tanımlar. Kurulma amacı olarak ise freelance çalışmanın kendine özgül koşul ve sorunlarını tespit edip, görünür kılmak ve böylece freelance çalışanların daha adil bir çalışma düzenine kavuşturabilmek olduğunu belirtmiştir. Bu amaçları doğrultusunda çeşitli yasal taleplerde bulunmak üzere hukuki çalışmalar yürüttüklerini, freelance çalışanlar arasındaki deneyim ve mesleki bilgi paylaşımını mümkün kılacak araçlar geliştirdiklerini ve freelance çalışanların yalnızlık ve güvencesizlik koşullarına karşı güçlendirecek dayanışmacı üretim biçimlerini desteklediklerini belirtmişlerdir (Ofissizler,2020).

Bütün bu örneklerden de anlaşılabileceğı üzere iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bağlamında ortaya çıkan katılımcı kültür; değişen sınıf yapısının bir ifadesi olarak ortaya çıkan prekaryanın alt demografik sınıflarından birisini oluşturan freelance çalışanların bir araya gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu sayede freelance çalışanlar birtakım haklar kazanmaya ve/veya bu hakları kazanmak için mücadele etmeye başlamışlardır. Yurtdışındaki örneklere olduğu gibi ülkemizde freelance çalışanların dayanışma ağı olduğunu ifade eden “Ofissizler” de benzer amaçlar ile bu hareketi başlatarak bu yönüyle ülkemizdeki

freelance çalışanların da yurtdışındaki meslektaşlarına benzer bir şekilde haklar elde etmesi için çalışmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATILIMCI KÜLTÜR OLGUSUNUN PREKARYADA SINIF BİLİNCİ OLUŞUMU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: FREELANCE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1.Araştırmanın Problemi

Web 2.0 teknolojisi ile beraber internetin yapısı değişmiş, bu yeni yapı internet kullanıcılarının aktif birer katılımcı olmalarının yolunu açmıştır. Yeni dönemde aktif birer katılımcı olma imkanına kavuşan kullanıcılar, ilgileri, beğenileri doğrultusunda çeşitli gruplar oluşturarak, bu gruplar aracılığıyla diğer kullanıcılar ile her türlü konuda paylaşımlarda bulunup, etkileşim kurabilmeye başlamışlardır.

Sayıları her geçen gün giderek artan prekarya sınıfı da gelişen iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu bu özellikten faydalanan gruplardan bir tanesidir. Çok çeşitli ve geniş kesimlerden bireyleri içerisinde barındıran prekarya sınıfının internet dolayımıyla çeşitli platformlarda kendilerini nasıl ve hangi biçimlerde ifade ettikleri ve bu platformların prekaryada sınıf bilincinin güçlenmesini sağlayarak daha organize, daha farkındalık sahibi bir prekarya sınıfının ortaya çıkması noktasında ne gibi imkanlar sunduğunun ortaya konması sayıları her geçen gün giderek artan prekarya sınıfı ve bu sınıfın içerisindeki bireyler açısından alternatif bir yaklaşım sunma potansiyeline sahip olduğu önermesi nedeniyle araştırılması gereken bir konu olarak ele alınmıştır.

4.2.Araştırmanın Önemi

Özellikle Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde bu tez çalışmasının temellerini oluşturan sınıf bilinci (Arslan,2004; Yılmaz,2013) prekarya (Özkurt,2018; Günerigök,2018;Oğuz,2014) ve katılımcı kültür (Çetin,2019; Yıldırım&Ünal,2019; Yılmaz,2020; Onat, 2017) konularının her birinin her üç kavramı birbirleriyle ilişkili bir biçimde ve iletişim perspektifiyle ele almadığı, ağırlıklı olarak teorik düzeyde kalmış olan çalışmalar oldukları görülmüştür.

Bunlara ek olarak YÖK Tez Merkezi'ndeki Yeni Medya ve İletişim Yönetimi Bilim Dalı alanındaki tezler incelendiğinde (YÖK,2020) de aynı durum karşımıza çıkmakta ve yine bu üç kavramının birbirleriyle ilişkili olacak bir biçimde ele alınmadığı görülmektedir. Ulusal literatüre kazandırılması amaçlanan bu çalışma ile gerek ülkemiz için gerekse uluslararası literatür için bir katkı yapılması da yazılan bu tezin önemini ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra her geçen gün giderek artan sayıda bireyin prekaryaya dahil olduğu ve bu durumla paralel olarak prekaryanın alt demografik sınıflarından birisi olan freelance'e dahil olma durumu bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Yeni medyanın sunduğu çeşitli imkanlar sayesinde katılımcı kültür olgusu bağlamında birtakım platformlarda bir araya gelen freelance çalışanların kurdukları ilişkinin netnografik analiz yöntemiyle incelenmesi özelde freelance çalışanlar, genel de ise prekarya sınıfına dahil olan kişilere, internet dolayımıyla ortaya çıkan platformların katılımcı kültür bağlamında kullanılması sonucunda bu olgunun kendilerine ne tür imkanları sunabileceği de bu tez çalışması ile beraber ortaya konulacaktır. Ayrıca bu durumun freelance çalışanlarda sınıf bilinci oluşturup oluşturmadığının ortaya konması özelde freelance çalışanlar, genel de ise prekarya sınıfına dahil olan kişilere yeni medya ortamlarında kurdukları/kuracakları birtakım oluşumların kendileri açısından sunabileceği imkanlar da bu tez çalışması ile beraber ortaya konulacaktır.

4.3.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sayıları her geçen gün giderek artan ve prekaryanın alt demografik sınıflarından birisi olan freelance çalışanların katılımcı kültür olgusu bağlamında internet dolayımıyla platformlarda netnografik analiz yöntemiyle kendilerini sergileme biçimlerini ortaya koymaktır. Bu sayede internet dolayımıyla platformların, prekarya tarafından bir iletişim aracı olarak nasıl kullanıldığı ve bu platformlarda katılımcı kültür olgusunun hangi şekillerde kendisini gösterdiği Ofissizler platformu aracılığıyla ortaya konulmuştur. Bu duruma ek olarak bu platformların prekaryada sınıf bilinci oluşumu noktasında ne gibi işlevlere sahip olduğunu incelemektir. Ayrıca prekarya, sınıf bilinci ve katılımcı kültür gibi

birbirlerinden farklı alanlardan ortaya çıkan kavramların her birinin birbirleriyle ilişkili bir biçimde ele alınması ile disiplinler arası bir çalışmanın ortaya konması amaçlanmıştır.

4.4.Araştırmanın Hipotezleri

Bu tez çalışmasında temel olarak ortaya konulmak istenen; yeni medya ortamlarının prekarya sınıfı için birtakım olanaklar sağlamış olduğu ve eğer bu olanaklar düzgün bir biçimde kullanılırsa prekaryada sınıf bilincinin oluşabileceği bu sayede ise prekaryanın daha örgütlü, daha bilinçli, birbirine daha fazla destek veren bir sınıfa dönüşebileceğidir. Bu bağlamda tezin hipotezleri şu şekilde sıralanabilir:

H.1. Yeni medya ve onun sunduğu imkanlar prekaryada sınıf bilinci oluşumunu destekler

H.2. İnternet dolayımı ortamlarda oluşturulan platformlar aracılığıyla bir araya gelen prekarya sınıfının kurduğu ilişki yalnızca sanal ortamla sınırlı kalmaz.

H.3. Prekarya sınıfının, katılımcı kültür ekseninde internet dolayımı platformları kullanım biçimleri farklılık göstermektedir.

Ortaya konulan ilk hipotez, yeni medyanın beraberinde getirdiği imkanların doğru ve amaca uygun bir şekilde kullanılırsa prekaryada sınıf bilinci oluşumunda önemli bir aktör olabileceğini öne sürmektedir. Yeni medya ortamlarında prekaryaya dahil olan kişilerin bu ortamlara katıldıktan ve oradaki diğer kişilerle etkileşime geçtikten sonra kendi durumları ile alakalı daha fazla bilinç kazandıkları ifade edilmek istenmiştir. İkinci hipotez ise farklı sanal platformlarda bir araya gelen prekarya sınıfı üyelerinin kurmuş oldukları ilişkilerin yalnızca bu alanlar ile sınırlı kalmadığını, bu alanlar vasıtasıyla kurmuş oldukları ilişkilerini fiziki ortamlara da taşıdıklarını öne sürmektedir. Bu tez çalışmasının son hipotezi ise sosyal medya platformları aracılığıyla kendi seslerini duyurabilme imkanı yakalamış olan prekarya sınıfının, her sosyal medya platformunu aynı şekilde kullanmadıklarını, sosyal medya platformlarının kullanım biçimlerinde farklılıklar olduğunu öne sürmektedir.

Ortaya konulan her üç hipotezin geçerliliği ise netnografik analiz yöntemi ile sınanmıştır.

4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tez çalışmasının sınırlılıklarını dört başlık altında ele alınmıştır. Bunlardan birincisi sınıf kavramının yalnızca alt bileşenlerinden birisi olan sınıf bilincinin incelenmesidir. Bu kavramı oluşturan sınıf çıkarları, sınıf uygulamaları, sınıf oluşumları, sınıf mücadelesi gibi kavramlar bu çalışmada yer almamıştır. İkinci olarak ise prekarya gibi çok geniş ve farklı kesimlerden içerisinde barındıran yapının yalnızca bir alt demografik kesimini oluşturan freelance çalışanların ele alınmasıdır. Bundan dolayı bu tez çalışmasında ortaya konulacak sonuçların uluslararası ve/veya ulusal anlamda prekarya kavramına dair birtakım genel sonuçlar ortaya konması beklenemez. Üçüncü olarak ise sınıf bilinci uzun bir süreç sonucunda şekillenmeye başlayan ve toplumsal koşullar ile doğrudan ilişkili bir kavram olduğu için bu çalışmadaki sınıf bilinciyle alakalı ortaya konulan sonuçlar yalnızca belirli bir dönem için geçerli olacaktır. Son olarak ise Çin’de 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan COVID-19 virüsü ve bu virüsle beraber ortaya çıkan corona hastalığı ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkeyi etkisi altına almış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Bu hastalık toplumsal birçok etkenin değişimine neden olmuştur. Bu olağanüstü durum incelenecek olan platformlarda bu pandeminin merkezi bir gündemi işgal etmesine yol açmıştır. Bu bağlamda COVID-19 sonrası dönemdeki paylaşımların ağırlıklı olarak COVID-19 merkezli olması, incelenecek paylaşımların benzer tipte olmasına neden olmuştur.

4.6.Yöntem

Bu araştırmada, internet dolayımı platformların, prekarya tarafından bir iletişim aracı olarak nasıl kullanıldığı ve bu platformlarda katılımcı kültür olgusunun hangi şekillerde kendisini gösterdiğini ortaya koymak üzere betimsel yöntem olarak netnografi kullanılmıştır. Olayların, varlıkların, grupların vb. çeşitli alanların ne olduğunu ortaya koyma amacı güden çalışmalar betimsel

alışmalardır (Kuru ve Var, 2009). Bu çalışmalarda, araştırmacının incelediği mevcut ortam yani doğal ortam ele alınır, farklı bir ortam oluşturulmaya çalışılmaz (Aydoğdu, Karamustafaoğlu ve Bülbül,2017). Bu kapsamda netnografik yöntem de bir topluluğun kültürel değerlerinin araştırıldığı, araştırmacının ilgili grubun içerisinde yer alarak ele aldığı topluluğun tüm kültürel öğelerini açıklamaya çalıştığı, etnografik analizin sanal ortam üzerinden yürütüldüğü bir betimsel yöntemdir (Akgl,2020).

Kozinets (2010), netnografik yöntemin evrimii ortamlarda gerçekleşen iletişimleri yalnızca “içerik” olarak görmediğini söylemiştir. Bu ortamlarda gerçekleşen iletişimler, içerisinde farklı anlamlar barındıran sosyal bir etkileşimi ifade eder. Netnografi araştırılan topluluğun iletişim özelliklerine, diline, geçmişine, anlam ve etkileşim biçimlerini inceler. İncelenen topluluğa dair bulunan her türden sembol, logo, video, fotoğraf gibi çok farklı sayıdaki materyal de netnografik analizin bir parçası olarak kullanılmaktadır.

4.6.1. Evren / rneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de freelance olarak çalışan kişiler oluşturmaktadır. Araştırmanın alt evrenini internetteki çeşitli platformlarda başka freelance çalışanlar ile bir araya gelen freelance çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmamızın örneklemini ise “Ofissizler” platformunda bir araya gelmiş olan freelance çalışanlardır. Örneklem belirlenirken ise Elverişlilik/Uygunluk rnekleme siilmiştir. Bu rneklem araştırmanın amaçları doğrultusunda elverişli olan ve gönüllü küme, grup ya da bireylerin seçilip, araştırmaya dâhil edilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Onwuegbuzie ve Collins, 2007).

Ofissizler Platformunun oluşumu 2015 senesine dayanmaktadır. 2015 senesinde freelance çalışanlar ve beyaz yakalıların kurduğu “Dünyada Mekan” isimli mekanda birçok toplantı ve atölye yapılmıştır. Yapılmış olan bu toplantı ve atölyeler sonucunda freelance çalışanlar için ayrı bir ağa ihtiyaç olduğunu görmüşlerdir. Burada gerçekleştirilen toplantı ve atölyeler sonucunda freelance çalışanlar olarak hep beraber ofissizlerin sorunlarını konuşabilecekleri, alana dair ihtiyaçları tespit edebilecekleri, evden çıkıp birlikte çalışabilecekleri, fikir üretip

meslektaşlarıyla karşılaşabilecekleri, çeşitli mesleki bilgilerini paylaşıp birbirlerinden öğrenebilecekleri, kısacası bütün freelance çalışanlara iyi gelecek bir dayanışma ağı fikriyle ortaya çıkmışlardır (Gazete Kadıköy,2018).

Bu platforma duyulan ihtiyacın bir başka yönünü ise Artı Tv (2019) yayınına katılan bir platform üyesi ortaya koymuştur. Freelance çalışmanın hiçbir zaman görünür olmadığı ve hatta ailelerine bile çalıştıklarını anlatamadıklarını belirtmiştir. Bu duruma ek olarak yapılan toplantı ve atölyelerde en çok konuşulan konunun ise yalnızlık olduğunu belirtmiş ve buradan hareketle freelance çalışanları nasıl evden çıkartabiliriz gibi sorular üzerine konuşmaya başladıklarını belirtmiştir. BirGün (2018) gazetesine verilen röportajda ise bir başka platform üyesi 2015'te kurulmuş olan Dünyada Mekan'dan ayrı bir isimle devam etmelerinin sebebi olarak freelance çalışanlara özgü bir örgütlenmenin Türkiye'de henüz var olmamasını bir neden olarak öne sürmüştür.

Buradaki ifadelerden de anlaşılabileceği gibi “Dünyada Mekan” isimli mekanda bir araya gelen freelance çalışanlar ilk olarak kendilerini “beyaz yakalı” statüsünde konumlandırmışlardır. Sonrasındaki süreçte giderek artan sayıda freelance çalışanın bu topluluğa dahil olmaya başlaması ve yapılan çeşitli toplantı ve atölyeler sonucunda, bu topluluğun içerisindeki freelance çalışanlar, kendilerini konumlandıkları “beyaz yakalı”lardan başta belirli bir mekanda çalışmamak olmak üzere hukuki, psikolojik, ekonomik vb. yönlerden farklılıklara sahip olduklarını fark etmişlerdir. Bunun yanı sıra ülkemizde freelance çalışanların kendilerine özgü bir örgütlenmeye sahip olmamalarının da etkisiyle Ofissizler platformunu oluşturma kararı almışlardır. Görüldüğü üzere Ofissizler platformunun açıklamış olduğumuz oluşum yapısı ve oluşumundan sonraki işleyiş yapısı araştırma kapsamında incelenmesine karar verilen örneklem olmasına zemin hazırlamıştır. Buna ek olarak herhangi bir etik ihlale yol açmamak adına platform ile iletişime geçilmiş ve netnografik analiz süreci için onayları da alınmıştır.

4.6.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışma kapsamında Şükriye Eren Çetin'in (2019), "Katılımcı Kültür Olgusu Bağlamında Sosyal Medya ve Çevrimiçi Topluluklar: Netnografik Bir Analiz" başlıklı doktora tezinde oluşturmuş olduğu netnografik araştırma deseni kullanılmıştır. Çetin (2019) yapmış olduğu doktora çalışmasında AHBAP Topluluğu, Çarşı Taraftar Grubu, Çukur Dizisi Hayranları, Gıda Dedektifi Topluluğu ve Hamile Kadınlar Topluluğu olmak üzere toplamda beş farklı topluluk ve üç farklı platformu katılımcı kültür konusu bağlamında ele almıştır. Çalışma kapsamında Çetin'in oluşturmuş olduğu netnografik araştırma deseni Ofissizler platformuna uyarlanmış ve böylece veri toplama aracı oluşturulmuştur.

4.6.3. Verilerin Analizi

Araştırma verileri analiz edilirken Ofissizler platformu altı farklı başlık altında incelenmiştir. Bu başlıklar:

- Ofissizler Platformu
- Topluluğun Kimliği
- Topluluğa Üyelik
- Topluluğa Ait Dil ve Söylem
- Topluluğun Faaliyetleri
- Sosyal Medya Platformlarında Ofissizler

Topluluğun kültürünü ve iletişimini en iyi şekilde anlayabilmek için araştırma yalnızca topluluğun sosyal medya hesapları ile sınırlandırılmamıştır. Buna ek olarak topluluğa ait internet sitesi, topluluğun kendisine ait olarak oluşturduğu Baloncuk sohbet uygulaması ve bunlara ek olarak topluluk üyelerinin çeşitli yayın kuruluşlarıyla yaptıkları görüşmelerden de analiz sürecinde faydalanılmıştır.

4.7. Ofissizler Platformu

Freelance çalışanların bir araya geldiği Ofissizler, sosyal medya üzerinden kurulmuş bir freelance dayanışma ağıdır. Bu topluluğun bu tez çalışması

açısından önemi ise, internet dolayimli platformlar üzerinden kurulup yine bu platformlar üzerinden örgütlenmeleridir.

Bu tez çalışması kapsamında Ofissizler, platformun kuruluşu, bu platformun oluşturduğu kimlik ve çeşitli etkinlikleri üzerinden ele alınmış, sonrasında ise katılımcı gözlem ile Ekim 2018 ile Temmuz 2020 tarihleri arasında derinlemesine analize tabi tutulmuştur.

4.7.1. Topluluğun Kimliği

Başlangıçta Beyaz Yakalılar ile beraber bir arada bulunan ve zamanla çeşitli nedenlerden dolayı ayrı bir oluşum halini alan Ofissizler, resmi internet sitelerinde kendilerini freelance çalışanların bir araya geldiği bir dayanışma ağı olarak tanımlamışlardır. Bı doğrultuda freelance çalışanları bir araya getirmek, freelance çalışanlar arasında bilgi ve deneyim paylaşımını sağlamak, güvencesiz çalışma koşullarına itiraz edip, hak taleplerinde bulunmak ve bunun yanı sıra var olan üretim düzenini yerine alternatif üretmenin yollarını aradıklarını belirtmişlerdir (Ofissizler,2020).

Yine Ofissizlerin sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlara baktığımızda platform kendi kimliğini şu şekilde ortaya koymuştur:

“Merhaba Dünya!

Ofissizler, bir freelance dayanışmasıdır. Evlerde, kafelerdeki yalnızlığımızdan, güvencesiz çalışma şartlarımızdan, arkadaşlarımızla buluştuğumuzda anlatacak hiçbir şeyimiz olmamasından kurtulmak için bir çabadır.

Toplaşmalarda görüşmek üzere!” (Twitter,@ofissizler 7 Ekim 2018,17:04).

Ofissizlerin Facebook hesabında ise bu durum şu sözler ile ifade edilmiştir (Facebook,@ofissizler 7 Ekim 2018):

“Ofissizler Freelance Ağı, freelance çalışanlar arasında deneyim ve bilgi aktarımı sağlama ve farklı ortaklıklar kurma düşüncesiyle yan yana gelen freelancelerin

oluşturduğu bir ağıdır. Bu hayali gerçekleştirmek için freelanceleri görünür kılmayı ve aralarında bir dayanışma ağı oluşturmayı hedefler.”

4.7.2. Topluluğa Üyelik

Topluluğa üye olmak için belirtilmiş olan herhangi bir koşul söz konusu değildir. Ofissizlerin internet sitesinde bulunan “Bize Katıl” bölümü başlığının altında topluluğa üye olmak şu şekilde belirtilmiştir (Ofissizler,2020):

“Ofissizler, freelance çalışan insanların birbirlerini destekleyebilecekleri, zora düştüklerinde yardım isteyebilecekleri, kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlayacak bir dayanışma ağı. Freelance çalışanları görünür kılmak, alanın bilgisini üretmek, freelance çalışanların temel haklarına nasıl ulaşabileceğini hep birlikte düşünmek için bir araya geliyoruz. İki haftada bir Salı günleri, biri Kadıköy diğeri Taksim olmak üzere toplantı yapıyoruz; sosyal medyada yer ve zamanını duyuruyoruz. Çarşamba günleri Taksim’de KOS Mekan’da buluşup birlikte çalışıyoruz. Perşembe günleri de Yeldeğirmeni’nde, Arthere İstanbul’da çalışıyoruz. Evden çıkamadığımızdaysa yine yalnız değiliz: “Baloncuk” adını verdiğimiz bir uygulamayla iş süreçlerimiz üzerine konuşabildiğimiz gibi meslektaşlarımızdan yardım alıyor ya da çalışırken mola vermeyi unutmayıp biraz sohbet ediyoruz. Freelance değil tam zamanlı dayanışma için bu ağda seni de görmek istiyoruz. Aşağıdaki mecralardan bizi takip edebilir, mail listemize katılarak bizden ve etkinliklerimizden haberdar olabilirsin. Daha fazla bilgi almak için basında çıkan söyleşilere ve daha önce yaptığımız etkinliklere bir göz atabilirsin.”

Ofissizler platformu sosyal medya hesapları ve oluşturmuş oldukları “Baloncuk” isimli sohbet uygulamasının yanı sıra mail listesi de oluşturmuş ve tüm bu internet dolayımı platformlar sayesinde üyeleri ile bağlantıda kalmayı sürdürmektedir.

4.7.3. Topluluğa Ait Dil ve Söylem

Bu başlık altında Ofissizler platformunun ideolojisini yansıtan söylemler üzerinde durulmuştur. Türk Dil Kurumu (2006) ideoloji kavramını, “Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefî, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlamıştır. Bu noktada bu analiz bağlamında Ofissizler platformunun ideolojisinin sosyal medya platformlarındaki yansımaları irdelenmiştir.

Ofissizler platformunda “biz” olma yani “topluluk olma” durumuna yönelik ifadeler yaptıkları paylaşımlarda sıklıkla rastlanılmaktadır.

“Yarın birlikte çalışalım...”

“Bu saatte tek başına çalışıyor olabilirsin. Ama yalnız değilsin!”

“Ofissizler olarak yapacağımız daha çok şey var. Ama koşmadan, koşturmadan örelim dayanışmamızı...”

“Yalnız değil Ofissiz!”

“Frilens değil tam zamanlı dayanışma”

“Gelin başımızın çaresine bir de birlikte bakalım!”

“Esnek değil güvenceli, işsiz değil ofissiz, yalnız değil hep birlikte...”

Analiz sırasında araştırmanın yapıldığı dönem içerisinde “biz-onlar” karşıtlığı çerçevesinde “onlar”a dair ifadeler de Ofissizler platformu tarafından yer verildiğini söyleyebiliriz. Bauman (2013) Sosyolojik Düşünmek adlı çalışmasında Biz ve Onlar karşıtlığını ele almıştır. Ona göre “Biz”, ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içerisinde olanları gayet iyi anladığımızı ve bundan dolayı grup içerisindeki varlığımızı da nasıl sürdürebileceğimizi bildiğimizi söylemiştir. Bu grup bireyin kendisini güvenli ve evindeymiş gibi hissettiği gruptur. “Biz”, bireyin doğal ortamı, içinde olmaktan hoşlandığı ve huzurlu hissettiği yerdir. “Onlar” ise tam tersine bireyin ait olmayı istemediği gruptur. Dolayısıyla o grubun içerisinde neler olup bittiğine dair bireyin gözünde canlanan şeyler belli belirsiz ve kopuk kopuktur. “Onlar”ın yaptığı şey her ne ise bireyin gözünde öngörülemez ve aynı zamanda korkutucu şeylerdir. “*Onların olan “bizim” olamaz ve “onlar” “biz” değildir.*” cümlesiyle “Biz” ve “Onlar” karşıtlığını özetlemiştir.

Ofissizler platformunda “Onlar” olma yani “topluluktan olmama” durumuna yönelik ifadeler yaptıkları paylaşımlarda sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu durum özellikle Twitter ve Instagram üzerinden başlatmış oldukları #freelancekliseleri

başlıklı hashtagte yoğun olarak gözlemlenmiştir. Ofissizler platformu burada paylaştıkları kinayeli sözler aracılığıyla rahatsızlık duydukları konuları gündeme getirmiştir.

“ Sen bu işi ucuza yap, daha çok çalışacağız”

“ Bütün gün orada oturuyorsun bari bir işe yara”

“ Süper bir projem var sen bu işi bedavaya yap çok para kazanacağız”

“ Valla senin işin de güzel oturduğun yerden para kazanıyorsun”

“ Çok basit bir iş bu beş dakikada halledersin sen”

Bu noktada yine Twitter hesaplarında “Onlar” a yönelik imalı paylaşımları mevcuttur.

“İş bulabilmek için fiyat düşürmekten bıktık!”

“... Öyle evden çalışmak deyince güzel geliyor kulağa ama sandığınız kadar tatlı değil hayatımız”

“ Biz de insanız değil mi? Biraz uyusak iyi olur yani...”

“ Bizde pek olmuyor tabi bunlar ama olmayacak şey değil. Kimseye hakları gümüş tepside sunulmuyor.”

“Büronun yarısına meslektaşın üçte birine derken çeviri fiyatları sıfıra yakınsıyor. Yakında isyan edeceğiz haberiniz ola!”

Ofissizler platformunun “Biz” ve “Onlar” kutuplaşması kapsamında ideolojik söylemini analiz ettiğimizde “Biz” e karşılık gelen grubun Ofissizler platformuna üye olan kişiler ve daha genel olarak ise Türkiye’deki Freelance çalışanlar olduğunu görmekteyiz. “Onlar” ise “Biz” e nazaran daha geniş bir grubu içerisinde barındırır. “Onlar” a yönelik ifadelere baktığımızda freelance çalışmanın iç yüzünü bilmeyen ve freelance çalışmayı kolay gören bireylerden, freelance çalışma ilişkilerini yürütmüş oldukları işverenlerine ve daha genel

olarak da mevcut kapitalist sistemin bizzat kendisini “Onlar” olarak adlandırabileceğimiz grup içerisinde görmüş olduklarını belirtebiliriz.

4.7.4. Topluluğun Faaliyetleri

Ofissizler platformuna yönelik yapılan analiz sonuçlarının ardından, internet dolayımı platformlar aracılığıyla bir araya gelmelerine rağmen topluluk üyelerinin gündelik yaşamda da birçok etkinlik düzenleyip çeşitli eylemlerde bulunduğu ve bunun yanı sıra özellikle sosyal medya platformlarını aktif bir biçimde kullanarak katılımcı kültürün oluşmasında önemli bir rol oynamış oldukları görülmüştür.

Ofissizler platformu çok zengin ve farklı içeriklere sahip etkinliklere düzenlemiş oldukları için, platformun gerek çevrimiçi gerekse de gündelik yaşamda yapmış olduğu etkinlikler şu alt başlıklar altında incelenecektir:

- Buluşmalar
- Eylemler
- Etkinlikler
- Baloncuk Sohbetleri
- Frilens Matinesi

4.7.4.1. Buluşmalar

Ofissizlerin yapmış olduğu buluşmalar, COVID-19 Pandemisi öncesi ve COVID-19 Pandemisi sonrası şeklinde ikiye ayrılabilir. Pandemi öncesi dönemde İstanbul’un her iki yakasında da oturan (Avrupa Yakası- Asya Yakası) freelance çalışanlar ve platform üyeleri ile görüşmek amacıyla her Çarşamba günü Taksim’deki KOS Mekan’da (Avrupa Yakası) ve Perşembe Günleri ise Kadıköy’de bulunan Arthere İstanbul (Asya Yakası) isimli mekanlarda buluşmalar düzenlemiş ve bütün sosyal medya hesaplarından bu buluşmaların duyurusunu da yapmıştır. Bu buluşmalar freelance çalışanların işlerini yaptıkları, birbirleriyle tanıştıkları ve de güncel konular üzerinde fikir alışverişinde bulundukları bir içeriğe sahiptir. Bütün bu buluşmalar, Ofissizler platformunun

üyeleri ile aktiviteler yapmasının yanı sıra yine grup içi etkileşimi en üst düzeye de çıkarma noktasında yardımcı olmaktadır.

Şekil 4.1. Ofissizler Platformu Buluşma Duyurusu

Kaynak: <https://twitter.com/ofissizler/status/1166325427280986113>

Haftalık olarak İstanbul’da yapılan buluşmaların yanı sıra Ofissizler, yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmayarak Bursa, İzmir ve Ankara’da da buluşma etkinlikleri düzenlemiştir. Tıpkı İstanbul’da yapmış oldukları etkinlikler gibi şehir dışında yapılan bu etkinliklerin duyurusu da bütün sosyal medya hesapları aracılığıyla duyurulmuştur. Bu tutum platformun kuruluşunun en başından itibaren bulunan üyelerden birisinin Sivil Sayfalar (2019) söylemiş olduğu *“Ofissizler’de öncelikli olarak freelance çalışanlar arasında ağ kurarak ve birbirimizi tanımaya çalışarak güçlenmeye çalışıyoruz. Yani çalışmalarımız şu an için sektörler üstü bir freelance ağı kurmaya odaklanmış durumda”* cümlesi ile de uyumlu gözükmektedir. Bu düşünce, Ofissizlerin yalnızca İstanbul içi gibi dar bir alanda kendilerini kısıtlamayı düşünmeyerek, ulaşabildikleri kadar çok sayıda freelance çalışan bireye ulaşmayı hedeflediklerinin göstergelerinden birisidir.

Örneğin Bursa’da yapmış oldukları buluşma etkinliğinin içeriği hakkında kendi siteleri üzerinde şu şekilde bilgiler vermişlerdir (Ofissizler,2020):

“Öncelikle Ofissizler olarak freelance çalışanların sorunlarına dair İstanbul’da yürüttüğümüz çalışmaları aktardık. Sonrasında da Bursalı freelance çalışanların sorunlarını paylaşıp çözüm önerileri geliştirdikleri bir atölye düzenledik. Atölye katılımcılarının en çok vurguladığı konu; ancak birliktelik ve örgütlülük ile bu sorunların çözülebileceğine dair inançlarıydı.”

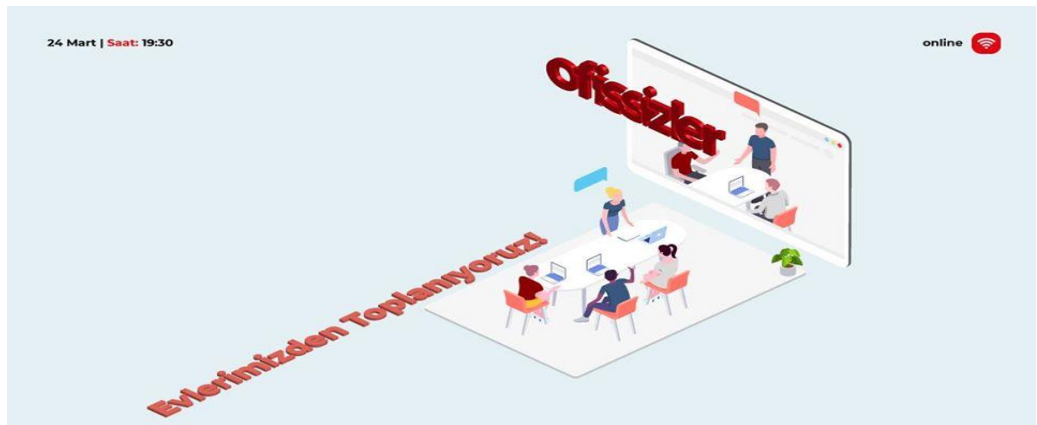
Şekil 4.2. Ofissizler Platformu Şehir Dışı Buluşma Duyurusu

Kaynak: <https://twitter.com/ofissizler/status/1219530499170979841>

COVID-19 pandemisi sonrasındaki dönemde ise platform üyeleri, haftalık olarak yaptıkları toplantıları Zoom ve Skype üzerinden sürdürmüşlerdir. Analize dahil edilen Ekim 2018-Temmuz 2020 dönemleri arasında online olarak yaptıkları toplantıların ikisini Zoom, altısını ise Skype üzerinden yaptıkları analiz sonucunda ortaya çıkmıştır.

Şekil 4.3. Ofissizler Platformu Online Buluşma Duyurusu

Kaynak: <https://www.instagram.com/p/B-HXKfigqxH/>

Online olarak yaptıkları buluşmaların içeriğini ise “önce yeni arkadaşlarla tanışıyor, ardından gündemlerimize geçiyoruz. tüm ofissizleri bekleriz!” şeklinde açıklamışlardır (Twitter,@ofissizler,27 Nisan 2020,15:51).

4.7.4.2. Eylemler

Yapılan analizlerin sonucunda ortaya çıkan ve ayrı bir başlık olarak ele alınması gereken bir diğer konu ise Ofissizler platformunun yapmış olduğu eylemlerdir. Türk Dil Kurumu (2006) eylem kelimesini, “Bir durumu değiştirme veya daha ileriye götürme yönünde etkide bulunma çabası” şeklinde tanımlamıştır. Ofissizler platformu bu doğrultuda gerek gündelik hayatta gerekse de online platformlar üzerinden eylemler gerçekleştirmiştir.

Ofissizler platformunun 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve 20 Eylül Küresel İklim Grevleri olmak üzere üç farklı konu hakkında eylemlerde bulunduğu analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu üç konu arasında ise en fazla yer kaplayan 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü’dür. Ofissizler Platformu 1 Mayıs 2019 yılında katılmış olduğu eylemin nedenlerini Freelance çalışanların görünürlüğünü arttırmak ve de güvencesizliğe karşı dayanışmayı büyütmek olarak açıklamıştır (Twitter,@ofissizler,30 Nisan 2019,14:23).

Şekil 4.4. Ofissizler Platformu 1 Mayıs İşçi Bayramı’nda

Kaynak: <https://twitter.com/ofissizler/status/1123598954149625856/photo/2>

Ofissizler platformu 1 Mayıs 2020 tarihindeki Emek ve Dayanışma Günü'nde ise bir manifesto yayınlamıştır. Dolayısıyla geçen süreç içerisinde platformun kendi kimliğini ve konumunu daha net bir şekilde oturtmuş olduğunu söylememiz mümkündür.

Şekil 4.5. Ofissizler Platformu 1 Mayıs İşçi Bayramı Manifestosu

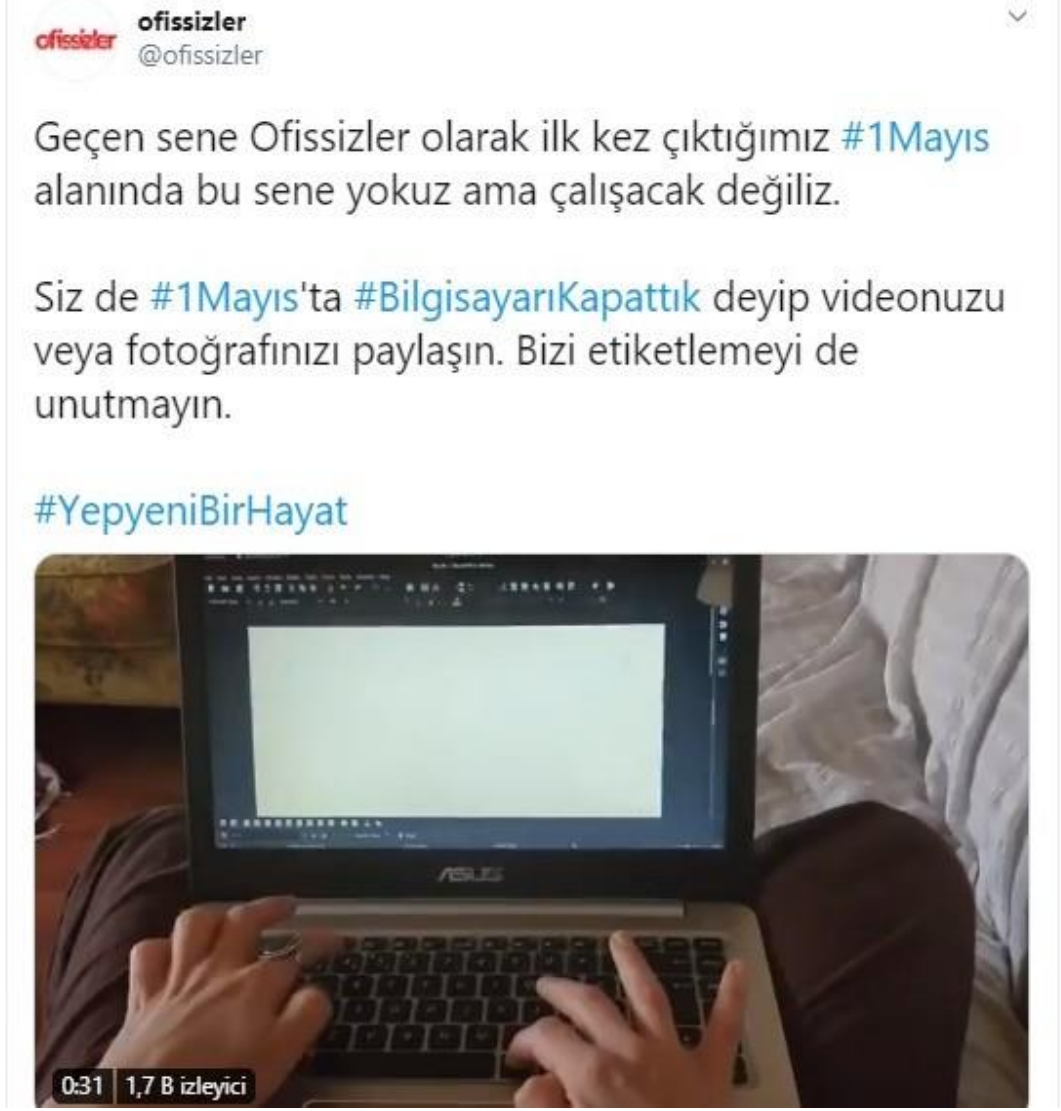
Biz ofissizler her koşulda yanyana durmayı öğreniyoruz. Birbirimizin ne halde olduğunu takip ediyor, işlerimizi paylaşıyoruz. Ortak sorunlarımıza ortak çözümler üretiyor, paylaştıkça güçleniyoruz. Bize dayatılan rekabet ortamının yerine dayanışma temelli ilişkiler kuruyoruz. Ancak yaptığımız her sohbet, her atölyede önümüze çıkan bariz bir engel var: yasalar bizi görmezden geliyor, bizi güvencesiz yaşamaya mahkum ediyor. Üretimde de tüketimde de söz hakkımızın olacağı, yaşamı birlikte kuracağımız bir gelecek istiyoruz. Şimdi evlerimizde mecburen kapalı olabiliriz ama yalnız değiliz. Biz ofissizler, yasadaki boşluğu güvenceyle dolduracağız, asla yalnız kalmayacağız.

Dayanışmayla nice birlikte kutlayacağımız 1 Mayıs'lara! Yaşasın 1 Mayıs!

Kaynak: https://www.instagram.com/p/B_pMHazAYJx/

Yine aynı dönemde COVID-19 pandemisi nedeniyle sokaklarda kutlanamayan 1 Mayıs'ı, Ofissizler sosyal medya hesapları aracılığı ile #BilgisayarıKapattık başlık etiketini kullanarak kutlamışlardır.

Şekil 4.6. Ofissizler Platformu #BilgisayarıKapattık Eylemi

Kaynak: <https://twitter.com/ofissizler/status/1255869264336019458>

Ofissizler platformunun bir başka eylemde bulunduğu gün ise 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'dür. Burada 1 Mayıs'tan farklı olarak karşımıza çıkan durum ise 1 Mayıs'ta kendi platformlarının düzenlediği ve hazırladığı şekilde eylemlerini yürütürken, 8 Mart'ta ise birtakım çeşitli başka platformların düzenlediği eyleme Ofissizler'i temsilen katılmalarıdır. 1 Mayıs'ta kolektif hareketin bizzat yapıcısı ve eyleyicisi iken 8 Mart'ta ise oluşturulan kolektif hareketin bir parçası olmuşlardır.

Şekil 4.7. Ofissizler Platformu 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Eylemi

Kaynak: <https://www.instagram.com/p/B9gYBXXgHiD/>

Ofissizler platformunun son olarak dahil olduğu eylem ise 20 Eylül Küresel İklim Grevleridir. Bu grevlerin amacı, karar alıcıları iklim krizinin aciliyetine karşı bir an önce harekete geçirmek şeklinde açıklanmıştır (İklimhaber,2019). Ofissizler platformu da bu eyleme “Ofissiz dedik Gezegensiz değil!” sloganı ile katılmıştır (Instagram,@ofissizler, 19 Eylül 2019).

Şekil 4.8. Ofissizler Platformu 20 Eylül İklim Grevi Eylemi

Kaynak: <https://www.instagram.com/p/B2l1jKOAwp8/>

Yapmış olduğumuz analizler sonucunda Ofissizler platformunun katılmış olduğu eylemler göz önüne alındığında, platformun yalnızca kendi sorun ve çözümleri için bir arada bulunmadığı bunun yanı sıra her birimizi ilgilendiren İklim konusunda da duyarlılık sahibi olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Ofissizler platformunun kendi problemleri yanı sıra küresel iklim değişikliği gibi herkesi ilgilendiren sorunları da kendileri açısından önemsemiş olduğunu söyleyebiliriz.

4.7.4.3. Etkinlikler

Ofissizler platformuna dair yapmış olduğumuz analiz sonucunda, platformun yapmış olduğu etkinliklerin de ayrı bir başlık altında incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Platformun, kuruluşundan önce beyaz yakalılar ile beraber yaptığı etkinlikleri kuruluşundan sonraki süreçte de yeni oluşturmuş oldukları platforma uygun temalar çerçevesinde sürdürmüş olması, yapılan bu etkinliklerin Ofissizler platformu açısından önemli görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ofissizler platformunun düzenlediği etkinliklerin bilgilendirici, grup içi iletişim ve etkileşimi artırıcı ve platform üyelerinin deneyimlerini paylaştıkları bir yapıda olduğu analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra yalnızca kendi yapmış olduğu etkinlikler ile kendilerini sınırlandırmamış; farklı organizasyonların da hazırlamış olduğu çeşitli etkinliklerde de yer almışlardır. Dolayısıyla bu başlık altında Ofissizlerin kendi hazırladığı etkinliklerin yanı sıra farklı organizasyonların hazırladığı ve Ofissizlerin de dahil olduğu etkinlikler de ele alınmıştır.

Burada ilk ele alacağımız etkinlik “Üretimde Tüketimde Ofissiz Dayanışması” başlıklı bir dizi konuşma serisidir. Ofissizler platformu bugüne kadar bu başlık altında toplamda üç farklı etkinlik yürütmüştür. Bu tema aynı zamanda Ofissizler platformunun seri halinde yapmış olduğu tek etkinlik olarak karşımızda durmaktadır. Genel olarak yapılan üç etkinliği ele aldığımızda ise Ofissizlerin bu etkinlik serisi aracılığıyla bireysel olarak değil de ortak ve/veya kolektif olarak üretme ve tüketmenin yollarını aradığını söyleyebiliriz. Nitekim bu amaç doğrultusunda yaptıkları ilk etkinliği dünyadaki kooperatif deneyimlerine, ikinci

etkinlikte işçi kooperatiflerini ve yaptıkları son etkinlikte de birlikte üretmek için bir araya gelen iki oluşumu, Bilişim Kooperatifi Girişimi ve Bağımsız Atölye'nin tema bağlamındaki deneyimlerini dinlediklerini ve fikir alışverişinde bulunduklarını ifade etmişlerdir (Facebook, @ofissizler, 6 Kasım 2019).

Şekil 4.9. Üretimde Tüketimde Ofissiz Dayanışması Duyuru Örneği

Kaynak: <https://www.instagram.com/p/Bzf8tBQAUa4/>

Freelance çalışanların yüzleşmiş oldukları zorlukların başında hukuki konular gelmektedir. Nitekim 24 saat gazetesi (2020) sitesinde “Hayal içindeki sömürü: Freelance çalışma” başlıklı röportajda bir avukat, freelance çalışmanın hukuki boyutlarını şu şekilde açıklamıştır:

“Tüm freelance çalışanları kapsayan tek bir yasal düzenleme yok. Bir kısım, işverenin talimat ve işyeri organizasyonuna bağlı çalıştığı için, İş ya da Borçlar Kanunu kapsamında “hizmet akdi” ile çalışan işçi statüsünde ve kıdem, ihbar, sigorta gibi güvencelerden faydalanabiliyor. Bir kısım ise, kendi işyerleri (vergi) açılışları olması sebebiyle daha ziyade Borçlar Kanunu’ndaki eser sözleşmesi kapsamında çalışıyor. Ama freelance çalışanlar için en doğrudan düzenleme Borçlar Kanunu’ndaki Evde Hizmet Sözleşmesi. Bu, daha ziyade tekstil gibi sektörlerde eve verilen işleri düzenliyor gibi görünmekte. Maddenin gerekçesinde bile bir açıklama yok. Bu nedenle ne yazık ki yasal bir boşluk ve belirsizliğin devam ettiği söylenebilir.”

Dolayısıyla Ofissizler platformunun da freelance çalışanları doğrudan ilgilendiren hukuki konular hakkında etkinlikler düzenlemesi kaçınılmaz bir

durum olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda Ofissizler Platformu, “Freelance Çalışanlar İçin Alacak Tahsilinin Yolları ve Süreçleri Atölyesi” ve “Sözleşme Arıyoruz”, başlıklı toplamda iki tane etkinlik düzenlemiştir.

Şekil 4.10.Ofissizler Platformu Hukuki Etkinlikler Duyuru Örneği

Kaynak: <https://www.kisa.link/O67Z>

“Sözleşme Arıyoruz” başlıklı etkinlikte Freelance çalışanlar nasıl sözleşme yapar? Freelance çalışmanın hukuku nedir? Çalışırken ne tür sözleşmeler kullanabiliriz? Bir sözleşmenin olmazsa olmazları nelerdir? Başlıklı konulara hukukçuların da katılımıyla yanıtlar ararken; “Freelance Çalışanlar İçin Alacak Tahsilinin Yolları ve Süreçleri Atölyesi”nde ise Freelance çalışanların en önemli sorunlarından biri olarak gördüklerini ifade ettikleri ücret konusu üzerine yapılmıştır. Freelance çalışanların yaptıkları işlerden sonra ücretlerinin hiç ödenmemesi veya geç ödenmesi gibi durumlarda hukuki olarak nasıl tedbirler alıp, eylemlerde bulunabileceğine dair yine bir avukatın katılımı eşliğinde bu sorunları üzerine konuşmuşlardır (Facebook,@ofissizler,2019).

Ofissizler platformunun, üyelerini bilgilendirme amacıyla yapmış olduğu bir diğer etkinlik ise “Freelance Çalışanlar İçin Online Platformlar Forumu” ismiyle yapılmış olandır. Freelance çalışanların iş aradıkları platformlar olan Freelancer, Upwork, Armut, BiOnluk vb. sitelerin yapılarını, freelance çalışanlar açısından

kullanışlı olup olmadığını, bu tarz siteler özelinde freelance çalışanların yaşamış oldukları sorunları ve taleplerini konuşmak ve belirlemek amaçlarıyla bu etkinliği yapmışlardır (Twitter,@ofissizler,1 Aralık 2018,16:00).

Ofissizler platformu, üyelerini bilgilendirici ve gündelik hayatlarında yaşamış oldukları hukuki, ekonomik vb. birtakım sorunlarına çözüm yolları aramanın yanı sıra grup içi iletişim ve etkileşimi arttırmak ve yalnızca hukuki, ekonomik vb. birtakım sorunlar ile kendilerini sınırlandırmamış, bunların yanı sıra freelance çalışanların bir araya gelmelerini sağlayacak etkinlikler de düzenlemiştir. Bu etkinlikler şunlardır:

- Ofissizler Kahvaltı
- Ekslibris Atölyesi
- Yılbaşına Geç Kaldık Partisi
- Dinlenebiliyor Muyuz?
- Ofissizler Kendini Anlatıyor
- Telif Hakları: İyi Mi Kötü Mü?
- Ofissizler “2” Yaşında
- Mesai Polisi

Ofissizler platformunun yapmış olduğu etkinlikler son olarak başka organizasyonların düzenlediği ve platformun dahil olduğu etkinliklerdir. Burada ise karşımıza iki adet etkinlik çıkmaktadır. Bunlardan birincisi 19-21 Eylül 2019 tarihleri arasında düzenlenen 9.Ulusal Sosyoloji Kongresinde yapmış oldukları “Ofissizleşen Emeğin Ağları: Freelance Çalışanların Ağ Deneyimleri ve Örgütlenme Pratikleri” başlıklı sunumdur. Bu kongrede yapılan sunumların yayınları olmadığı için yapılmış olan bu sunumun içeriğine ulaşamamıştır. İkincisi ise Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği’nin (STGM) düzenlemiş olduğu Sivil Sesler Festivalidir. Ofissizler bu organizasyonda bir atölye düzenlemişlerdir. sivilseslerfest (2019) Ofissizlerin düzenlediği atölyenin içeriğini şu şekilde açıklamıştır:

“Ofissizler, freelance /serbest çalışan insanların, birbirlerini destekleyebilecekleri ve kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlayacak bir dayanışma ağı. Türkiye’de

freelance çalışmanın koşullarına dair veri üretmeyi, bu koşulları şekillendirmeyi ve hukuki talepler üretmeyi amaçlayan Ofissizler'in düzenleyeceği Freelance Çalışma Düzeni; Ne Bedava, Ne Özgür başlıklı atölyede freelance çalışma düzeninin artıları ve eksileri konuşulacak, bu çalışma düzenine dair dünyada geliştirilmiş yasal düzenlemelerden ve örgütlenmelerden bahsedilecek ve ofissizler ağının süreçteki deneyimleri paylaşılacak.”

Görüldüğü üzere Ofissizler platformu çeşitli konular hakkında birçok farklı etkinlikler düzenlemiş, düzenlemiş olduğu bu etkinliklerin bir kısmını çevrimiçi ortamlarda bir kısmını ise gündelik yaşam alanlarında gerçekleştirilmiştir. Ofissizler platformu yapmış oldukları bu etkinlikleri ile bir yandan grup içi iletişim ve etkileşimi arttırmayı diğer yandan ise platforma üye olsun ya da olmasın freelance çalışanların hukuki, ekonomik vb. alanlarda yaşamış oldukları birtakım zorluklar karşısında çözüm önerileri sunmayı amaçlamıştır.

4.7.4.4. Baloncuk Sohbetleri

Baloncuk Sohbetleri, Ofissizler platformu üyelerinin online ortamda bir araya gelerek çeşitli konular hakkındaki bilgi ve deneyimlerini paylaştıkları, belirli konular üzerinde tartışmalar yürüttükleri bir platformdur. Bu platformun yapısı *“Baloncuk, freelance çalışanların anlık olarak mesajlaşarak dert paylaşılabilecekleri, derman üretebilecekleri, molalarında sohbet edebilecekleri, belki biraz da motivasyon bulabilecekleri bir ortam. Kısacası dayanışmanın online olanı...”* şeklinde tanıtılmıştır (Ofissizler,2018).

Baloncuk sohbetleri bir tema ve bu temaya uygun çeşitli sorular oluşturularak yürütülmektedir. Üyeler, eğer isterlerse hangi konu veya konular hakkında konuşulabileceğine dair de öneriler de bulunabilmekte, bu noktada üyelerin görüşlerine de başvurulmaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirmiş oldukları Baloncuk Sohbetleri incelenerek her bir sohbette ele alınan konular ve bu konular çerçevesinde sorulan sorular analiz edilmiştir. Ofissizler platformunun belirlediği temalar ve bu temalara yönelik sordukları sorular şöyledir:

Konu: Freelance çalışma zorunluluk mu tercih mi?

Sorular:

- Nasıl frilens oldunuz? (Ofissiz mi kaldınız, ofisten mi kaçtınız?)
- Frilens çalışmaya başlamak, yaşadığınız sorunları ne kadar çözdü? Frilens çalışmanın zorlukları neler?
- Günde/haftada kaç saat çalışıyorsunuz? Hafta tatiliniz var mı? Yıllık tatil planlayabiliyor musunuz? En uzun tatiliniz kaç gün oldu? Tatile iş götürüyor musunuz?
- Yaptığınız işin en sevdiğiniz ve en sevmediğiniz yanı nedir?
- Sizin için frilens çalışmanın mümkün kıldığı veya engellediği faaliyetler var mı?
- Daha ne kadar süre freelance çalışmayı düşünüyorsunuz? Bugün ofisli bir iş teklifi alsanız frilens çalışmayı hemen bırakır mısınız?
- İlerisi için nasıl bir çalışma ortamı hayal ediyorsunuz?
Bonus: En büyük hayaliniz nedir?

Konu: Freelance Çalışmada Hukuk

Sorular:

- Hukuki haklarınızı biliyor musunuz? Bu hakları nasıl öğrendiniz?
- Hangi durumlarda hukuka ihtiyaç duyuyorsunuz?
- Hukuki konularda destek alabildiğiniz/deneyim paylaşımı yapabildiğiniz kişiler var mı? En çok hangi konuları danışmak istersiniz?
- Yaptığınız iş/imzaladığınız sözleşme sebebiyle hukuki bir sürece girdiniz mi? Girdiyseniz neler yaşadınız? Girmediyse sizi hukuki yollara başvurmaktan alıkoyan neydi?
- Hukuki bir iş sözleşmesinin çalışanın haklarını koruması/garanti altına alması gerektiğini biliyoruz. Peki hakkınızın gasp edildiğini düşündüğünüz iş sözleşmeleri yaptınız mı? Sizi en çok hangi maddeler rahatsız etti? İşverenin hazırladığı bu sözleşmelere müdahale edebildiniz mi?
- Kendinizin yazıp ürettiği bir sözleşme oldu mu? Nereden faydalandınız? Sizce bir iş sözleşmesinde olması gereken haklar nelerdir? Yalnızca

maddi haklarınızın korunması yeterli mi yoksa sosyal haklar da olmalı mı?

- Hukuki haklarımızı öğrenebileceğimiz, basit hukuki bilgilerin yer aldığı, sözleşmeler yapabileceğimiz bir platformun oluşumunda yer almak ister misiniz? Ofissizler tam da böyle bir iş üzerinde halihazırda çalışmakta. Dilediğinizde toplantılara katılabilirsiniz.

Konu: Freelance Çalışanın İş Bulması

Sorular:

- Daha önce ofiste çalıştın mı? Freelance iş almaya nasıl başladın? Şu anda freelance çalışmaya devam ediyor musun? Ek iş olarak mı yoksa tam zamanlı freelance misin?
- Freelance iş alma kanalların neler? İşler çevreden mi geliyor yoksa online iş bulma platformlarını (upwork, freelancer, armut, bionluk gibi) kullanıyor musun? Bu kanalların yeterince iş getiriyor mu?
- Freelance iş almayı kolaylaştıran/hızlandıran ve zorlaştıran/azaltan şeyler neler?
- Elinde bir iş olmadığı zamanlarda nasıl hissediyorsun? İş bulmak için ne kadar zaman harcıyorsun? İş yapmadığın zamanlarda işle ilgili neler yapıyorsun?
- İş akışı sürekliliği sağlayabiliyor musun? İş ilişkilerini sürdürmeye çalışırken yaşadığın zorluklar neler? Bunların çözümüne yönelik strateji ve/veya önerilerin var mı?
- İş almakta karşılaştığın sorunlarla nasıl baş ediyorsun? Sence freelance çalışanlar yalnız başına bu sorunlarla mücadele etmek yerine kolektif üretimin yollarını deneyip başarılı olabilir mi? Yaptığın işlerde kooperatif veya kolektif üretimin mümkün olduğunu düşünüyor musun?

Konu: Freelance karantinaya alınırsa ne olur?

Sorular:

- İş ilişkileriniz corona virüsü salgınından etkilendi mi? Etkilendiyse nasıl? Örneğin elinizde iş var mı? yoksa neler yapmayı, nasıl geçinmeyi planlıyorsunuz?
- Çalıştığınız firmalar ne gibi bir dönüşüm geçirdi? Ya da çalışma sisteminizde değişiklik oldu mu?
- Yeni duruma adapte olabildiğinizi düşünüyor musunuz? Durumla başa çıkmak için neler yapıyorsunuz?
- Bakmakla yükümlü olduğunuz kişiler var mı? Çevrenizden destek alabiliyor musunuz?
- Yeni durumla birlikte en çok neye ihtiyaç duyduğunuzu düşünüyorsunuz? Ne konuda çevrenize destek olabileceğinizi düşünüyorsunuz?
- Sizce kimden neleri talep edebiliriz? Genel anlamda çalışanlar, özel anlamda da freelance çalışanlar ne tür tedbirlere ihtiyaç duyuyor?

Konu: Ücretlendirme

Sorular:

- Bir frilens olarak yaptığınız çalışmayı hangi birimde ücretlendiriyorsunuz? Ücretlendirmenizde ne tür faktörler etkili? Ücret tespiti yaparken en çok nerede zorlanıyorsunuz?
- Frilens çalışmaya başladığınız günden bugüne talep ettiğiniz birim/ücreti artırdınız mı? Artıramadıysanız neden? Evetse ücret artışını nasıl/neye göre belirlediniz?
- Sizce freelance çalışanlar için bir minimum birim ücret ve ücret skalası belirlenebilir mi? Hangi sektörde, nasıl uygulanabilir?
- Aldığınız ücretin emeğinizin gerçek değeri olduğunu düşünüyor musunuz? İşverenler de sizin aldığınızı ücretin fazla veya az olduğunu düşünüyor mu?
- Çalışmalarınız karşılığında ücretinizi alamadığınız oldu mu? Olduysa ne yaptınız?
- İşveren ile ücret içeren bir sözleşme yapabiliyor musunuz? Yapamıyorsanız ihtiyaç duyuyor musunuz?

- Sizce frilenslerin ücretlerini garanti altına alabilecek hukuki düzenlemeler mevcut mu? Nasıl bir düzenleme ile frilenslerin ücretlerini alması güvence altında olurdu?
- Covid-19 salgını süresince ve sonrasında ücretinizin düşeceğini, gelirinizin azalacağını düşünüyor musunuz? Neden? Bu konuda ne tür tedbirler alınması sizi korur?

Konu: Freelance Çalışırken Yaşlılık ve Emeklilik

Sorular:

- Yaş aldıkça hayatınızda ne gibi değişimler oluyor? Yaşlanmak hakkında düşünüyor musunuz veya etkilerini hissediyor musunuz?
- İleride emekli olabilmek için yatırım yapıyor musunuz? Kendinizi güvenceye almak için bir şeyler yapıyor musunuz? (SGK prim borcu ödemek, bireysel emeklilik sistemlerine girmek vs.)
- Şu anki çalışma temponuzla çalışmaya devam ederseniz daha kaç yıl çalışabileceğinizi düşünüyorsunuz? Yıllar geçtikçe çalışma şeklinizi değiştirmeyi veya dönüştürmeyi düşünüyor musunuz?
- Halihazırda size güvence veren veya eksikliğini hissettiğiniz maddi-manevi kaynaklarınız neler? Bu kaynakların yaşlılık ve emeklilikte size ne gibi desteği olabilir?
- Sizden önceki kuşakların yaşlılık ve emeklilik deneyimlerine baktığınızda kendi yaşlılık ve emeklilik deneyimlerinizi nasıl öngörüyorsunuz? Onlar için olumlu/olumsuz olan şeyler sizin için olumlu/olumsuzla dönüşüyor mu?
- Yaşlandığınızda da parasal kaygılarınız olmaksızın şu anda yaptığınız işleri yapar mısınız yoksa tamamen başka bir şeylerle mi ilgilenmek istersiniz?

Şekil 4.11.Ofissizler Platformu Baloncuk Sohbetleri Duyuru Örneği

Kaynak: https://www.instagram.com/p/B_Pahmxg2uk/

Baloncuk Sohbetlerindeki Temalar ve bu temalara yönelik hazırlanan sorulara bakıldığında bu sohbetlerin tamamının Freelance olma durumuna yönelik olduğu ve Freelance olmanın çeşitli boyutlarının grup üyelerinin fikir, deneyim ve önerilerinin online bir ortam üzerinden konuşularak gerçekleştirildiği analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durum katılımcı kültürün en önemli özelliklerinden olan demokratik bir katılım ortamının yaratılması, farklı görüş ve önerilere açık olmak gibi katılımcı kültürün ana öğelerinin de Ofissizler platformunda var olduğunun göstergeleridir. Bunun yanı sıra konuşulan konuların ana odak noktasının freelance çalışma merkezli olması ve freelance çalışanların yaşadıkları sorunlar hakkında konuşup, çözüm arayışı içerisine girmesi sınıf bilincinin oluşumu ve güçlendirilmesi noktalarında da katılımcı kültür olgusunun önemini ortaya koyar niteliktedir.

4.7.4.5. Frilens Matinesi

Ofissizler Platformu gerek gündelik yaşam mekanlarında gerekse de online ortamlarda film etkinlikleri düzenlemiştir. Gerçekleştirmiş oldukları film etkinliklerinde grup üyelerinin önerileri doğrultusunda kararlaştırılan film ilk önce toplu veya bireysel bir şekilde seyredilmiş sonrasında ise etkinliğe katılan

grup üyeleri ile beraber film üzerine eleştiri ve yorumlar yapılmıştır. Ofissizler platformu bu etkinliği “Frilens Matinesi” olarak adlandırmıştır. Ofissizlerin izlemiş olduğu filmler şunlardır:

- Gece Vurgunu
- Frances Ha
- Üzgünüz Size Ulaşamadık
- Joker
- Okja
- Kaptan Fantastik
- Aşk
- The Lobster
- Evrim
- Bugün Aslında Düdü

Şekil 4.12.Ofissizler Platformu Frilens Matinesi Duyuru Örneği

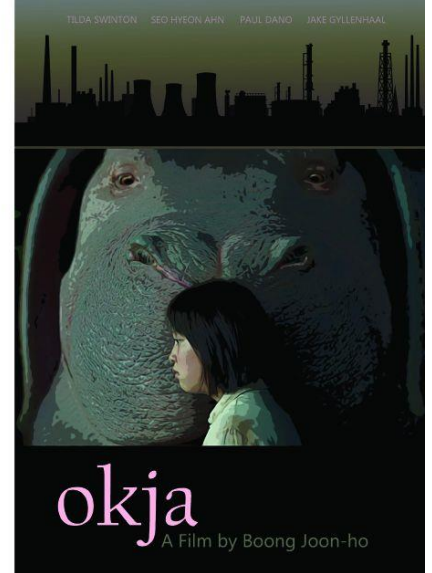
ofissizler

frilens matinesi

OKJA

19 Nisan | Saat: 19:00 Matine | 21:00 Sohbet

 baloncuk.ofissizler.com

Kaynak: https://www.instagram.com/p/B_E5sKhgLn9/

Ofissizlerin seçmiş olduğu filmlerin genelde prekarya sınıfının özelde ise freelance çalışanların yaşamış oldukları ve prekarizasyon sürecine iten koşulları yansıtan filmler olduğu ortaya çıkmıştır. Prekarizasyon süreci ekonomik, siyasi,

kültürel vb. toplumsal koşulların dönüşümünün yanı sıra giderek artan sayıda bireyin toplumsal yapı içerisinde atomize olması ve bunun sonucunda yalnızlaşması da bireyi hızlı bir biçimde prekarizasyon sürecine dahil eden faktörlerdendir. Bu bağlamda Örneğin; Frances Ha isimli filmin konusu “Tam anlamıyla istikrarlı bir işe sahip olmayan Frances’in tek hayali çalıştığı bu şirketin daimi çalışanı olabilmektir. Öte yandan kendi jenerasyonundakiler gibi birçok farklı işe atılmakta ancak hiçbirinde tam anlamıyla başarılı olamamaktadır.” (beyazperde,2013). Toplumsal koşulların dönüşümünü yansıtan bir başka film olan Üzgünüz Size Ulaşamadık filminin konusu ise “2008 yılında yaşanan mali kriz, Ricky ve ailesini ciddi bir sıkıntıya sürükler. Borçları ile başa çıkmaya çalışan aile, bu süreçte oldukça yıpranır. Eski rahatlarına kavuşmaya çalışan aile, karşılarına çıkan bir fırsatı değerlendirmeye karar verir. Yapılacak işler aslında hiç de kolay değildir. Biri, yeni bir minibüs ile serbest zamanlı olarak bir teslimat sürücülüğü, diğeri de bakıcılık yapmak zorundadır. Ailelerini geçindirmek ve dünyada ayakta kalmak için kendilerini işe vermek zorunda kalan çift, bu zorlu süreçte kendilerini büyük bir kırılmanın ortasında bulur.” (beyazperde,2019).

Ofissizler Platformunun kuruluş nedenlerinden birisi olan freelance çalışanların yalnızlık yaşaması durumu da yine yapılan film tercihlerinde görülebilmektedir. Örneğin; Joker filmi “Toplum tarafından dışlanan bir adam olan Arthur, hayatta yapayalnızdır. Sürekli bir bağ kurma arayışında olan Arthur, yaşamını taktığı iki maske ile geçirir. Gündüzleri, geçimini sağlamak için palyaço maskesini yüzüne takan Arthur, geceleri ise asla üzerinden silip atamayacağı bir maske takar. “ (beyazperde,2019) şeklinde iken yalnızlık durumunu ele alan bir başka film olan The Lobster ise “Yalnız kalmış, ilişkisi olmaya insanların tutuklandığı, alternatif bir gelecekte geçen öyküde, bekar insanlar korkunç bir otele yerleştirildikten 45 gün sonra, kendileriyle eşleşen kişiyle ilişkiye başlamak zorunda kalıyorlar. Eğer ki ilişkilerinde başarıyı yakalayamazlarsa, kendilerinin seçtikleri bir hayvana dönüştürülüyorlar” (beyazperde,2015).

4.7.5. Sosyal Medya Platformlarında Ofissizler

Yapılan analiz sonucunda Ofissizler platformunun sosyal medya platformlarını yoğun bir şekilde kullanan aktif bir topluluk olduğu ortaya çıkmıştır. Ofissizler platformunun sosyal medya platformlarındaki işleyişi ve paylaşımları incelendiğinde merkezde tek bir hesap olduğu ve kalan hesapların tamamının merkezi bir hesaptan yönetildiği görülmüştür. Ofissizler; Facebook, Twitter ve Instagram hesaplarını @ofissizler adı ile kullanmaktadır. Her üç platformu da aktif bir biçimde kullanmakta ve bu ortamlarda varlıklarını sergilemektedirler. Topluluğun sosyal medya platformlarına ait sayısal veriler ise şöyledir:

Tablo 4.1.Ofissizler Platformunun Sosyal Medya Hesaplarına Ait Sayısal Verileri

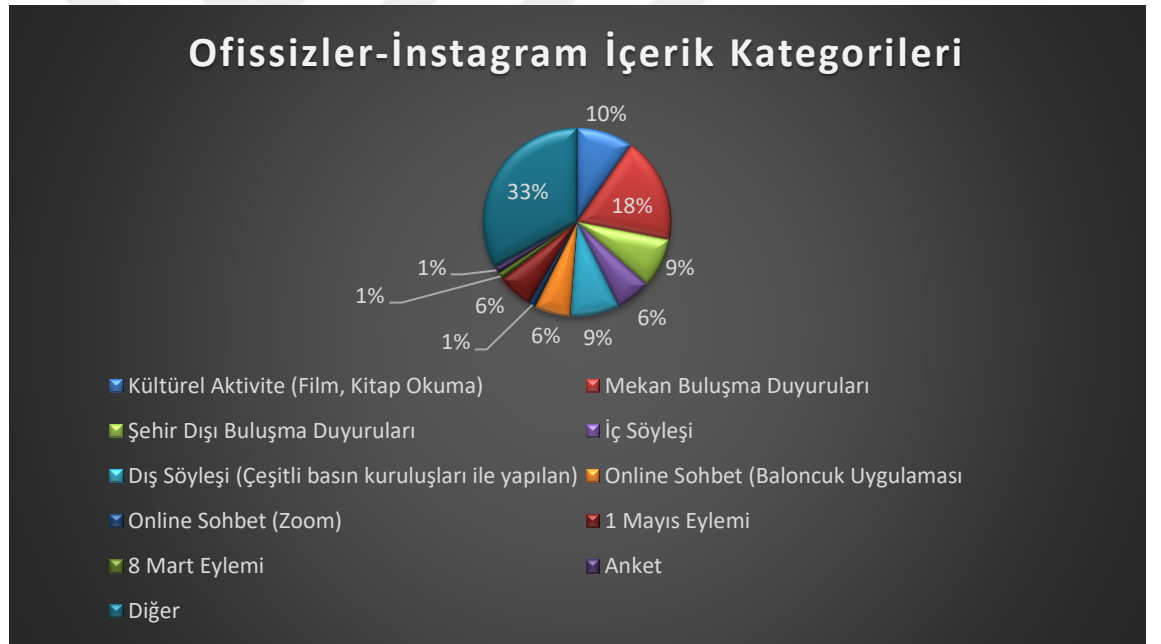
SOSYAL MEDYA PLATFORMU	OFİSSİZLER
Instagram: İlk Paylaşım Tarihi: Gönderi Sayısı: Takipçi: Takip Edilen: Toplam Yorum:	@ofissizler Kasım-2018 96 1083 62 82
Facebook: İlk Paylaşım Tarihi: Gönderi Sayısı: Takipçi: Toplam Yorum	@ofissizler Ekim-2018 159 1301 39
Twitter: İlk Paylaşım Tarihi: Gönderi Sayısı: Takipçi: Takip Edilen: Toplam Yorum:	@ofissizler Ekim-2018 678 2188 137 65
TOPLAM GÖNDERİ SAYISI:	933
TOPLAM YORUM SAYISI:	186

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturuldu.

Sayılarından da görülebileceği üzere Ofissizler platformu en aktif şekilde Twitter'ı kullanmaktadır. En az kullanılan platform Instagram iken, Facebook, Instagram'a nazaran daha fazla kullanılmıştır.

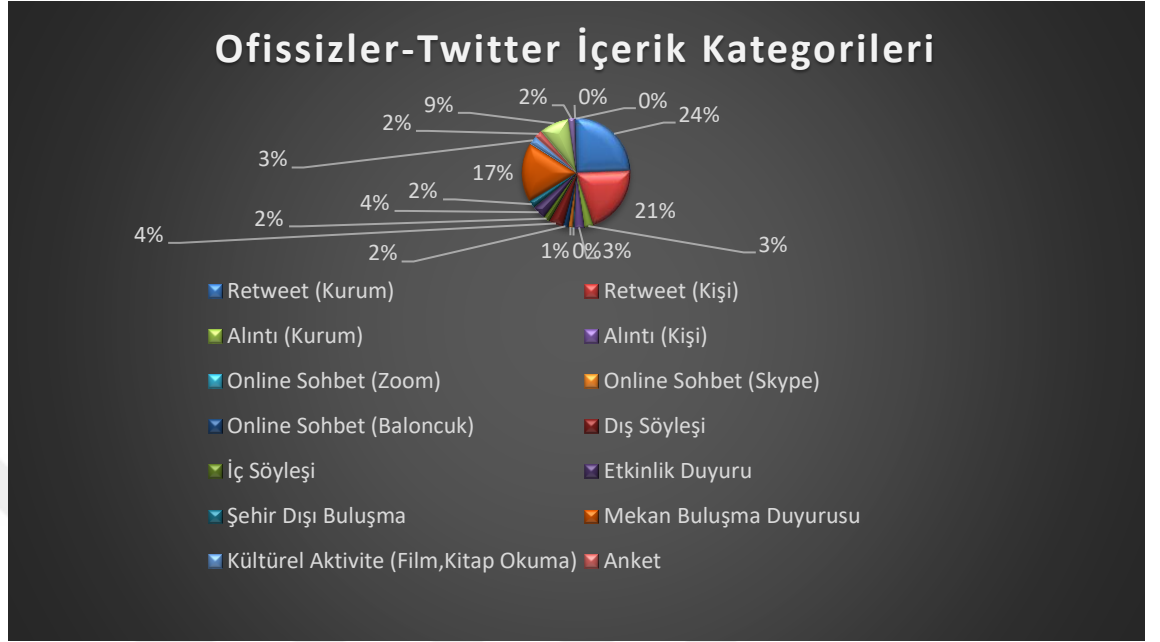
Analiz sonucunda elde edilen bir diğer sonuç ise her bir sosyal medya platformunun farklı amaçlara yönelik olarak kullanılmasıdır. Bunun doğal bir uzantısı olarak ise her bir sosyal medya platformundaki içerik biçimlerinin farklılık göstermesi olarak karşımıza çıkmıştır. Aşağıdaki grafiklerde her bir sosyal medya platformunun hangi amaçlara yönelik olarak kullanıldığı gösterilmiştir:

Şekil 4.13. Ofissizler Instagram İçerik Kategorileri

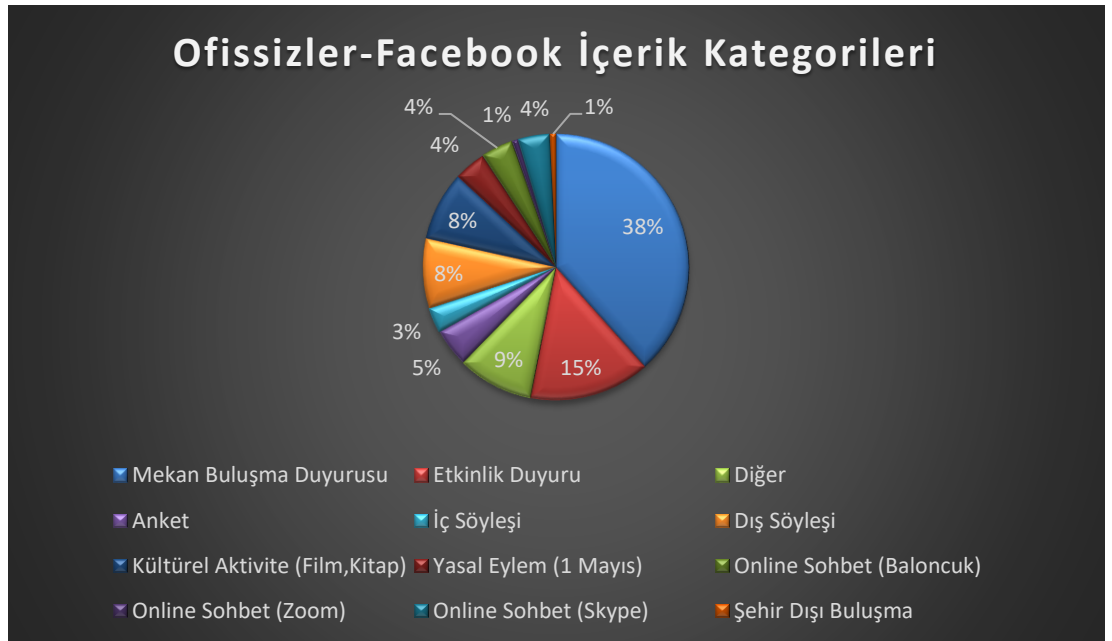
Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturuldu

Şekil 4.14. Ofissizler Twitter İçerik Kategorileri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturuldu

Şekil 4.15. Ofissizler Facebook İçerik Kategorileri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturuldu

Ofissizler platformunun sosyal medya hesaplarındaki içeriklerin dağılımları görüldüğü üzere bulundukları platformlara göre farklılık sergilemektedir. Bu dağılımları yüzdeler olarak sıraladığımızda her bir sosyal medya platformunda farklı içeriklerin ağırlık kazandığı söylenebilir. Nitekim en çok paylaşılan ilk üç içeriğe baktığımızda Ofissizlerin Instagram hesabındaki paylaşımların %33'ü Diğer, %18'i Mekan Buluşma Duyuruları ve %10'u ise Kültürel Aktivite (Film Duyuruları); Facebook hesabındaki paylaşımların %38'i Mekan Buluşma Duyuruları, %15'i Etkinlik Duyuruları ve %9'u Diğerken, en aktif ve yoğun kullanım sergiledikleri Twitter'da ise içeriklerin %24'ü Kurumların Retweeti, %21'i Kişilerin Retweeti ve %17'si Mekan Buluşma Duyuruları olarak dağılmıştır.

Bu içerik dağılımlarından çıkarabileceğimiz bir başka sonuç ise Facebook ve Instagram'ın ağırlıklı olarak Ofissizlerin düzenlediği her türden faaliyeti aktardığı sosyal medya hesapları olarak kullanılırken; Twitter'ın ise bunun aksine çeşitli kurum, yapı ve kişilerle RT ve Alıntı yoluyla etkileşime geçildiği bir sosyal medya platformu olarak kullanılmış olduğudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve yerkürenin bütün alanlarında etkisini hissettiren Küreselleşme süreci, ekonomik, toplumsal, siyasal, teknolojik ve kültürel alanları hızla dönüştürmüştür. Tüm bu değişim süreci özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesinin uzantısı olarak internet kavramını ve bunun yanı sıra toplumsal yaşantının ana aktörleri olan bireylerin temel yaşam pratiklerinin dönüşmesi sonucunda basitçe, güvencesiz ve/veya kayıt dışı çalışan olarak tanımlanabilecek “prekarya”nın da ayrı bir sınıfsal kategori olarak ele alınmasının önünü açmıştır. Gerek iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan internet gerekse de toplumsal dönüşümün sermaye lehine gelişerek bireyleri esnek ve güvencesiz yaşam koşullarına itmesi ve bunun sonucunda da prekaryanın sınıfsal bir kategori olarak ele alınmaya başlanması küreselleşme sürecinin önde gelen çıktıları olarak karşımızda durmaktadır.

İnternet, küresel çaptaki ilk etkisini Web 1.0 ile yaratmıştır. Ancak Web 1.0, etkileşime olanak tanımayan ve internet kullanıcıların yalnızca aradıkları bilgileri ilgili websitelerinden bulmasına olanak sağlayan bir yapıya sahipti. İnternetin asıl potansiyelini ve etkisini göstermesi ise Web 2.0 ile beraber mümkün olmuştur. Web 2.0 teknolojisi ile beraber ortaya çıkan etkileşimsellik, zaman-mekan kısıtlarının ortadan kalkması, kullanıcıların içerik üretmeye başlaması, hipermetinsellik vb. özellikler internet dolayımı platformların her geçen gün giderek artan sayıda birey tarafından kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Bu kullanım yalnızca sanal ortamlarla kısıtlı kalmamış aynı zamanda toplumsal yaşantımızın hemen her alanında bizleri etki altına almış ve almaya da devam etmektedir. Web 2.0 teknolojisinin sağladığı bir diğer katkı ise çeşitli platformlarda bir araya gelen kullanıcıların kendi ilgileri, beğenileri doğrultusunda birtakım gruplar oluşturabilmesine ve bu gruplar aracılığıyla kendileri ile aynı ve/veya benzer ilgilere, beğenilere, hayat görüşlerine sahip diğer kullanıcılar ile bir araya gelebilmelerine olanak sağlamasıdır. Oluşturulan bu gruplarda kullanıcılar eğlenceden, gündelik yaşama; sanattan, ekonomiye ve

hatta psikolojik birtakım duygusal durumlarına değin diğerkullanıcılar ile paylaşımlarda bulunabilmekte, başka kişilerle etkileşim kurabilmektedirler.

Web 2.0 teknolojisinin sağlamış olduğu bu olanaktan yararlanan gruplardan bir tanesi ise emek piyasalarının esnekleşmesi, güvensizlik, belirsizlik ve sosyal tabakalar arasındaki risklerle sonuçlanan neo liberal politikaların bir sonucu olarak okunabilecek olan prekarya sınıfıdır. Bu sınıf fordist dönemin proletarya sınıfını inşa eden ortak bir “sınıf bilinci” temelinde hareket etmemektedir. Bunun aksine küreselleşme süreci ile ivmelenen bir başka yapı olan post-modernitenin meta teoriyi reddeden parçalı yapısına uygun olarak, farklı demografik nitelikteki toplumsal grupları içerisinde barındırır ve bu yönüyle bir muğlaklık içermektedir. Prekarya sınıfının alt demografik gruplardan birisini oluşturan ve her geçen gün gerek ülkemizde gerek küresel ölçüde sayıları giderek artan freelance çalışanlar da prekarya sınıfının önemli alt demografik sınıflarından birisi olarak karşımızda durmaktadır.

Bu bağlamda tez kapsamında Katılımcı kültür olgusunun freelance çalışanlarda sınıf bilinci oluşumu üzerindeki etkisi, bu olgunun prekarya sınıfının sosyal etkileşimi ve iletişimi üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ve katılımcı kültür olgusunun hangi yönleriyle kendisini sergilemiş olduğu araştırılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle geçmişten günümüze gerçekleştirilen araştırma ve çalışmalar irdelenerek literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemelerin sonrasında bu tez kapsamında ele alınmış olan kavramların birbirleri ile ilişkili olacak bir şekilde ele alınmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırma farklı çalışma alanlarına ait temaları bir araya getirip iletişim bilimi perspektifinden konuya yaklaşarak, yeni medyanın kültürel etkilerinin sosyolojinin temel çalışma konularından biri olan sınıf olgusuna yapacağı katkı açısından özgün bir çalışma olmuştur.

Araştırmamız çerçevesinde, ülkemizdeki freelance çalışanların bir araya geldiği Ofissizler platformu, netnografik yöntemle derinlemesine analize tabi tutulmuş ve böylece ortaya koymuş olduğumuz hipotezler test edilmiştir. Platform analiz edilirken sosyal medya hesapları, topluluğa ait internet sitesi, topluluğun

kendisine ait olarak oluşturduğu Baloncuk sohbet uygulaması ve bunlara ek olarak topluluk üyelerinin çeşitli yayın kuruluşlarıyla yaptıkları görüşmelerden de analiz sürecinde faydalanılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonrasında ortaya çıkan bulgular çerçevesinde araştırmanın hipotezleri ile alakalı olarak sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu tez çalışmasında ortaya konulan ilk hipotez olan “Yeni medya ve onun sunduğu imkanlar prekaryada sınıf bilinci oluşumunu destekler” ifadesi doğrulanmıştır. Sınıf bilinci kavramı ile alakalı ortaya konulan düşünceler genel olarak ele alındığında sınıf bilincinin her şeyden önce bireyin taşımış olduğu kaygı, sorun, şikayet ve özlemlerini tıpkı onun gibi hisseden ve taşıyan bireylerin bulunduğu bir gruba kendisini ait hissetmesi ve adeta o grupla bütünleşmiş olmasıdır. Bu bağlamda Ofissizler platformunun kimliğinin analizi sonucunda elde etmiş olduğumuz bulgular, Ofissizlerin kendisini net bir biçimde “freelance” çalışanların bir araya geldiği bir dayanışma ağı şeklinde konumlandırımları ve bu doğrultuda çeşitli aktivitelerde bulunmuş olmaları sınıf bilincinin ön koşulu olarak gösterdiğimiz durumla birebir örtüşmektedir. Yine sınıf bilinci ile alakalı bir başka koşul ise bireyin, başka sınıf ve/veya sınıfların varlığını tanınması ve farklı sınıfsal konuma ait bireylerden kendisini ayrı hissetmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Ofissizler Platformunun sosyal medya ağlarında kullanmış olduğu ideolojik dil ve söylem incelendiğinde, platformun açık bir biçimde biz ve onlar karşıtlığı çerçevesindeki söylemlere yer verdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla platform, sınıf bilincinin bir başka koşulu olarak karşımıza çıkan başka sınıf ve/veya sınıfların varlığının tanınması ve kendisini bu sınıfsal konumlardan ayrı hissetmesi koşulunu da sağlamaktadır. Sınıf bilincinin en önemli göstergelerinden birisi ise mevcut sınıfsal sistemin yapısından rahatsızlık duymak ve bu sınıfsal sistemin değiştirilebileceğine dair inancın somut bir biçimde gösterilmesidir. Bu durumun somut bir biçimde ortaya konmasındaki en etkili yöntemlerden birisi ise mevcut durumdan rahatsızlık duyulduğunu doğrudan gösteren ve bunu değiştirmek amacı taşıyan eylemlerdir. Yapılan analizler sonucunda Ofissizler platformunun 1 Mayıs Emek ve Dayanışma Günü, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve 20 Eylöl Küresel İklim

Grevleri olmak üzere üç farklı konu hakkında eylemlerde bulunduğu ortaya çıkmıştır. Sınıf bilincinin en önemli ve güçlü göstergelerinden birisi olan eylemlere Ofissizlerin katılması, Marx'ın “kendisi için sınıf” olarak isimlendirdiği yani içerisinde bulunduğu sınıfın farkında olmak ve bu sınıfın ortak çıkarları doğrultusunda beraber hareket etme durumunun dolayısıyla sınıf bilincinin en güçlü göstergesi olarak karşımızda durmaktadır. Bütün bu süreçlerin ise sanal ortamlarda hazırlandığı ve dolayısıyla yeni medya teknolojilerinin gelişimi ile beraber mümkün olduğu göz önünde bulundurulursa yeni medya teknolojilerinin ve bu teknolojilerin sağlamış olduğu olanakların prekaryada sınıf bilinci oluşumunu desteklediğini söyleyebiliriz. Bu olanaklar doğru ve amaca uygun bir biçimde kullanılırsa tıpkı freelance çalışanların yapmış olduğu gibi prekaryanın diğer alt demografik sınıfına dahil olan grupların da sınıf farkındalığı oluşturarak sınıf bilincini güçlendirebileceğini söyleyebiliriz.

Bu tez çalışmasının ikinci hipotezi olan “İnternet dolayımı ortamlarda oluşturulan platformlar aracılığıyla bir araya gelen prekarya sınıfının kurduğu ilişki yalnızca sanal ortamla sınırlı kalmaz.” ifadesinin de doğrulanmıştır. Nitekim yapmış olduğumuz analizler sonucunda Ofissizlerin yaptıkları etkinlikleri sanal ortamlar ile sınırlandırmadığını, sosyal medya hesapları üzerinden düzenli bir şekilde duyurular yaparak her Çarşamba Taksim’de ve her Perşembe ise Kadıköy’de buluştukları ortaya çıkmıştır. Buluşma etkinlikleri yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmamış bunun yanı sıra Bursa, İzmir ve Ankara’da da şehir dışı buluşma etkinlikleri düzenleyerek şehir dışında bulunan freelance çalışanlara da ulaşmaya çalıştıkları ortaya konmuştur. Ofissizlerin gündelik yaşamda bir araya gelmeleri yalnızca haftalık ve şehir dışı buluşmalar ile sınırlı kalmamıştır. Platform, üyelerini bilgilendirici, grup içi iletişimi ve etkileşimi arttırıcı, platform üyelerinin deneyimlerini paylaşabildikleri, psikolojik olarak ise özellikle freelance çalışanların en çok sıkıntı yaşadığı yalnızlık durumunun freelance çalışanları en az düzeyde etkilemesini amaçladıkları çeşitli etkinlikler de düzenlemişlerdir. Yalnızca grup içi etkinlikler ile faaliyetlerini sınırlandırmayan platform, kendilerini tanıtmak ve amaçlarını aktarmak amacıyla farklı yapılar tarafından düzenlenmiş olan organizasyonlarda da yer almışlardır.

Genel olarak yapmış oldukları faaliyetlere bütün olarak bakarsak gündelik yaşamda bir araya gelerek düzenledikleri etkinliklerin, internet dolayımı platformlarda düzenlediklerinden sayıca daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. İnternet platformları aracılığıyla kurulan ve bu platformlar sayesinde başka freelance çalışanlara ulaşabilen Ofissizler, görüldüğü üzere kurmuş oldukları etkileşimleri yalnızca sanal ortamlar ile sınırlı tutmamış ve hatta gündelik yaşamda sanal ortamlara oranla daha da fazla etkinlik düzenlemişlerdir. Dolayısıyla prekarya sınıfı açısından internet dolayımı platformlar yalnızca zaman-mekan ayrımını ortadan kaldırarak benzer şikayetleri paylaşan kişileri sanal bir ortamda bir araya getirmez, bunun yanı sıra bu üyelerin ve platformların gündelik yaşantıda da çeşitli etkinlikler düzenleyebilmesine olanak sağlar.

Bu tez çalışmasının son hipotezi olan “Prekarya sınıfının, katılımcı kültür ekseninde internet dolayımı platformları kullanım biçimleri farklılık göstermektedir.” ifadesi de doğrulanmıştır. İnternet dolayımı platformlar kapsamında Ofissizlerin sosyal medya hesapları (Facebook, Twitter ve İnstagram), Baloncuk Sohbet Uygulaması ve oluşturdukları mail grubu ele alınmıştır. Öncelikli olarak Ofissizlerin sosyal medya hesaplarının herkese açık bir durumda olduğu belirtilmelidir. Bu durum Ofissizlerin sosyal medya hesapları aracılığıyla kendilerine ulaşmak isteyen herkesin onlara ulaşabileceğinin göstergesidir. Ofissizlerin sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların içerik analizleri ise Ofissizlerin, sosyal medya platformlarını farklı biçimlerde kullandığını ortaya koymuştur. Ofissizlerin etkileşim ve katılımı en yüksek düzeyde tuttuğu sosyal medya hesabı Twitter olmuştur. Nitekim Twitter hesapları üzerinden yapmış oldukları paylaşımların %45’i çeşitli oluşumların ve kişilerin tweetlerinin retweet edilmesinden oluşmaktadır. Twitter’daki etkileşim ve katılımı en üst düzeyde tutma davranışının Facebook ve İnstagram hesaplarında da aynı şekilde devam ettiğini söylememiz mümkün değildir. Facebook ve İnstagram paylaşımlarının içeriklerinin dağılımına baktığımızda çok yoğun bir biçimde bu sosyal medya platformlarının Ofissizlerin düzenlediği her türden faaliyeti aktardığı, duyurularını yaptığı kısacası katılım ve etkileşim sağlamaktan

ziyade bu sosyal medya platformlarını adeta bir duyuru panosu şeklinde kullandıkları analiz sonucunda ortaya konmuştur.

Ofissizlerin kullanmış olduğu bir başka platform ise Baloncuk Sohbet Uygulamasıdır. Bu uygulama ise sosyal medya hesaplarının aksine herkese açık değildir. Bir kişi eğer bu uygulamayı kullanmak isterse buraya üye olmak zorundadır. Ancak bu uygulamaya üye olmak için freelance bir çalışan olmak zorunluluğu yoktur. Yine de üye olmadan da Baloncuk Sohbet Uygulaması üzerinden Ofissizlerin düzenlemiş olduğu sohbetlere ve çeşitli etkinliklere katılmak mümkün değildir. Bu yönüyle sosyal medya platformlarının herkese açık yapısının aksine Baloncuk Sohbet Uygulaması üyelik ön koşuluna sahiptir. Dolayısıyla katılım ve etkileşimin gerçekleştirilmesi ön koşullara bağlıdır.

Ofissizlerin kullanmış olduğu son platform ise mail grubudur. Ofissizler, bu mail grubu aracılığıyla üyelerini yapmış oldukları faaliyetlerden haberdar etmekte, düzenlemiş oldukları konuşmaların, etkinliklerin özetlerini paylaşmakta ve de gelecekte yapılması düşünülen ve/veya karar verilen faaliyetleri üyeleri ile paylaşmaktadırlar. Bu mail grubuna dahil olmanın tek yolu ise platforma üye olan ve mail grubundan sorumlu olan kişi ve/veya kişilerle iletişime geçmektir.

Görüldüğü üzere Ofissizler, internet dolayimli platformları farklı amaç ve şekillerde kullanmışlar ve bu durum da katılımcı kültür olgusunun kendisini her bir platformda farklı biçimlerde göstermesine neden olmuştur. Twitter, katılımcı kültür olgusunun en yoğun yaşandığı yer olurken, mail grubu ise bu olgunun en düşük düzeyde kaldığı platform olarak karşımıza çıkmıştır.

1980’li yıllarda başlayan Küreselleşme süreci etkisini geçtiğimiz kırk yıl içerisinde inişli çıkışlı bir grafik seyretmesine rağmen kaybetmemiş, küreselleşmenin beraberinde dönüştürdüğü sistem ise bireyleri yalnızlık, güvencesizlik ve esneklik ile baş başa bırakmıştır. Tüm bu durum ise prekarya adı verilen yeni bir küresel sınıfın doğmasına neden olmuştur. Küreselleşme sürecinin meydana getirdiği yıkımın bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan prekarya, Castells’in ortaya koyduğu internete dayalı ağlar oluşturma ve buradaki ağlar oluşturma mantığını kullanarak mücadelelerini, eylemlerini ve

örgütlenmelerini yürütebilme olanağına sahiptir. Buradaki ağlar oluşturma çeşitli internet platformları aracılığıyla bir araya gelmeye olanak sağlayan teknolojik durumu ifade ederken ağlar oluşturma mantığı ise bu oluşumların hiyerarşik bir yapıda bulunmaması ve dolayısıyla merkezi bir otoriteden, sistemden bağımsız olacak şekilde hareket edebilme özgürlüğüne atıfta bulunmaktadır. Parçalı, sınırları belli olmayan ve muğlaklığı içerisinde barındıran prekarya sınıfının ihtiyacı olan şey ise tam olarak belirli bir otoriteye, sisteme, duruma bağlı olmadan değişen koşullara göre esneklik gösterebilmelerine olanak sağlayacak olan ve ağlar oluşturma mantığına dayalı örgütlenme biçimidir.

Bu tez çalışmasında ortaya koymaya çalıştığımız üzere katılımcı kültür olgusunun bu örgütlenme sisteminde merkezi bir yeri vardır. Katılımcı kültür olgusu yalnızca insanları bir araya getirmekle kalmaz aynı zamanda bir araya gelen insanların her türlü konu hakkında demokratik bir biçimde fikir alışverişinde bulunmalarına da olanak sağlar. Böylelikle bireyler kendilerini rahat ve özgür hissettikleri ortamlarda sağlam bağlar oluşturarak çeşitli faaliyetlerde de bulunabilme imkanına kavuşurlar. Prekarya sınıfı, içerisinde bulunduğu çeşitli zorlukları katılımcı kültür olgusunun merkezde yer aldığı ve ağlar oluşturma mantığına dayalı oluşturacakları örgütlenmeler aracılığıyla aşma olanağına sahiptir.

Çok kapsamlı ve içerisinde çeşitli grupları barındıran prekarya sınıfı elbette yalnızca freelance çalışanlardan ibaret değildir. Betimsel yöntem olarak netnografinin kullanılmış olduğu bu çalışma yalnızca freelance çalışanlar özelinde prekarya sınıfını katılımcı kültür olgusu çerçevesinde incelemiş ve bu olgunun prekaryada sınıf bilinci oluşturmada üzerindeki etkisi olup olmadığını incelemiştir. Nitekim elde edilen bulgular ışığında katılımcı kültür olgusunun prekarya sınıfında sınıf bilinci oluşturmada üzerindeki etkisi olduğu da ortaya konmuştur. Prekarya ve katılımcı kültür olguları bağlamında ileriki dönemde yapılması planlanan çalışmalarda prekaryanın farklı alt demografik grupları incelenebilir ve/veya karşılaştırmalı bir çalışma yapılarak ülkemizdeki prekarya sınıfı ile yurtdışındaki prekarya sınıfı çeşitli yönleriyle ele alınabilir. Prekarya

sınıfının, 21. Yüzyılın en önemli konularından birisi olması nedeniyle iletişim perspektifinde bu sınıf özelindeki çalışmalar artarak sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

- 24 SAAT <http://www.24saatgazetesi.com/hayal-icindeki-somuru-freelance-calisma/> , (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- ALLEN, K. (2014) “The precariat: New class or bogus concept?”, **Irish Marxist Review**, 3(9), 43-53.
- ALLEN,M VE AINLEY,P.(2011) “The precariat: the new dangerous class”, **International Studies in Sociology of Education**, 21(3), 255-261.
- ANTTIROIKO, A. (2016) “Networks in context: the concept of network in Manuel Castells’ theory of the network society”, **Theoretical And Practical Research In The Economic Fields**, 6(1), 67-80.
- ARIK, F .(2019) “Gecekonduyu Wacquant’la Düşünmek: Umut Mekânlarında Toplumsal ve Mekânsal Dönüşüm”, **İdealkent**, 10(26), 278-315 .
- ARSLAN, D. (2004) “Temel Sorunları ve Açılımları ile Sınıf Teorisi, Sınıf Bilinci ve Orta Sınıflar”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , (8), 126-143.
- ARTI TV <https://www.youtube.com/watch?v=aSfXiWjH3vc>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 16.07.2020
- ATEŞALP, S VE BAŞLAR, G. (2015) “Katılımcı Kültür Tartışmaları Ekseninde Sosyal Medyada Diziler: Kardeş Payı Örneği”, **Intermedia International E-journal**, 2 (1), 158-180.
- AYDOĞAN,F VE KIRIK,A.M.(2012) “Alternatif Medya Olarak Yeni Medya”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 18, 58-69.

- AYDOĞDU, R,
KARAMUSTAFAOĞLU,
O VE BÜLBÜL,Ş (2017) “Akademik Araştırmalarda Araştırma Yöntemleri ile Örneklem İlişkisi: Doğrulayıcı Doküman Analizi Örneği”, **Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 30, 556-565.
- AYMAZ,G.(2018) “İletişim araçlarının toplumsal tarihi için bir giriş”, **Global Media Journal TR Edition**, 8(16), 124-139.
- BANG,H VE
ESMARK,A.(2009) “Good Governance in Network Society: Reconfiguring the Political from Politics to Policy”, **Administrative Theory & Praxis**, 31(1), 7-37
- BAŞARAN,A. (2017) “Adam Smith ve Karl Marx’ın Düşüncelerinde Sınıf Kavramının Yeri”, **Politik Ekonomik Kuram**, 214-237.
- BATUŞ,G.(2006) “Walter Ong: Matbaa Sonrası Yaşanan Elektronik Çağ”, **Kadife Karanlık II: Ayna Şövalyeleri (21.Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar)** (173-192), 1.basım, İstanbul, Su Yayınları
- BAUMAN,Z (2013) **Sosyolojik Düşünmek**, 8.basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BENETTON,P. (1991) **Toplumsal Sınıflar**, 1.basım, İstanbul, İletişim Yayıncılık
- BEYAZPERDE <http://www.beyazperde.com/filmler/film-211250/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:17.07.2020
- BEYAZPERDE <http://www.beyazperde.com/filmler/film-264872/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:17.07.2020
- BEYAZPERDE <http://www.beyazperde.com/filmler/film-258374/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:20.07.2020
- BEYAZPERDE <http://www.beyazperde.com/filmler/film-224882/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:20.07.2020
- BİRGÜN <https://www.birgun.net/haber/pijamalarimizi-cikarmaliyiz-234209>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 16.07.2020

- BOTTOMORE,T.B. (1968) **Classes in Modern Society**, 1.basım, New York, Vintage Books
- BOURDIEU,P.(2006) **Karşı Ateşler**,1.basım,İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- BOZKURT,V. (2014) **Endüstriyel ve Post- Endüstriyel Dönüşüm**, 3.basım, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım
- BÖRJESSON,M.(1999) **An introduction to Manuel Castells The Information Age**,1.basım, Uppsala, Uppsala Üniversitesi.
- BREEN,R. (2005) Foundations of a neo-Weberian class analysis, Erik Olin Wright (editör), **Approaches to Class Analysis** (31-50), Cambridge, Cambridge University Press
- BUTTEL ,F.H VE FLINN,W. (1979) “Sources of Working Class Consciousness”, **Sociological Focus**, 12 (1), 37-52.
- CASTELLS,M. (2013A) **Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum Ve Kültür Birinci Cilt: Ağ Toplumunun Yükselişi**, 2.basım, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- CASTELLS,M. (2013B) **Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum Ve Kültür İkinci Cilt: Kimliğin Gücü**, 1.basım, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- CASTELLS,M. (2013C) **Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum Ve Kültür Üçüncü Cilt: Bin Yılın Sonu**, 1.basım, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- CRESWELL, J.W. (2013) **Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches**, 1.basım, New York: Sage
- ÇAKIR,S.(2008) “Savaş/Şiddete Dayalı Bir Toplumsal Gerçeklik Ortamının İnşasında Medyanın Rolü: Savaş, Görsel Medya ve Gerçeklik”, **Communication in Peace/Conflict in Communication**, 253-260.

- ÇAYCI,B VE
KARAGÜLLE,A.E.(2014) “Mobil iletişim teknolojileriyle değişen örgütlenme biçimleri: Ağlarda örgütlenen toplumsal hareketler” **Journal of Yasar University**, 9(36), 6261-6380.
- ÇETİN,İ. (2019) “Yeni Medyada Yükselen Ses “Katılımcı Kültür”: Survivor Örneği”, **Dördüncü Kuvvet**, 2 (2), 150-173.
- ÇETİN,Ş.E. (2019) Katılımcı Kültür Olgusu Bağlamında Sosyal Medya Ve Çevrimiçi Topluluklar: Netnografik Bir Analiz, **Yayınlanmış Doktora Tezi**, Akdeniz Üniversitesi Doktora Tezi, Antalya
- DEUZE,M. (2006) “Ethnic media, community media and participatory culture”, **Journalism**, 7(3), 262-280.
- DEUZE,M. (2008) Corporate Appropriation of Participatory Culture, Nico Carpentier ve Benjamin De Cleen (editörler), **Participation and Media Production: Critical reflections on content creation** (27-40). Newcastle, Cambridge Scholars Publishing
- DIJK,V.(1999) “The One-Dimensional Network Society of Manuel Castells”, **New Media & Society**, 1(1), 127–138.
- DISCH,L. (2011) “Tea Party Movement: The American ‘Precariat ?’”, **Representation**, 47(2), 123-135.
- DİLEK,S. (2016) “Enformasyon ve Bilgiye Dayalı Yeni Ekonomi”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11, 87-91.
- DRUCKER,P.F. (1993) **Kapitalist Ötesi Toplum**, 1.basım, İstanbul, İnkilap Kitabevi
- DUFF,A.S.;
CRAIG,D.;MCNEILL,
D.A. (1996) “A note on the origins of the “information society”, **Journal of Information Science**, 22(2), 117-122.
- ERDOĞAN,İ.(2018) “Türkiye’de Freelance Gazetecilerin Perspektifinden Freelance Gazetecilik: Profesyonel Kimlik, (Dez)avantajlar ve Sorunlar”, **Galatasaray**

- EUROSTAT <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20190430-1>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:12.03.2020
- EVANS,G. (1992) “Is Britain A Class-Divided Society? A Re-Analysis and Extension Of Marshall Et Al.’s Study Of Class Consciousness”, **Sociology**, 26 (2), 233-258.
- EYLEM:T.Y **Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük** içinde, (Çevrimiçi),<https://sozluk.gov.tr/?kelime=eylem>, 17 Temmuz 2020
- FACEBOOK OFİSSİZLER <https://www.kisa.link/NP34> , (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- FACEBOOK OFİSSİZLER <https://www.facebook.com/events/2483213405080229/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- FACEBOOK OFİSSİZLER <https://www.facebook.com/events/317768918874624/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- FLEW,T VE LIU BONNIE R.(2016) Post-Colonial Studies Meets Media Studies A Critical Encounter, Kai Merten ve Lucia Krämer (editörler), **Media Convergence** (25-42). Bielefeld, Postcolonial Studies
- FORBES <https://www.forbes.com/sites/elainepofeldt/2017/10/17/are-we-ready-for-a-workforce-that-is-50-freelance/#418b69a03f82>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 12.03.2020
- FREELANCERS UNION <https://www.freelancersunion.org/about/>, (çevrimiçi), Erişim Tarihi: 22.03.2020
- FREELANCERSWEEK <https://freelancersweek.org/about/european-freelancers-movement/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 22.03.2020
- FREELANCERSWEEK <https://freelancersweek.org/about/european-freelancers-movement/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:

22.03.2020

- FRISK,L.(2010) “Globalization: A key factor in contemporary religious change”, **Journal of Alternative Spiritualities and New Age Studies**, 5,1-14.
- FUCHS,C. (2016) **Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş**, 1.basım, Ankara, Nota Bene Yayınları
- GAZETE KADIKÖY <http://www.gazetekadikoy.com.tr/roportaj/ofissizler-kendini-anlatiyor-h13159.html>, (Çevrimiçi) , Erişim Tarihi: 16.07.2020
- GEÇKİN ONAT,S. (2017) “Yakınsama kültürü ve online çevreci katılım: Greenpeace, TEMA Vakfı, Karadeniz İsyandır Platformu Üzerinde Bir Araştırma”, **Global Media Journal: Turkish Edition**, 8(15), 276-304.
- GIDDENS,A. (1999) **İleri Toplamların Sınıf Yapısı**, 1.basım, İstanbul, Birey Yayıncılık
- GIDDENS,A. (2013) **Sosyoloji**, 1.basım, İstanbul, Kırmızı Yayınları
- GÖKER,G VE DOĞAN,A. (2011) “Ağ Toplumunda Örgütlenme: Facebook’ta Çevrimiçi Tekel Eylemi”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(25), 175-203.
- GÜÇDEMİR,Y.(2012) “Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme”, **Istanbul University Faculty of Communication Journal**, 0 (13), 523-534.
- GÜNERİGÖK,M. (2018) “Prekarya Sosyolojisi: Ücretli Öğretmenler Örneği”, **Din Ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İ.İ.F. Dergisi**, 1(2), 138-156.
- HAN,C. (2018) “Precarity, precariousness, and vulnerability”, **Annual Review of Anthropology**, 47, 331-343.
- HEATON,T.B. (1987) “Objective Status and Class Consciousness”, **Social Science Quarterly**, 68(3), 611-620.
- HIETAJÄRVI,L.; SEPPÄ, J.;HAKKARAINEN,K. (2016) “Dimensions of adolescents' socio-digital participation”, **Qwerty**, 11(2), 79-98.

- İDEOLOJİ:T.Y **Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük** içinde, (Çevrimiçi), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ideoloji>, 17 Temmuz 2020
- İKLİM HABER <https://www.iklimhaber.org/kuresel-iklim-grevi-basladi-avustralyada-300-binden-fazla-kisi-toplandi/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- İLHAN,S VE YILMAZ,M.(2017) “Güvencesizliğin Bireysel-Toplumsal Yansımaları”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 6(3), 1774-1793.
- İNSTAGRAM OFİSSİZLER <https://www.kisa.link/NP3r>, (Çevrimiçi),Erişim Tarihi:18.07.2020
- İPEK,M.(2014) “Kayıt Dışı İstihdamda Küresel Etkiler ve Sosyal Örüntüler”, **Çalışma ve Toplum**, 40 (1): 163-186.
- JENKINS,H. (2006) **Convergence culture: Where old and new media collide**, 1.basım, New York, New York University Press
- JOHNSON,C.G.(2011) “The Urban Precariat, Neoliberalization, and the Soft Power of Humanitarian Design”, **Journal of Developing Societies**, 27,445–475.
- JOHNSON,M.(2013) “The precariat, Global Discourse”, **An Interdisciplinary Journal of Current Affairs and Applied Contemporary Thought**, 3 (4), 385-387.
- JONES,W.A.(2001) “Caring Labour and Class Consciousness: The Class Dynamics of Gendered Work”, **Sociological Forum**, 16(2), 281-299.
- JORGENSEN,M.B.(2016) “Precariat – What it Is and Isn’t – Towards an Understanding of What it Does”, **Critical Sociology**, 42, 959-974.
- KALLEBERG,A.L.(2012) “Book review symposium: Guy Standing, The Precariat: The New Dangerous Class”, **Work, Employment and Society**, 26(4), 685–686.
- KARASAR,N.(2005) **Bilimsel Araştırma Yöntemi**,15.basım, Ankara,

- KARVALICS, L. Z.(2007) “Information Society – What is It Exactly? The Meaning, History and Conceptual Framework of an Expression”, **Information society. From Theory to Political Practice**, 29, 1-26.
- KAYIN,M.(2019) “Gayri Maddi Emeğin Görünümleri: “Freelance Tasarımcılar”, **ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 1, 42-59.
- KIRMIZI,M.(2019) “Loïc Wacquant'a İlişkin Notlar Üzerinden Güncel Türkiye Okuması Denemesi”, **İdealkent**, 10(26), 316-339 .
- KIZILCA,F VE KARAGÖZ KIZILCA, G. (2018) “Türkiye’de İletişimciler ve “Preker” Emek: Gözden Kaçmış bir Veri Tabanından Bulgular”, **Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi** , 29, 9-30.
- KUMAR,K. (1995) **From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of the Contemporary World**, 1.basım, Oxford. Blackwell
- KURAM:T.Y **Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük** içinde, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kuram>, 26 Aralık 2019
- KURU, E VE VAR, L. (2009) “Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği)”, **Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 10(2), 141-153.
- LANDECKER,W.S.(1963) “ Class Crystallization and Class Consciousness”, **American Sociological Review**, 28(2), 219-229.
- LARSON,J.F VE PARK,J.(2014) “From developmental to network state: Government restructuring and ICT-led innovation in Korea”, **Telecommunications Policy**, 38(4), 344–359.
- LEVINE,R(2006) **Social Class and Stratification: Classic Statements and Theoretical Debates**, 1.basım, Washington: Rowman& Littlefield Publishers.

- LÊVY,P.(1999) **Collective Intelligence: Mankind's Emerging World of Cyberspace**, 1.basım, New York, Basic Books.
- LI,V.(2011) "Book Review: Hanging Out, Messing Around, Geeking Out: Living and Learning with New Media Mizuko Ito et Al", **Writing & Pedagogy**, 3(2), 325-330.
- LIM,C.;CHEN,V.D.T.;LIA NG,R. (2013) "Singapore youth's new media participation:Consuming, being, learning and schooling", **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 91(93),727-731.
- LUKACS,G.(2014) **Tarih ve Sınıf Bilinci**, 3.basım, İstanbul, Belge Yayınları
- LYON,D.(1986) "From 'Post- Industrialism' to 'Information Society': A New Social Transformation?", **Sociology**, 20(4), 577-588.
- MACINNES,J.(2006) "Castells' Catalan routes: Nationalism and the sociology of identity", **British Journal of Sociology**, 57, 677-698.
- MARCUSE,P.(2002) "Depoliticizing Globalization: From Neo-Marxism to the Network Society of Manuel Castells", **Understanding the City. Contemporary and Future Perspectives**, 130-158.
- MARSHALL,G.(1999) **Sosyoloji Sözlüğü**, 1.basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları
- MARX,K VE ENGELS,F.(2014) **Komünist Manifesto**,2.basım, İstanbul, Yordam Kitap
- MARX,K.(1962) **Felsefenin Sefalati**, 1.basım, Ankara, Sol Yayınları
- MASUDA,Y.(1981) **The Information Society as Postindustrial Society**, 1.basım, Bethesda MD, World Futures Society
- MCNALL,SCOTT G.(2018) **Bringing Class Back In: Contemporary And Historical Perspectives**,1.basım, New York,

Routledge

- MILIOS,J.(2000) “Social Classes in Classical and Marxist Political Economy”, **The American Journal of Economics and Sociology**, 59(2), 283-302.
- MUNCK,R.(2013) “The Precariat: a view from the South”, **Third World Quarterly**, 34(5), 747-762.
- NEILSON,B VE ROSSITER,N.(2008) “Precarity as a Political Concept, or, Fordism as Exception”, **Theory, Culture & Society**, 25, 51-72.
- OFİSSİZLER <https://ofissizler.com/kimdir/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 22.03.2020
- OFİSSİZLER <https://ofissizler.com/kimdir/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:17.07.2020
- OFİSSİZLER <https://ofissizler.com/bize-katil/>,(Çevrimiçi), Erişim Tarihi:17.07.2020
- OFİSSİZLER <https://ofissizler.com/freelance-calisanlar-nasil-guclenir-etkinligimizin-notlari/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:17.07.2020
- OFİSSİZLER <https://ofissizler.com/evindeyken-de-yalniz-kalma-baloncuka-merhaba/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi:17.07.2020
- OGUNSOLA,L.A.(2005) “Information and Communication Technologies and the Effects of Globalization: Twenty-First Century ‘Digital Slavery’ for Developing Countries - Myth or Reality?”, **Electronic Journal of Academic and Special Librarianship**, 6 (1),
- OĞUZ,Ş.(2014) “Tekel Direnişinin Işığında Güvencesiz Çalışma/Yaşama: Proletaryadan "Prekarya"ya mı?", **Mülkiye Dergisi** , 35(271) ,7-24.
- OLLMAN,B.(1972) “Towards Class Consciousness Next Time: Marx and the Working Class”, **Politics and Society**, 3, 1-24.
- ONWUEGBUZIE,A.J VE “A typology of mixed methods sampling designs in social science research. **The Qualitative Report**,

- COLLINS, K.M.T.(2007) 12(2), 281-316.
- ÖNGEN,T. (2006) “Marksist Sınıf Kavramının ve Sınıf Analizinin Ayırt Edici Özellikleri”, **II. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu: Türkiye’yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**,1.basım, İstanbul, SAV ve TUSAM Yayınları
- ÖZDEMİR,M.(2019) “Küreselleşme ve Bilişim ve İletişim Teknolojilerindeki Son Dönemdeki Gelişmeler”, **The Journal of International Social Research**, 12, 818-825.
- ÖZGÖKÇELER,S VE BIÇKI,D.(2010) “Özrümlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar”, **II. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, Denizli**, 217-243.
- ÖZKURT,C.(2018) “Yeni Krizler Çağı: Çalışmanın İflası ve Prekarya”, **Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi** , 1 (2) , 111-122.
- PINAR,E.(2009) Working Class Formation In The Democrat Party Period: Evaluating Class Consciousness Through Trade Union Publications **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**, ODTÜ Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- PLATMAN,K.(2004) “Portfolio Careers’ and the Search for Flexibility in Later Life”, **Work, Employment and Society**, 18(3), 573–599.
- RHEINGOLD,H.(2008) Using participatory media and public voice to encourage civic engagement, Nico Carpentier ve Sonia Livingstone (editörler), **Civic life online: Learning how digital media can engage youth**, (97-118).Cambridge, MIT Press
- ROSENBERG,M.(1953) “Perceptual Obstacles to Class Consciousness”, **Social Forces**, 32, 22-27.
- RULE, J.B VE BESEN Y.(2008) “The once and future information society.”, **Theory and Society**, 37,317-342.

- SABAH <https://www.sabah.com.tr/iste-insan/2017/12/17/2023te-8-milyon-kisi-freelance-calısacak>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 12.03.2020
- SALAJAN,F.(2008) “The Rise of the Information Society Amongst European Academics”, **European Journal of Education**, 43(4), 457-475.
- SAUNDERS,P.(2001) **Social Class and Stratification**, 1.basım, Londra, Taylor & Francis
- SAVAGE,M. VD.(2013) “A New Model of Social Class? Findings from the BBC’s Great British Class Survey Experiment”, **Sociology**, 47(2), 219-250
- SELVİ,M.(2014) “Özel Hastanelerde İşletmecilik Sorunları: Tekirdağ/ Süleymanpaşa Merkez İlçesinde Bir Örnek Olay İncelemesi”. **Sosyal Bilimler Metinleri**, 3(1), 1-30.
- SIMPLY BUSINESS <https://www.simplybusiness.co.uk/knowledge/articles/2019/06/31-per-cent-annual-surge-in-UK-freelancers/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 12.03.2020
- SİVİL SAYFALAR <https://www.sivilsayfalar.org/2019/05/30/ozgur-calisma-ortami-mi-tekil-yeni-somuru-bicimi-mi-ofissizler-freelance-calismayi-anlatiyor/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- SİVİLSESLERFEST <https://www.sivilseslerfest.org/etkinlikler>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 19.07.2020
- SJÖDİN,C.(2004) “The Power of identity and the end of patriarchy: reflections on Manuel Castells' book on the network society”, **International Forum of Psychoanalysis**, 13(4), 264-274.
- SKOCZYLAS,T VE MROZOWICKI,A.(2012) “The precariat: the new dangerous class, by Guy Standing”, **Labor History**, 53(4), 588-589
- SPROLL,M VE WEHR,I.(2014) “Capitalist Peripheries: Perspectives on Precarisation from theGlobal South and North”, **Journal Fur Entwicklungspolitik**, 30(4): 69-89.

- STANDING,G (2014) **Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf**, 1.basım, İstanbul, İletişim Yayınları
- STANDING,G. (2013) “Defining the precariat A class in the making”, <https://www.eurozine.com/>, (çevrimiçi)
- STATISTA <https://www.statista.com/statistics/685468/amount-of-people-freelancing-us/>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 12.03.2020
- STOREY,M.(2017) “How Social and Communication Channels Shape and Challenge a Participatory Culture in Software Development”, **IEEE Trans Software Eng**, 43, 185-204.
- ŞIKLAR,E.;
TUNALI,D.;GÜLCAN,B.(
2015) “Mobil internet kullanımının benimsenmesinde yakınsama faktörüyle teknoloji kabul modeli”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15(2), 99-110
- THE JAPANTIMES <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/08/20/business/nearly-3-5-million-freelancers-working-japan-amid-rise-flexible-employment-styles/#.Xmpm9KgzbIU>, (çevrimiçi), Erişim Tarihi:12.03.2020
- THOMPSON,E.P (2004) **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu**, 1.basım, İstanbul, Birikim Yayınları
- TOFFLER,A.(2008) **Üçüncü Dalga**, 1.baskı, İstanbul, Koridor Yayıncılık
- TOMBLESON,B VE
WOLF,K.(2017) “Rethinking the circuit of culture: How participatory culture has transformed cross-cultural communication”, **Public Relations Review**, 43(1), 14-25.
- TUĞAN,N.(2017) “Ağ anlatının yükselişi: Son dönem Hollywood ve Türk sinemasında farklı anlatım biçimleri”
Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5 (2), 1024-1044
- TWITTER OFİSSİZLER <https://twitter.com/ofissizler/status/1048937077243445248>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020

- TWİTTER OFİSSİZLER <https://twitter.com/ofissizler/status/1254755129749917696?s=20>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- TWİTTER OFİSSİZLER <https://twitter.com/ofissizler/status/1123191215258832896?s=20>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 17.07.2020
- TWİTTER OFİSSİZLER <https://twitter.com/ofissizler/status/1068852318160863239?s=20>, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 19.07.2020
- UYGULAMA:T.Y **Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük** içinde, (Çevrimiçi)
<https://sozluk.gov.tr/?kelime=uygulama>, 26 Aralık 2019
- UZUNOĞLU,S.(2015) “Yeni Medyada Dijital Emek Sömürüsü: Tüketiciden Ürketiciye Yeni Medya, Yeni Sömürü Pratikleri”, **Intermedia International Peer-Reviewed E-Journal Of Communication Sciences** , 2(1) , 181-194 .
- VALLAS,S.P. (1987) “The Labour Process as a Source of Class Consciousness: A Critical Examination”, **Sociological Forum**, 2 (2), 237-256.
- VATANSEVER,A.(2013) “Prekarya Geceleri: 21. Yüzyıl Dünyasında Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası”, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(2) , 1-20.
- VATANSEVER,A.(2016) “Proletarya ile Orta Sınıf Arasında: Siyasi Aktör Olarak Prekarya”, Lütü Sunar (editör), **Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik** (163-194), Ankara, Matbu
- WALLACE,M VE JANUSBAI,A.(2004) “Finding Class Consciousness in the New Economy”, **Research in Social Stratification and Mobility**, 20, 385-421.
- WATSON,S.(1997) “Information, urbanism and identity: perspectives on the current work of Manuel Castells”, **City**, 2(7,) 133-139.
- WEBSTER,F (1997) “Information, urbanism and identity: perspectives on the current work of Manuel Castells”, **City**, 2(7), 105-

- WEBSTER,F.(2006) **Theories Of The Information Society**, 3.basım, Oxford: Routledge
- WIT,K.(2003) “The Consequences Of European Integration for Higher Education”, **Higher Education Policy**, 16, 161-178.
- WRIGHT,E.O. (2005) **Approaches to Class Analysis**, 1.basım, Cambridge: Cambridge University Press.
- WRIGHT,E.O. (2016) **Sınıflar**, 1.basım, İstanbul, Nota Bene
- YAVAŞ,H.K.(2014) “Bilgi Ekonomisi ve Türkiye”, **TİSK Akademi**, 9(18), 48-73.
- YAYLAGÜL,L.(2018) “Enformasyon Toplumunun Ekonomi Politikası”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, 46, 20-39.
- YEŞİLMEN,H.(2019) “Doğa ve Kültür İlişkisi Açısından Dijitalizm ve Mouse Krizi”,**Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 33, 97-124.
- YI,E.J (2018) “Producers, Sponsors and Fans of Tiger & Bunny: A Case Study of the Flow of Media Content in Convergence Culture” , <https://doi.org/10.31235/osf.io/knsug> (Çevrimiçi)
- YILDIRIM,A VE ŞİMSEK,H.(1999) **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 1.baskı, Ankara, Seçkin Yayınları
- YILDIRIM,O VE ÜNALAN,D.(2019) “Katılımcı Kültür Tartışmaları Bağlamında Facebook’taki Anti Fenerbahçe ve Anti Galatasaray Taraftar Grupları Üzerine Bir Değerlendirme”,

**Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
(MÜSBİD) , 7(14) , 31-57.**

- YILMAZ,A.(2020) “Radyo ve Sosyal Medya Yakınsaması: TRT Radyo ve TRT FM’in Facebook ve Twitter Pratikleri”, **TRT Akademi** , 5 (9) , 28-51.
- YILMAZ,Ç.(2013) “İşçi Sınıfı Bilinci Üzerine Güncel Yaklaşımlar”, **Çalışma ve Toplum**,3, 347-374.
- YILMAZ,M.(2013) “Küreselleşmenin Oluşumuna Zemin Hazırladığı Yeni Ekonomik Anlayış: Bilgi Ekonomisi”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 27(1), 241-255.
- YÖK <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (çevrimiçi), Erişim Tarihi: 27.03.2020
- YÜKSEL,H.(2015) “Enformasyon Toplumu’ ve İnsan: Avrupa Birliği Politika Belgelerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi”, **Amme İdaresi Dergisi**, 48(2), 37-71.
- ZINGRAFF,R VE SCHULMAN,M. (1984) “Social Bases of Class Consciousness: A Study of Southern Textile Workers With a Comparison by Race”, **Social Forces**, 63(1), 98-116.